

Luka Kam Boingua

Ena Yesu goiro kamundi tei mora fungua okome Luka yaromi bei moiro Yesu kam waiyom i boime. Koma Luka yaromi furo ari nupi fainga yokamai marasin erere kai boi erere akire di erome. Te yaromi ama furo Pauro kon wanungui ama wanume. Yaromi Yura yai moikemba yaromi Giriki yai moingua iran i yaromi bei moiro “Giriki ari Yesu kam waiyom fraime,” diro kam i boi erome. Giriki ari yokamai “Yai ta yo tongua mapunom bengua yaromi mun fi topune,” epe diro inokore einga ena Luka Yesu yo tongua yai kawom moingua kam i boi erome. Te Luka yaromi bei moiro Yesu ewi dongua finga yokamai kokonan beinga kam i ama boime.

Ka di koma dongua

¹⁻² O, yai ori Tiofirasiyo, ne mora fingai no yokamai moipungi suna tawa tai ta ta u mari fungua ena ari tai kanere Yai Gumam kam mapunom di mari deinga yokamai ka nuwi si noreingamere epe ari munmane mapunom u mari fungua fire munom boime.* * ³⁻⁴ Ena iran nanan ama kam i boraiye. Ne “Ka i na nuwi si nareingai kawom dume,” di firanga ena na tai koma fuka dungua faingua mere ari kaningai mapunom mina wako fi erere mapunom towane towane boire mai nen moingi tei dowaiye.

* **1:1-2:** Ap 1:1 * **1:1-2:** Yo 15:27

Yoane kui nowangua kam nuwi kokonan gan di mari dome

⁵ Ena Eroti yaromi Yura ari kiapam bei erongua kakom fi mun ei teinga yai ta moime. Yaromi kam Sekaraia. Yaromi fi mun ei teinga yai Apiasa ariyom moingua ena ariyoma suwo tai Yai Gumam towaro beinga yaromi ama tome. Te yaromi efem biyai i Aron ariyom moime. Oparomi kam i Erisapeti.* ⁶ Surai ka di guwo dungua te Ari Wanopanom kam gore dipika te tai ta ta niki dongua beikeipika ena Yai Gumam okom muromdi yo tere moipire. ⁷ Te oparomi douwom gawo daingua kemine tongua ena gan kui nekemie. Te surai mora dumanom eipire. ⁸ Ena kakom ta Sekaraia ariyoma fi mun ei teinga kokonan ingoro yaromi ama fure Yai Gumam okom muromdi kokonan bei tome. ⁹ Te kakom kakom ari fi mun ei teinga yokamai “Era kokonan tai ta ta benapune,” di fire munom ganom sire firainga mapunom beimie. Ena kakom i yokamai mapunom epe beire Sekaraia opom di teime. Yaromi Ari Wanopanom fi mun ei teinga ikom ikai tei fure “Tai garaika enuku kipom suwangua uname,” diro fungoro * ¹⁰ te kakom tei ari yai opai munmane wom mena moire ka make ei moingoro ¹¹ ena Sekaraia fi mun ei teinga ikom ikai tei moiro kanungua Ari Wanopanom nuwi kokonan gan ta u fi mun ei teinga iki ikai ure garainga enuku kipom sungua akaiyom okom womdi tei arire moingoro ¹² kanero gam nouro diro kuri fingoro ¹³ te “Sekaraiayo, ne kuri fikeyo! Yai

* **1:5:** 1 Kro 24:10 * **1:9:** Eks 30:1, 7-8

Gumam ne ka make enga fingoro ena ne efenam biyai Erisapeti wam kui erowangoro ganom i kam Yoane do! ¹⁴ Ena ne denum minum mun ori wom firanie. Te gan kui erowangua ari yai opai munmane ama mun firaimie. ¹⁵ Te gan erowai towangua kamundi Ari Wanopanom bei moiro ‘Ne yai ori ama moinie,’ di towame. Yaromi nuwi wain te gikenangua nuwiyom nekenamie. Te yaromi mam maramdi tei yo morangua kakom Murom Sumuna si di tere te morangua kakom kakom si di towamie.* ¹⁶ Yaromi Yura ari yai opai munmane akire di erowangoro Ari Wanopanom Yai Gumanom moingui tei inako dero naimie. ¹⁷ Te yaromi koma ure yai Iraiya yoporam boiro kokonan bengumamere epe benangoro ena Yai Ori okome uname. Ne wanum ‘Ari yokamai denom minom kenom beiro Ari Wanopanom unangua kiapam moraimie,’ diro fu ari nenoma moingi tei furo akire di erowangoro ganoma mun fi erowaimie. Te yaromi fu ari ka si deinga yokamai moingi tei furo akire di erowangoro ena yokamai ari nomanenom nokapu duwangoro kam gore duwaime,” di tome.* ¹⁸ Di tongoro ena Sekaraia “Na te efenam biyai no surai dumanom eiro moipuka ena tora mere beiro gan i fuka di narowangua na ‘Ka i kawom dume,’ di firaye?” nuwi kokonan gan di tongoro ¹⁹ ena “Na Geipereri. Na Yai Gumam gumamdi ariro moikoro yaromi ‘Ne furo ka nokapu ne di erowana fo!’ di narere nawi dongoro ²⁰ ukoro ne na kanam fi kun daikenia kakom i kawom na

* **1:15:** Nam 6:3 * **1:17:** Mar 4:5-6; Mt 11:14; Mt 17:11-13

kanam i mukom fanamie. Ena ne na kanam fi kun daikenga iran ne girawinum awa towangoro ka dikenanie. Moi nanga na kanam dika i muruwo fuka duwangua kakom i ne ka tokoi duwane,” di tome.*

²¹ Ena ari yai opai fi mun ei teinga ikom mena tei moinga Sekaraia kiapam moinga “Tora bengoro Sekaraia fi mun ei teinga ikom ikai koi kakom gurom arari moime?” di fi moingoro ²² ena okome yaromi uro ka di erowaro bengua faikengoro ena iran yokamai “Yaromi fi mun ei teinga ikom ikai koi moiro kuwan kanume,” di fingoro te yaromi girawiyom awa tongoro ena okom towane koi koro koro dome. ²³ Te okome fi mun ei teinga kokonanom mora goungoro ena yaromi dero ikomdi fume.

²⁴ Ena okome yaromi efem biyai Erisapeti gere fairo moipika iran i gan maramdi tei moingoro oparomi kapa okonom koro muruwo ikomdi ikai tei yo moime. ²⁵ Yo moiro “Ari Wanopanom na akire di narongoro ena gan kui nowaro benaika te komari na gan kui nekeika ari kaninga gai goipa epena Yai Gumam na gai goikanam i kore domie,” dume.

Nuwi kokonan gan uro Yesu kui nowangua kam Maria di mari de tome

²⁶ Ena kapa okonom koro muruwo koro towane fu dongoro Yai Gumam nuwi kokonan gan Geipereri awi Gariri ikinom akainom tei dongoro fu Nasareti iki birom ori fure ²⁷ “Ama ta ka di towaye,” diro fume. Yai ta oparomi nou kei tome. Yaromi kam Yosefe te Dawiri ariyom moime. Te

* **1:20:** Lk 1:64

ama i kam Maria.* 28 Ena gan fu ama i moingui tei fure “Mariaio, ne moi dinio? Yai Gumam boware guwo di eromie. Te Ari Wanopanom ne gere ama moipire,” di tongoro 29 ka dungua i fingua nomanem ipun dongoro dem miriyomdi “Ka i tora ka dume?” epe di fime. 30 Ena nuwi kokonan gan “Mariaio, Yai Gumam bei nokapu de erongua iran kuri fikeyo! 31 Ena firo! Ne maranumdi gan moiro wanum ta kui enanga ena ne gan i kam Yesu do!* 32 Yaromi Yai Ori moramie. Te ari yai opai bei moiro ‘Yaromi Yai Gumam kamundi teme iwa moingua yaromi wam moimie,’ duwaime. Te Yai Gumam Ari Wanopanom ne wanum akire di towangoro yaromi awam Dawiri koma ari kiapanom bengua mere epe bename. 33 Ena yaromi Yakopo ariyoma kakom kakom kiapanom bei moramie. Te kawom yaromi kiapanom benangua goukenamie,” di tongoro * * 34 ena Maria “Na yai ta kau eikeye. Ena tai i tora mere beiro fuka di narowame?” epe di tongoro 35 ena nuwi kokonan gan “Ena Murom Sumuna nen moingi tei unangoro te kamundi iwa moingua yaromi yoporam boingua ne erowamie. Ena iran ari yokamai ‘Yaromi yo tongua yai moiro te Yai Gumam Wam moimie,’ duwaime.* 36 Ena firo! Ne moinum Erisapeti opai dumanom emba oparomi gan ta maramdi tei moimie. Te koma ari ‘Oparomi douwom gawo daingua kemine tongua gan kui nekemie,’ dimba epena gan maramdi tei moimie. Moingoro ena kapa okonom koro muruwo koro

* 1:27: Mt 1:16, 18 * 1:31: Mt 1:21-23 * 1:33: 2 Sam 7:16-17; Ais 9:7 * 1:33: Dan 7:14; Mai 4:7 * 1:35: Mt 1:20

towane fumie. ³⁷ Kawom tai ta ta Yai Gumam beikenangua dikemie,” di tongoro ³⁸ ena Maria “Firo! Na Ari Wanopanom nuwi kokonanom opai moiye. Ena ne ka dingamere epe fuka di narowamie,” di tongoro ena nuwi kokonan gan firo ma dere fume.

Maria fu Erisapeti moingui tei furo wi dume

³⁹ Ena Maria kene kene eire dere fure kopu tei mokore fu Yura ari ikinom birom ori ta fume. ⁴⁰ Ena fu Sekaraia ikom ikai furo opai Erisapeti “Ne moi dinio?” di tongoro ⁴¹ Erisapeti ka di tongua firo ena gan maramdi koi moingua kausuwa dongoro Murom Sumuna oparomi si di tongoro ⁴² ena u ori wom boiro “Yai Gumam ne boware guwo di eronguamere epe opai yokamai suwo bei erekemiau. Te ne wanum kui nowaro bengama bei nokapu de towame. ⁴³ Ne na Ari Wanopanam mam na moiki tei unga i na kounom moikeiye. ⁴⁴ Ne ka di narenga na firo ena wanam maranamdi moinguai mun firo kausuwa dongoro ena ‘Ne na Ari Wanopanam mam moine,’ di fiye. ⁴⁵ Ena ne Yai Gumam ka di erongua fi kun dainga bei nokapu de erowame. Ena iran Ari Wanopanom ka di erongua kawom mukom faname,” epe di tongoro ⁴⁶ ena Maria “Na kuianam i Ari Wanopanom kam akire diye.* ⁴⁷⁻⁴⁹ Te Yai Gumam kanungua na nuwi kokonan opai moire di gan moika kanam firo akire di narongua ena na denam minam mun fi teye. Te firo! Yoporam boingua yaromi tai ta ta ori wom bei narongua ena iran epena te okome ama

* **1:46:** 1 Sam 2:1-10; Ais 61:10

ari yai opai muruwo ‘Yai Gumam bei nokapu de eromie’ duwaime. Ena yaromi kam i yo tongua dumie.* * ⁵⁰Te no ari yai opai muruwo epena wan moipunga te ari yai opai okome wan morainga yarom kam akire duwapunga no yokamai kanom firame. ⁵¹Te yaromi yoporam boingua yai moiro ena kokonan mapunom mapunom bename. Ena yaromi ari ‘No yai ori mokopunga moipunie,’ diro nomanenom koi di firo kou kou enainga yokamai ewi dowangoro unanan naimie. ⁵²Te yaromi fure ari kiapanom benainga yokamai bire erowamie. Te ari nenta kanom wankenangua yokamai akire di erowamie.* ⁵³Te yaromi ari meran gorainga yokamai tai nokapu erowangoro nowaime. Te ari nenta tai munmane fai erowangua yokamai ewi dowangoro yo naimie.* ⁵⁴⁻⁵⁵Te yaromi komariki yai Aparam te nonon awanoma ‘Na ne te ne arinuma okome fuka duwainga kakom kakom kanom firaiye,’ di erongua ena epena no kanom fire no Yura ari Yai Gumam gama akire di norowamie,” Maria epe diro mora di mari dome.* * ⁵⁶Ena Maria Erisapeti gere ikomdi tei moi fipika kapa suraiye fungoro ena Maria dero ikomdi fume.

Erisapeti bei moiro wam Yoane kui eme

⁵⁷Ena Erisapeti gan kui nowangua kakom fungoro wam kui eme. ⁵⁸Wam kui engua ena mun ori wom fingoro te ariyoma yokoiyoma “Ari

* **1:47-49:** Lk 11:27 * **1:47-49:** Sam 103:17 * **1:52:** 1 Sam 2:7
 * **1:53:** Sam 107:9 * **1:54-55:** Ais 41:8-10; Sam 98:3
 * **1:54-55:** Yen 17:7; Mai 7:20

Wanopanom furo oparomi kam fi tomie,” dinga firo ama mun ori wom fi teime.

⁵⁹ Ena aro kakom okonom koro muruwo koro suraiye fungoro kakom tei nem mam gan akire “Ari yokamai ‘Yaromi Yura yai moime,’ di towaime,” diro “Gan gam guwo dowapune,” diro fi mun ei teinga ikom akire fipire. Ena yokamai kam Sekaraia auwom kam dunguamere epe enaimba * ⁶⁰ mam “Nemane!” diro “Nonon gan i kam ‘Yoane’ diro enapunie,” epe dungoro* ⁶¹ te ari yokamai “Ne arinuma kanom ta epe dikemie,” di tere ⁶² ena nem okonom din boi koro koro dero mina wako tere “Ne wanum eramom kam enapune?” di teingoro ⁶³ ena pepa arom inaro bengua okonom din boi koro koro dongoro pepa arom teingoro ena yaromi “Na wanam kam i Yoane,” dire boingoro ena ari yokamai inokore munmane eime. ⁶⁴ Ena boromdi girawiyom ferako dero ka dire Yai Gumam kam akire dume. ⁶⁵ Yaromi epena ka dungua ena ariyoma yokoiyoma kuri fime. Ena tai ta ta fuka dungua kam wayom Yura ikinom akainom kopu koro koro tei fungoro ⁶⁶ ena ari ka i finga yokamai inokore munmane eire “Okome gan i tora mere morame?” di fire kaninga Ari Wanopanom yoporam boingua gere ama moipire.

Sekaraia yaromi Yai Gumam ka di koi engua kam di mari dome

⁶⁷ Ena Murom Sumuna ure Yoane auwom Sekaraia moingui tei ure si di tongoro ena ka mapunom di mari dome. ⁶⁸ “Nonon Yura ari Ari

* **1:59:** Yen 17:12 * **1:60:** Lk 1:13

Wanopanom Yai Gumanom u no moipungi tei ure meina bai norongua i ena kam akire duwapune. ⁶⁹ Yaromi yai ta awi no moipungi tei dwangoro yoporam boingua yai moiro ena akire di norowame. Yaromi Yai Gumam nuwi kokongan gan Dawiri ariyom ama moime. ⁷⁰ Komari Yai Gumam ka mapunom ari yo tongua yokamai akire di erongoro ena yokamai ka di mari deingamere epe yaromi epena uname. ⁷¹ Yaromi ure no kianoma yokamai okonomdi te ari nomanenom niki oriwom de fi noreinga yokamai okonomdi akire di norowame.* ⁷² Te Yai Gumam nonon awanoma ‘Na ne yokamai kanom firaiye,’ di erere te ‘Na kanam diro gowa si ei ereika fi moraiye,’ ama epe di erome.* ⁷³⁻⁷⁵ Te komari yaromi no awanom Aparam okom koi dere ka kawom di tomie. Nonon ‘Kuri fikenapune,’ diro yaromi kokonanom bei towaro bepunga te kakom kakom yokori moipungi no tai nokapu yo tongua bepunga ari moraro bepunga ena yaromi ‘Akire di erowaikoro ne kianoma yokamai tongi naime,’ kawom di tero okom koi dome.* ⁷⁶ Ena iran ne, na wanam, ne firo! Yai Gumam kamundi teme iwa moingua ‘Ne na kanam mapunom yai moinie,’ di erowamie. Ne Ari Wanopanom konom kenom bei towaro benga ne koma nanie.* ⁷⁷ Ne furo yaromi ariyoma ‘Ne yokamai fiyo! Yai Gumam akire di erere bianom faingua kore de erowamie,’ di erowanie. ⁷⁸ Te no Yai Gumanom no yokamai kanom nomanem fingua ena kamun takonguamere epe yaromi yai

* **1:71:** Sam 106:10 * **1:72:** Yen 17:7; 22:16-17; Sam 105:8-9

* **1:73-75:** Tai 2:12-14 * **1:76:** Ais 40:3; Mar 3:1; Mt 3:3

ta awi no moipungi tei dowangoro kamundi tei ma dere ako mangi uname. ⁷⁹ Te kewa si boingua akaiyom bau boingoro yaromi epe ure ari si boingua akaiyom morainga te ari ‘No gorapune,’ dire kuri finga yokamai akire di erowamie. Te yaromi nonon nomanenom amine engua konom opom di norongoro wanapunie,” gan auwom epe di eromie.*

⁸⁰ Ena okome gan i erowai tere nomanem erowai tongoro ena fu ari moikeinga akaiyomdi tei fure moiro okome Yura ari okonom muromdi u mari unamie.*

2

Maria Yesu kui nome

Mt 1:18-25

¹ Ena Yoane kui engua kakom goungoro gan amika moingoro ari kiapanom bengua yai Sisa Akususi “Ari yai opai man man muruwo moinga yokamai kanom boraingoro kerowaime,” diro di guwo dume. ² Kakom i komawom yokamai kanom boingoro kereime. Ena kakom i Sairini yaromi Siria ikinom akainom kiapanom moimie.

³ Ena iran ari yai opai muruwo “No kanom bora-pungoro kerowaime,” diro dero ikinom akainom koro koro fimie. ⁴ Ena Yosefe yaromi Dawiri ariyom moingua ikom Nasareti dere Gariri ikinom akainom dere fu Dawiri ikom Yuria ari ikinom akainom ikai tei dungua fume. Te yokamai Dawiri ikom kam Beterem dime. ⁵ Yaromi nou kei tongua oparomi gere “Nonon surai kanom boraimie,” diro ma dere fipire. Oparomi Maria

* **1:79:** Ais 9:2; 60:1-2; Mt 4:16 * **1:80:** Mt 3:1; Lk 2:40

maramdi gan moimie.* ⁶ Ena surai Beterem akai tei yo moingoro oparomi gan kui nowangua kakom fungoro ⁷ ena wam komawom kui eire gai gamdi yopui tere ena ari fainga iki mora muruwo si dungua surai kapu wi faingua akaiyom tei wi fai moipika oparomi gan ire non burumakau kopuna nongua boiyomdi tei ei tome.

Non sipsip kiapanom ari furo Yesu gan i mari dere kanime

⁸ Ena akai koro teina tei ari non sipsip kui neinga yokama mena moire nonom sipsip giruwangua kiapanom beiro moingero ⁹ ena kamundi Ari Wanopanom nuwi kokonan gan ta u yokamai moingi tei ungoro te Ari Wanopanom keranom bau boingua yokamai moingi tei de erongoro kuri ori wom fi moingoro ¹⁰ te nuwi kokonan gan ta uro “Ne yokamai kuri fikeiyo! Fiyo! Na ka nokapu ne yokama di erowaro wiye. Te na kanam i nenen arinoma yai opai muruwo firainga mun ori wom firaimie. ¹¹ Na kanam i epe: epena kakom Dawiri ikom birom ori tei opai ta gan kui emie. Yaromi ne yokamai akire di erowangoro kakom kakom moi kuwom suwainga inaimie. Te Yai Gumam yaromi awi dowangoro akire di erowangua yai ori moimie. ¹² Ena ne yokamai furo kanainga gan i gai yopui tere non kopuna nongua boiyomdi tei engoro faime. Ena mora kanainga ‘Na kanam i kawom dume,’ di firaimie,” di erongoro ¹³ ena kene kene wom eire kamundi moinga yokamai munmane u nuwi kokonan gan moingui tei ure Yai Gumam kam

* **2:5:** Lk 1:27; Yo 7:42

akire diro ¹⁴ “Yai Gumam kamundi iwa moingua kam akire di teiyo! Te yaromi bei moiro mangi tawa ari yai opai mun fi erongua yokamai bei wira di erowamie,” di erome.*

¹⁵ Ena nuwi kokonan gan yokamai ma dero kamundi fingoro non sipsip kiapanom ari “Ena no yokama fu Beterem tei furo tai fuka dungua epena Ari Wanopanom mora opom di norongua kanaanunie,” di ipo ka dere ¹⁶ ena kene kene eire fure Maria te Yosefe surai moipiki tei fure gan i kapu kopuna nongua boiyomdi ikai tei wi faingoro kanime. ¹⁷ Ena yokamai mora kanere fu iki birom ori tei fure nuwi kokonan gan i kam di erongua di mari deingoro ¹⁸ ena ari muruwo ka i non sipsip kiapanom ari dinga firo inokore munmane eime. ¹⁹ Te Maria ka i muruwo nomaneyomdi eiro inokore ei moime.* ²⁰ Te non sipsip kuinga yokamai inako dero furo nuwi kokonan gan di eronguamere tai ta ta epe kanninga te ka epe finga ena Yai Gumam mun fi tere kam akire dime.

Nem mam Yesu gan akire fi mun ei teinga iki tei fure Yai Gumam gunom boi teime

²¹ Ena okome aro kakom okonom koro muruwo koro suraiye fungoro yokamai gan gam guwo dime. Te koma gan i mam maramdi ama fuka dikengua yo moingoro nuwi kokonan gan ta uro kam Yesu enguamere ena epena nem mam gan kam “Yesuye” epe diro eipire.* ²²⁻²³ Ena yai Mose koma ka di guwo dunguamere epe Yesu nem mam fure ganom biyom sire nokapu moipire.

* **2:14:** Lk 19:38 * **2:19:** Lk 2:51 * **2:21:** Lk 1:31

Te Yai Gumam ka di guwo ari di erere “Yai gan towane towane koma manom kui enangua na Yai Ori narowaimie,” di eronguamere epe beiro nem mam wanom akiro “Ari Wanopanom towapuiye,” diro fu Yerusarem tei fipire.* * 24 Te koma Ari Wanopanom “Ne gan mora kui enga ena kapu towan surai bo kapu kunuma gam surai fi mun ei narowanie,” ama di guwo dunguamere ena epena nem mam “Tai fi mun ei towapuiye,” diro ama Yerusarem tei fipire.*

25 Ena yai ta Yerusarem tei moimie. Yaromi kam Simiyon. Yaromi yai yo tere moiro te Yai Gumam ka dungua gore dume. Te yaromi yai ta unangua Yura ari akire di erowangua ama kiapam bei moime. Te Yai Gumam Murom Sumuna Simiyon moingui tei ama moiro 26 “Ne Ari Wanopanom awi dowangoro akire di erowangua yaromi Kirisito koma kanere okome goranie,” epe di mari de tomie. 27 Ena Murom Sumuna awi dongoro yaromi arero fi mun ei teinga iki ikai fungoro ena nem mam gan Yesu akiro “Ka di guwo dunguamere epe benapuiye,” diro ikai tei upikoro 28 ena Simiyon okomdi gan i kukurere Yai Gumam kam bawom diro epe dume: 29-32 “O, Yai Ori, epena na okonam muromdi kanika i ne awi denga akire di norowangua yaromi umie. Yaromi ungoro ari yai opai muruwo ama ikanaimie. Te kewa donguamere no kon kanupungamere epe ena yaromi ungua ari Yura ari moikeinga yokamai ne konum i kanaimie. Te ari yokamai ne

* 2:22-23: Lew 12:1-4 * 2:22-23: Eks 13:2, 12, 15 * 2:24: Lew 12:8

arinuma Yura ari kanom akire duwaime. Ena na ne nuwi kokonan gan moika gan i mora i kanikai ne koma ka dingamere na epe amine eiro goraikai fanamie,” epe di mari dongoro * * 33 ena Yesu nem mam yaromi gan kam dingamere firo inokore munmane eipire. 34-35 Ena Simiyon “Yai Gumam ne surai boware guwo di erero bei nokapu de erowamie,” di erere te awa tere mam Maria ka ta di tome. “Ne firo! Yai Gumam gan i awi dongoro Yura ari munmane bei niki de erowan-goro ako fanaimie. Te yaromi ari munmane ama bei nokapu de erowangoro ari mokonaimie. Te gan i ungua ari frainga yaromi ari nomanenom inokore einga i mari duwamba ari munmane gan i kam ka suwaingoro ena ari ganom sanupui singamere epe kam ka suwainga ne kuianum ipun dowame,” di tome.*

36 Ena ka mapunom opai ta moime. Oparomi kam Ana. Te nem kam i Panueri. Oparomi Asu ariyom moime. Epena oparomi dumanom emba koma yai kau eiro non iki okonom koro muruwo te koro suwo wiyom biyai gere moipire.

37 Ena okome wiyom biyai goingoro oparomi werai moingoro ena epena noniki 84 fumie. Oparomi kakom kakom fi mun ei teinga iki ikai tei ma dekeme. Oparomi “Yai Gumam kam akire duwaiye,” diro kua kopuna moi tero ena giruwangua boromdi te aro boromdi ka make towane ama ei moimie.* 38 Ena kakom tei oparomi u nem mam gan moingi teina tei ure Yai Gumam mun fi

* **2:29-32:** Ais 52:10; Lk 3:6; Tai 2:11 * **2:29-32:** Ais 42:6; 49:6;

Yo 8:12 * **2:34-35:** Ais 8:14-15; 1 Ko 1:23; 1 Pi 2:6-8 * **2:37:** 1 Ti 5:5

tome. Ena oparomi furo ari muruwo Yai Gumam Yerusarem meina bai erowangua kakom kiapam moinga yokamai gan i mapunomom di erome.*

³⁹ Ena Yesu nem mam Ari Wanopanom ka di guwo dunguamere epe beipika ena dero inako dero Gariri ikinom akainom furo te Nasareti iki birom ori tei fipikoro* ⁴⁰ ena gan i erowai tero yoporam boiro inokore nokapu ei fingoro ena Yai Gumam bei nokapu de tomie.*

Yesu gan moingua kakom Yura ari fi mun einga iki birom ori tei fume

⁴¹ Ena noniki kakom kakom Yura ari yokamai “Komari Yai Gumam no Yura ari awanoma yokamai ei goikengua ena mapunomom faingua i fire kopuna ori kei nowapune,” diro Yerusarem tei fime. Te Yesu nem mam “Mapunomom faingua i fire kopuna ori kei nowapune,” diro Yerusarem tei ama fipire.* ⁴² Te okome Yesu noniki okonom koro koro muruwo te kaunom suwo i dongoro ena nem mam koma Yerusarem tei fipika mapunom tokoi “Naro bepuiye,” diro Yesu akire fipire. ⁴³ Okome kopuna mapunom finga neinga gongoro nem mam dere fipipa gan Yerusarem tei yo moime. Te nem mam “Yaromi yo moime,” di fikeipipa ⁴⁴ “Yaromi ari ama fupunga yokamai wanumie,” epe di fipire. Ena surai aro ta kakom wan ma dero ena arinoma te yokoinoma wanom wandou fure ⁴⁵ kankeipire. Kankepika tokoi Yerusarem wandou naro fipire.

* **2:38:** Ais 52:9 * **2:39:** Mt 2:23 * **2:40:** Lk 1:80; 2:52

* **2:41:** Eks 12:1-14, 24-27

⁴⁶ Ena surai wandou moipika aro kakom suraiye i dere ena okome surai kanipika yaromi Yura ari fi mun ei teinga iki ikai tei moime. Yaromi nuwi si ereinga ari moingi suna tei moiro ka dinga firo te ama mina wakoro di ipo ka de erongoro ⁴⁷ ari yokamai muruwo yaromi kam kene kene eire finguwa te ka nokapu mokom bai erongua fire ganom nouro dime. ⁴⁸ Te nem man surai kanere ama ganom nouro dire ena mam furo “Wanamyo, tora bengoro ne no surai bei norene? Na ne aunum gere nomanenom ipun dongoro ne wandoupuiye,” di tongoro ⁴⁹ ena “Ta bengoro ne surai akai koro koro i naran wandoupire? Ne surai ‘Na aunam ikomdi moime,’ di fikeipika i faikeme,” di eromba ⁵⁰ surai yaromi ka di erongua mapunom i fikeipire.

⁵¹ Ena gan Yesu nem mam surai fipika ama furo ena Nasareti iki birom ori tei fuka dime. Ena kakom yaromi nem mam giranomdi gore dume. Te mam tai kan muruwo fuka dungua nomanemdi eiro fi moime.* ⁵² Ena Yesu erowai tongoro te nomanem nokapu fingoro ena Yai Gumam te ari ama mun fi teime.*

3

Yoane nuwi bui erongua yaromi ka mapunom di mari dome

Mt 3:1-12; Mk 1:2-8; Yo 1:19-28

¹ Ena yai ori Taipiria Sisa ari yai opai koro koro tei moinga i muruwo kiapanom bengoro noniki kakom okonom koro koro muruwo te kaunom

* **2:51:** Lk 2:19 * **2:52:** 1 Sam 2:26; Lk 1:80; 2:40

koro muruwo fungoro te kakom i yai ta Pondiasai Pairoti Yuria ari ikinom akainom kiapanom bei erongoro te yai ta Eroti yaromi Gariri ari ikinom akainom kiapanom bei erongoro te Eroti emerom Firipi yaromi Ituria ari ikinom akainom te Tekonaiti ari ikinom akainom kiapanom bei erongoro te yai ta Lisania yaromi Apirene ari ikinom akainom kiapanom bei erome. ² Te kakom i Anasi te Kaiyafasi surai fi mun ei teinga yai ori moipire. Ena kakom tei Sekaraia wam Yoane man ta ari moikeingi tei moingoro Yai Gumam kam mapunom di tongoro * ³ ena iran yaromi furo Yoran nuwi bunamdi koro koro i wan furo ka ari di mari de erero “Ne yokamai ‘Yai Gumam no bianom bepunga kore de norowame,’ dire nomanenom si awa towaingere ena na nuwi bui erowaiye,” epe di eromie.* ⁴ Te yaromi di mari donguamere epe ka mapunom yai Aisaiya komariki ka epe munom boime:

Yai ta uro mansinom ari moikeingi tei ure ka ori ari yokamai epe di mari de erome, “Ari Wanopanom konom kenom beiyo! Yaromi konom yo tongua beiyo! * ⁵ Ne yokamai nuwi komo muruwo si fere duwaime. Te kopu ori gawo muruwo si dou duwaime. Te kon gerai dongua muruwo yo towaime. Te kon kongo tei dungua muruwo bei dowaingoro kon kounom kounom duwame. ⁶ Epe beinga ena ari muruwo kanainga Yai Gumam ari akire di erowangoro nokapu moraima,” epe di

* **3:2:** Lk 1:80 * **3:3:** Ap 13:24; 19:4 * **3:4:** Ais 40:3-5

mari dome.

Aisaiya yaromi ka epe boime.

⁷ Ena iran ari yai opai munmane “Nuwi buraro napune,” diro fu Yoane moingui tei wingoro ena yaromi “Onopa niki dongua gama yokamai moingamere epe ne yokamai moinga iran tora bengoro ne yokamai ‘No yokamai nuwi buinga towane inapunga ena Yai Gumam ari bei niki de erowangua ikenapune,’ diro u na moiki tei wime? Na ne yokamai epe di erekeiye. Ma deiyo!

⁸ Ne yokamai nomanenom si awa teiyo! Ena nomanenom si awa teinga mapunom nokapu epe beiyo! Te ne yokama ‘No yokamai Aparam gama moipunga ena Yai Gumam bei niki de noreke-name,’ epe di fikeiyo! ‘Yai Gumam kongo dungua i iro Aparam gama bei erowamie,’ kawom di ereiye.* ⁹ Te ne yokamai eri mokonguamere epe moime. Ena epenai yaromi eri woinaro bemie. Eri suwo koropane mukom nokapu koikenangua woire fiasi e donguari dowaro bemie,” di erongoro *

¹⁰ ena arirai “No yokamai toramere benapune,” diro mina wako teingoro ¹¹ ena yaromi ka mokom baire “Yai ta gai suna surai ako nowangua yai ta gai suna dikenangua to! Te yai ta kua kopuna duwangua ama epe beyo!” epe di erome.

¹² Di erongoro ena ari kongo takis inga yokamai ama nuwi buraro winga “Ka nuwi si norenga yaiyo, no yokamai toramere benapune?” epe di teingoro * ¹³ ena yaromi “Ne yokamai gaman di eronguamere epe kongo takis iyo! Suwo yo ikeiyo!” di erome. ¹⁴ Te ami kiminem ari suwo

* **3:8:** Yo 8:33, 39; Ap 26:20

* **3:9:** Mt 7:15-20

* **3:12:** Lk

ama ure “Te no yokamai toramere benapune?” epe di teingoro “Ne yokamai ari kura boi ereinga bo te kasu dinga kongonom gure ire beikeiyo! Te ne yokamai kokonan kongonom ereingarai towane wom ako neiyo!” epe di erome.

¹⁵ Di erongoro ena ari yai opai muruwo “Yai Gumam kene kene eire yai Mesia awi dawangoro uro akire di norowame,” di fi moimba ena nomanenomdi “Yoane yaromi Mesia moimbore,” di fingoro ¹⁶ ena Yoane ka mokom bairo “Na ne yokamai nuwi wom bui ereye. Te okome yai ta uro yoporam boi moiro na yoporanam boikai iwe de towame. Na yai nokapu moikeipa yarom kauwom tou kanom forau si dowaika faikeme. Te yaromi Murom Sumuna ne yokamai suwo koropane erere te e dongua ne yokamai suwo koropane ama erowame.* ¹⁷ Yaromi di kendi okomdi akoro towi waunaro bemie. Te towi wauro kopuna mukom iro ikomdi enaro bembatai moro fiasi e donguari dawangoro si gounainga faikename,” epe di erome.

¹⁸ Te Yoane yaromi Yai Gumam gunom kam munmane ama di mari dero ari yokamai nomanenom akire di eromba ¹⁹ yaromi yai ori Eroti kura kam di tomie. Yai ori Eroti emerom efem biyai Erotiasi koma kunei nere te tai ta ta niki dongua mapunom ama bengua ena Yoane kura kam di tomie.* ²⁰ Di tongoro ena Eroti Yoane iro furo kan si tome. Epe bengoro ena tai niki dongua mapunom koma bengua bire tomie.

* **3:16:** Yo 3:28; Ap 1:5; 13:25 * **3:19:** Mt 14:3-4; Mk 6:17-18

*Yoane Yesu nuwi bui tome**Mt 3:13-17; Mk 1:9-11*

²¹ Ena koma wom Yoane kan si tekengua kakom i ari yai opai muruwo nuwi bui erere moingoro te Yesu yaromi ama nuwi bui tome. Ena nuwi bui dero ka make ei moingoro ena kamun kori giram koingoro ²² ena Murom Sumuna kapu kunuma unguamere epe Murom Sumuna uro ako Yesu moingui tei ungoro ena kamundi ka ta epe ume: “Ne na wanam. Na denam minam ne mun fi ereiye,” epe di tome.*

*Yesu awama yokamai kanom**Mt 1:1-17*

²³ Ena Yesu kokonanom mapunom boingua kakom yaromi noniki 30 epe fungoro te ari yokamai “Yaromi Yosefe wam moimie,” epe di fime. Te Yosefe yaromi Irai wam.* ²⁴ Te Irai yaromi Matati wam. Te Matati yaromi Liwai wam. Te Liwai yaromi Meki wam. Te Meki yaromi Yanai wam. Te Yanai yaromi Yosefe dom wam. ²⁵ Te Yosefe dom yaromi Matatiasi wam. Te Matatiasi yaromi Emosi wam. Te Emosi yaromi Nakum wam. Te Nakum yaromi Esarai wam. Te Esarai yaromi Nakai wam. ²⁶ Te Nakai yaromi Mati wam. Te Mati yaromi Matatiasi dom wam. Te Matatiasi dom yaromi Semein wam. Te Semein yaromi Yoseka wam. Te Yoseka yaromi Yora wam. ²⁷ Te Yora yaromi Yoanan wam. Te Yoanan yaromi Resa wam. Te Resa yaromi Serapape wam. Te Serapape yaromi Saratie wam. Te Saratie yaromi Neri wam. ²⁸ Te Neri yaromi Meki wam. Te Meki yaromi Ariri

* **3:22:** Yo 1:32; Mt 17:5; Lk 9:35* **3:23:** Lk 4:22; Yo 6:42

wam. Te Ariri yaromi Kosam wam. Te Kosam yaromi Emaram wam. Te Emaram yaromi Ero wam. ²⁹ Te Ero yaromi Yasuwa wam. Te Yasuwa yaromi Erisa wam. Te Erisa yaromi Yorim wam. Te Yorim yaromi Matati dom wam. Te Matati dom yaromi Liwai dom wam. ³⁰ Te Liwai dom yaromi Simiyon wam. Te Simiyon yaromi Yura wam. Te Yura yaromi Yosefe dom ta wam. Te Yosefe dom ta yaromi Yonam wam. Te Yonam yaromi Eraiakim wam. ³¹ Te Eraiakim yaromi Meria wam. Te Meria yaromi Mena wam. Te Mena yaromi Matata wam. Te Matata yaromi Neitan wam. Te Neitan yaromi Dawiri wam.* ³² Te Dawiri yaromi Yesi wam. Te Yesi yaromi Opeti wam. Te Opeti yaromi Boasi wam. Te Boasi yaromi Saramon wam. Te Saramon yaromi Nason wam.* ³³ Te Nason yaromi Aminara wam. Te Aminara yaromi Uram wam. Te Uram yaromi Arini wam. Te Arini yaromi Esaron wam. Te Esaron yaromi Peresi wam. Te Peresi yaromi Yura dom wam. ³⁴ Te Yura dom yaromi Yakopo wam. Te Yakopo yaromi Aisaki wam. Te Aisaki yaromi Aparam wam. Te Aparam yaromi Tera wam. Te Tera yaromi Neiko wam. ³⁵ Te Neiko yaromi Seruku wam. Te Seruku yaromi Aru wam. Te Aru yaromi Pereku wam. Te Pereku yaromi Ipa wam. Te Ipa yaromi Sera wam. ³⁶ Te Sera yaromi Keinan wam. Te Keinan yaromi Afasati wam. Te Afasati yaromi Sem wam. Te Sem yaromi Noa wam. Te Noa yaromi Aremeki wam. ³⁷ Te Aremeki yaromi Metusera wam. Te Metusera yaromi Inoki wam. Te Inoki yaromi

* **3:31:** 2 Sam 5:14 * **3:32:** 1 Sam 16:1-13; Rut 4:17-22

Yarati wam. Te Yarati yaromi Makarari wam. Te Makarari yaromi Keinan dom wam. ³⁸ Te Keinan dom yaromi Inosi wam. Te Inosi yaromi Seti wam. Te Seti yaromi Adam wam. Te Adam yaromi Yai Gumam wam. Mora.

4

Satan Yesu ari moikeinga akaiyom tei moingua ka kea ei tome

Mt 4:1-11; Mk 1:12-13

¹ Ena Yoane Yesu nuwi mora bui tongoro Yai Gumam Muromom fure Yesu si di tongoro ena Yoran nuwi ma dere fungoro ena Murom Sumuna kon opom di tongoro ari moikeinga akaiyom tei furo ² ena yo tei moingoro Satan yaromi ka kea ei te moingoro ena aro kakom 40 fume. Te kakom tei Yesu kua kopuna ta nekere ena okome kakom i mora goungoro Yesu meran goingoro ³ ena Satan yaromi “Ne Yai Gumam wam moranga kongo dunguai ne di erengere kopuna epemere darame,” epe di tongoro ⁴ ena Yesu ka mokom bairo Satan epe di tome: “Epe benaika faikeme. Ka mapunom epe dume: ‘Ari yokamai kua towane nowainga faikeme,’ dume,” di tome.* ⁵ Di tongoro ena Satan yaromi Yesu akiro fu iwa furo ena kene kene wom eiro mangi i kom akaiyom muruwo opom di tero ⁶ “Na mangi ikinam akainam i muruwo nan kiapam yai moiye. Ena iran kiapam beikai yai ta ‘Towaiye,’ diro towaiye. Ena kiapam beikai te akainam tai ta ta dunguai muruwo erowaye.* ⁷ Koma ne na kanam akire

* **4:4:** Diu 8:3 * **4:6:** Mt 28:18; Yo 14:30

dowanga ena tai i muruwo ne tainum duwame,” di tongoro ⁸ ena Yesu ka mokom bairo Satan epe di tome: “Yai Gumam kam mapunom ama epe dume: ‘Ne Ari Wanopanum Yai Gumanum kam towane akire duwani. Te ne yokamai yaromi towane kokonanom inanie.’ epe dungua iran i na ne nenen kanum akire di erekenaiye,” epe di tome.* ⁹⁻¹¹ Di tongoro ena Satan Yesu akiro Yerusarem tei furo Yura ari fi mun ei teinga iki ori biromdi kopu iwa de tero ena “Ka mapunom epe dume: ‘Yai Gumam nuwi kokonan gan yokamai ewi dowangoro ure ne kiapanum moraimie,’ epe dume. Te ka mapunom ama epe dume: ‘Yokamai okonomdi akore akire di erowaingoro ena kongo ta ne kaunum boikenanie,’ dungoro ne Yai Gumam wam moranga ena ne tawa arere moire ure sire ako mangi fo! Ne bei niki de erekenamie,” epe di tongoro* ¹² ena Yesu ka mokom bairo “Nemane. Kam mapunom ama epe dume: ‘Ne Ari Wanopanum Yai Gumanum ka kea ei tekeyo!’ dume,” epe di tongoro* ¹³ ena Satan ka kea ei tongua mapunom i muruwo mora goungoro ma dero “Okome na uro Yesu tokoi ka kea ei towaiye,” di firo fume.*

Ari iki birom ori Nasareti tei moinga yokamai Yesu mounom wako teime

Mt 13:53-58; Mk 6:1-6

¹⁴ Fungoro ena Murom Sumuna yoporam boingua Yesu tongoro inako dero Gariri man tei ikom akaiyomdi fungoro ena yaromi kam wayom

* **4:8:** Diu 6:13 * **4:9-11:** Sam 91:11-12 * **4:12:** Diu 6:16; 1

Ko 10:9 * **4:13:** Ip 2:18; 4:15

Gariri man man tei muruwo fume. ¹⁵ Ena yaromi fu Yura ari yokamai ka nuwi si ereinga ikinom ikai fure ka nuwi si ere moingoro ena ari yai opai muruwo yaromi kam akire dime.

¹⁶ Ena Yesu kon koro koro furo okome fu iki birom ori Nasareti ume. Te koma yaromi gan gawo moingua Nasareti tei moi furo erowai tome. Ena yaromi iron kakom kakom ari ka nuwi si ereinga iki ikai funguamere ena epena ama epe furo arero “Yai Gumam kam mapunom kerowaiye,” di moingoro ¹⁷ ena yokamai ka mapunom yai Aisaiya boingua kam i di teingoro a fura dero epe boingua kanume.*

¹⁸⁻¹⁹ Ari Wanopanom Murom Sumuna na moiki tei umie. Yaromi na gunom boi narongoro na fu ari guwai gai ako nekenainga kuwanom yokamai moraingi tei furo gunom kam di mari de erowaiye. Ena na fure ‘Kan iki fainga ari ne yokama kan iki fainga i ma dere mena fiyo! Te ari okonom murom gi dinga ne yokama tokoi kon kaniyo! Te ne yokamai kianom ari bei niki de ereinga akire di erowaika bire de erowaime. Te Ari Wanopanom ari akire di erowangua kakom umie,’ duwaro beika yaromi na nawi dome.

epe kanere kerere ²⁰ ena a kumo siro tokoi pepa kiapam yai tero ame dongoro te ari yai opai ka nuwi si ereinga iki ikai tei moinga toren ikaneingoro ²¹ ena yaromi mapunom boiro “Epena na Yai Gumam kam i kereika ne yokamai fingai i mukom faimie,” di erongoro ²² ena yokamai muruwo

* **4:17:** Ais 61:1-2

“Yaromi kawom dumie,” diro te ka nokapu dungua inokore munmane eire “Aiya! Yaromi Yosefe wam moimba ka nokapu dumie,” epe dime.*

²³ Ena Yesu “Na mora fikai ne yokamai ka epe di narowaimie: ‘Nupi kiapam yaiyo, ne ganum nenen bei nokapu do! Te ne Kapanem tei ari bei erengamere epe ne nenen akainumdi tawa ama epe beyo! Ne benanga i no yokamai mora firapunie,’ epe di narowaimba ²⁴na kawom epe di ereiye: ‘Ka mapunom yai u ikomdi ure ka dungua ariyoma fi kun dai tekeimie,’ epe di ereiye. ²⁵⁻²⁶Te na ka ta kawom epe di erowaiye: ‘Komariki yai Iraiya moingua kakom tei kamun kuwokawo fere dero nimi sikengua ena noniki suraiye furo te kapa okonom koro muruwo te okonom koro gam towane fungoro ena meran ori wom fuka diro man man fume. Te kakom i opai werai munmane Yuria ikinom akainom tei moimba Yai Gumam Iraiya yaromi awi dongoro fu Yura opai werai yokamai moingi tei kime. Ma deiyo! Yaromi awi dongoro fu opai werai ta moingui tei fume. Oparomi Yura opai moikemba Sairon ikinom akainom tei moiro te iki birom ori Sarefa tei kei faime.* ²⁷Te okome ka mapunom yai Eraisa moingua kakom Yura ari mantai gainga yokamai munmane moimba Yai Gumam yokamai nenta bei nokapu de erekengoro nokapu moikeime. Ma deiyo! Yai Gumam Siria yai Neiman towane bei nokapu de tome,’ na epe di ereiye,” di erongoro* ²⁸ena ari muruwo ka nuwi si ereingai ikom ikai tei moinga ka i firo nomanenom niki ori wom de

* **4:22:** Lk 3:23; Yo 6:42

* **4:25-26:** 1 Kin 17:1-18:1

* **4:27:**

2 Kin 5:1-14

fire ²⁹ ena arere “No yokamai yaromi fiasi guwom dowaro bepunie,” diro Yesu akire gure mena dere akire fu kopu iki birom ori ta dungui tei fimba ³⁰ Yesu yokamai moingi suna tei furo mora fu dome.

Yai ta murom niki dongua moi tongua Yesu bei de tome

Mk 1:21-28

³¹ Ena Yesu dere fu iki birom ori Kapanem tei fume. Kapaniyam ikinom i Gariri ikinom akainom suna tei dumie. Ena Yura ari iron kakom tei yaromi furo ari ka nuwi si erongoro ³² ena yaromi ka wau fike diro nuwi si erongua iran ari yokamai kam i fire ganom nouro dime.* ³³ Te yai ta Yura ari ka nuwi si ereinga ikinom ikai tei moime. Yaromi dem miriyom ikai koi Satan muromom niki dongua moi tongoro ena u ori wom boiro * ³⁴ “Aiya! Nasareti yai Yesuyo, ne no yokama tora bei norowaro une? Ne ure no yokama bei niki de norowanga i faikeme. Na ne moinga mapunom ekaniye. Ne Yai Gumam yo tongua yai moinie,” epe dungoro* ³⁵ te Yesu kura kam di tero “Ne ka dikeyo! Ne yaromi dem miriyomdi ma dero u mena fo!” di tongoro ena Satan murom bei moiro yaromi fiasi ari moingi suna tei de tomba bei niki de tekero u mena ume. ³⁶ Ungoro ari muruwo ganom nouro dire nenen ka di ipo ka dero “Aiya! Yaromi ka yoporam boire te kiapam bengua kam diro murom niki deinga yokamai ka di erongoro u mena wime. Ena

* **4:32:** Mt 7:28-29; Yo 7:46 * **4:33:** Mt 8:29; Lk 8:28 * **4:34:** Yo 6:69

yaromi tora beire ka epe dume?” epe dime. ³⁷ Ena iran Yesu kam wayom fu akai koro koro fume.

Yesu bei moiro ari munmane nupi fainga yokamai bei koi de erome

Mt 8:14-17; Mk 1:29-34

³⁸ Ena Yesu ka nuwi si ereinga ikom tei ma dero fu Saimon ikom ikai fume. Ena Saimon imam biyai nowai ori gai iro gam murom sungoro yokamai Yesu “Oparomi akire di towane,” diro yana di teingoro ³⁹ ena Yesu fu opai moingui teina tei furo arero moiro “Ne ganum murom sungua i mora gounamie,” epe di tongoro murom sungua mora goume. Ena kene kene wom eire oparomi arere kua kopuna kenom beire ari erome.

⁴⁰ Ena okome aro u oropo taro naro bengoro ari bei moiro arinoma nupi mapunom mapunom fainga yokamai endire Yesu moingui tei wingoro yaromi okom ari yai opai moingi towane towane eiro tokoi bei nokapu de erome. ⁴¹ Te Satan murom niki deinga yokamai furo ari yai opai munmane denom minom ikai koi moinga ena dere u mena furo ka ori diro “Ne Yai Gumam wam moinie,” dingoro yaromi kura kam di erome. Yokamai mora fingai yaromi Yai Gumam “Ari akire di erowame,” diro awi dongua yaromi moingua iran Yesu bei moiro “Ka dikeiyo!” di erome.*

Yesu Yura akai koro koro furo gunom kam di mari dome

Mk 1:35-39

* **4:41:** Mt 8:29; Mk 3:11-12

⁴² Ena koimoi kamun takongoro Yesu akai tei ma dero akai ta ari moikeinga akaiyom tei fungoro ena ari yai opai yaromi wandou fure kanere moingui tei fure “Yaromi ema dero kiname,” diro “Tawa yo moro!” di teimba yaromi bei moiro ⁴³ “E e, na furo Yai Gumam ari kiapanom bei erongua gunom kam ari koro koro muruwo moingi tei ama di mari de erowaiye. Yai Gumam na nawi dongua ka i di erowaro wiye,” dume. ⁴⁴ Ena iran yaromi furo Yura ari man man muruwo moingi tei wan furo fu ka nuwi si ereinga iki iki ikai koi fure gunom kam di mari de erome.*

5

Yesu bei moiro kokonan gan suwo iro suwo iro endime

Mt 4:18-22; Mk 1:16-20

¹ Kakom ta ari yai opai munmane “Yai Gumam kam mapunom firapune,” diro u Yesu moingui tei uro bei si di tere moingoro ena yaromi nuwi dian Genesareti dingai bunamdi tei moiro * ² kanungua nuwi kopare surai nuwi bunamdi tei dungoro te ari nuwi kapu singa yokamai nuwi kopare ma dere nuwi kapu singa gaiyom biyom si moingoro ³ ena Yesu ure nuwi kopare ta mokonguai nuwi kopare irai Saimon tarom dume. Ena yaromi bei moiro Saimon “No surai nuwi kopare iro fure nuwi boromdi fure man bunamdi teina tei morapuiye,” di tongoro ena fungoro yaromi ame dere moiro kam mapunom ari yai opai nuwi si erome. ⁴ Ena Yesu ka di gouro awa

* **4:44:** Mt 4:23 * **5:1:** Mt 13:1-2; Mk 4:1

tere Saimon ka di tome: “Yae, nuwi kopare gure ire nuwi suna fure nuwi kapu singa gaiyom fiasi nuwiri do! Dere ne nuwi kapu suwanie,” di tongoro ⁵ te Saimon bei moiro “Yae, epena giruwangua kakom no yokama kokonan yoporam boiro ipunba nuwi kapu ta sikepunie. Sikepunba te ne dinga iran no yokama nuwi kapu singa gaiyom fiasi nuwiri dowapune,” dungoro* ⁶ ena yokamai epe beire nuwi kapu munmane singoro te nuwi kapu singa gaiyom go duwaro bemie. ⁷ Ena iran yokamai arinoma suwo nuwi kopare ta boromdi moinga unom boiro “Ure akire di norowaime,” dingoro ena arinoma yokamai ure nuwi kapu i ire nuwi kopare surai si di eingoro ena nuwi kopare surai nuwi arome naro beipire. ⁸⁻¹⁰ Ena Saimon Pita yaromi te ari ama moinga yokamai nuwi kapu munmane singa kanero ganom nouro dingoro te Saimon ariyoma surai Sepeti wam surai Yemesi te Yoane surai kanere ama ganom nouro dipikoro ena Saimon uro Yesu kauwomdi tei gome dero “Ari Wanopanomyo, na bianam faingua yai moika ena ne na moiki tei ma dere fo!” di tongoro te Yesu “Ne kuri fikeyo! Koma ne nuwi kapu singamere epe okome ne ari yai opai endinanie,” di tongoro ¹¹ ena yokamai nuwi kopare iro furo nuwi bunamdi eire tai kan muruwo ma dere Yesu mouwomdi fime.*

Yai ta mantai gaingua yaromi Yesu bei koi de tome

Mt 8:1-4; Mk 1:40-45

* 5:5: Yo 21:3-8 * 5:11: Mt 19:27-29

¹² Ena okome Yesu fu iki birom ori ta tei furo moingoro te yai ta moime. Yaromi mantai gain-gua moingoro gam muruwo niki dome. Ena yaromi Yesu kanero furo Yesu mapomdi gome dero yana diro “Ari Wanopanomyo, ne nomane na mun fi narowanga ne na bei nokapu de narowanie,” di tongoro ¹³ ena Yesu okom sino tere yaromi gamdi akoro “Na bei erowaikoro ne nokapu nanie,” di tongoro ena epena wom mantai gaingua mora goungoro ¹⁴ ena Yesu mantai gain-gua yaromi ka yoporam boiro epe di tome: “Ne na tai bei ereikai yai ta di tekeyo! Ma do! Ne fu fi mun ei teinga yai ta moingui tei fure ne ganum opom di to! Te ne ganum nokapu fungua iran Mose ka di guwo dinguamere epe ne fi mun ei towanga tarom Yai Gumam to! Ena iran ari yokamai ‘Ne mantai gainga mora goumie,’ di firaimie,” di tomba* ¹⁵ Yesu tai kan benguai kam man man muruwo fungoro ena iran ari munmane “No furo yaromi ka dungua firaro napune. Te yaromi no nupinom faipunga bei de norowamia napune,” diro Yesu moingui tei wime. ¹⁶ Wimba yaromi dere fu ari moikeinga akaiyom man ta tei furo ka make eme.*

Yai ta yoporam goingua yaromi Yesu bei koi de tome

Mt 9:1-8; Mk 2:1-12

¹⁷ Ena aro kakom ta Yesu ari yai opai ka nuwi si ere moingoro te Feresi ari te ka di guwo dungua nuwi si ereinga yokama suwo koropane ame de moime. Yokamai Gariri te Yuria ikinom akainom

* **5:14:** Lew 14:1-32; Lk 17:12-14 * **5:16:** Mk 1:35

muruwo te Yerusarem tei ma dere wime. Te Ari Wanopanom “Ari nupi fanainga ne bei nokapu de erowanie,” diro yoporam boingua Yesu tome. ¹⁸ Ena ari suwo koropane bei moiro yai ta yoporam goingua boi boromdi faingua yaromi iro “No iki ikai furo Yesu moingui teina tei dowapune,” diro wimba ¹⁹ ari yai opai munmane moinga akai si dungoro kon dikeme. Ena iran yokamai yoporam goingua yaromi ire iki birom kopu tei fure eran towi dere ena yaromirai boi dunguamere ari yai opai moinga suna dere Yesu gumamdi tei deingoro ²⁰ ena Yesu yokamai fi kun dai teinga mapunom kanero awa tere yoporam goingua yaromi “Yae, na ne bianum faingua kore de ereiye,” epe di tome.* ²¹ Ena Mose ka di guwo dungua nuwi si ereinga yokamai te Feresi ari yokamai ka munmane di ipo ka dero mina wakore “Yai eramom moiro Yai Gumam kam ka sume? Yai ta no ari bianom faingua kore dowangua faikeme. Yai Gumam towane bianom kore dowame,” epe dingoro* ²² ena Yesu yokamai nomanenomdi mina wako deinga kanero ka mokom bairo “Ne yokamai nomanenomdi mina wako deimba i faikemie. ²³ Ena na okom kauwom yoporam goingua yai ‘Ne bianum kore deiye,’ epe di towaika te ne yokamai kanainga ka i bei gai goi narowambo bei gai goi narekename? Bore na yaromi ‘Ne ariyo! Ne kuki ire mangi fo!’ epe di towaika te yaromi arekanangua ne yokamai kanaingai ena ka i bei gai goi narowambo bei gai goi narekename? Tora ka bei gai goi narowame? ²⁴ Ena ne yokamai ‘Na

* 5:20: Lk 7:48 * 5:21: Lk 7:49; Ais 43:25

ari gaunom wam moika ari mangi tawa bianom faingua kore dowame' di firainga na yoporam boingua yaromi bei nokapu de erowaiye,” di erere ena awa tere “‘Ne arere boinum ire ikinumdi tei fo!’ epe di ereiye,” epe di tongoro * ²⁵ ena epena wom arere ari yai opai okonom muromdi moire ena faingua boiyom iro furo Yai Gumam kam akire di tero ikomdi fume. ²⁶ Ena ari muruwo kaningai ganom nouro dingoro ena Yai Gumam kam akire diro te kuri ori wom firo “Epena aro kakom no yokamai tai mapunom ta kanupunie,” epe dime.

Yesu bei moiro yai Liwai uwom boimie

Mt 9:9-13; Mk 2:13-17

²⁷ Ena okome Yesu dere mena wan furo kanungua yai ta takis ingua yaromi takis inga ikomdi tei ame de moime. Yaromi kam Liwai. Ena Yesu “Ne na mounamdi uwo,” epe di tongoro ²⁸ ena yaromi arero tai kan muruwo ma dero Yesu mouwomdi fume.

²⁹ Ena okome Liwai yaromi kopuna ori wom ikomdi tei Yesu kei tongoro te ari takis inga yokamai munmane moiro te ari suwo munmane ama moiro yokamai yai surai kopuna neipika i ama neingoro ³⁰ te Feresi ari te Mose ka di guwo dungua nuwi si ereinga yokamai ama moiro Yesu gama yokamai kura kam di erere “Tora bengoro ne yokamai ari kongo takis inga yokamai te ari bianom faingua mapunom beinga yokamai i gere kopuna te nuwi ama neime? Mapunom i faikeme,” di erongoro ³¹ ena Yesu ka mokom bairo “Ari nupi faikeinga yokamai giyai bengua yaromi

* **5:24:** Yo 5:8

moingui tei kimie. Ma deiyo! Ari nupi fainga yokamai towane giyai bengua yaromi moingui tei fimie. ³² Ena epemere na ari bianom faikeinga yokamai ‘Ne nomanenom si awa tere nokapu moraimie,’ di firo kuiye. Ma deiyo! Na ari bianom faingua yokamai di gure erero ‘Ne nomanenom si awa tere nokapu moraimie,’ diro wiye,” epe di erome.

Kopuna moi teinga kam Yesu ka di boiro di erome

Mt 9:14-17; Mk 2:18-22

³³ Ena yokamai “Kakom kakom Yoane gama yokamai ‘No ka make ei towapune,’ diro kopuna moi teingoro te no Feresi ari gama yokamai ama epe bepunba ne ganuma yokamai kua nere te nuwi nere beimie,” di teingoro ³⁴ ena Yesu “Ne yokama torae di fime? Yai ta opai inaro benangua kakom opai inangua yaromi yokori moingoro ariyoma yokamai kopuna moi teingamom i nekeimo? Ma deiyo!” ³⁵ Epe dumba okome kianoma ari ure opai inangua yaromi iro fu dowaimie. Kakom i ariyoma kopuna moi tere i nekenaimie,” epe di erome. ³⁶ Ena Yesu ka ta eke dere epe ama di erome: “Gai suna gorom bai dowangua yai ta fure gai suna koi ire ako boi diro iro gai suna gorom dinomo towangua faikename. Yaromi dinomo towangua gai suna koi bei niki dowaimie. Te gai koi i gai gorom dunguamere dikeme. ³⁷ Te yai ta nuwi wain koi iro meme gam goromdi tei koikemie. Yaromi epe koranguai nuwi wain koi bei moiro meme gam guwo diro fera di ako mangi suwangoro te meme gam ama

* 5:34: Yo 3:29

niki dowamie. ³⁸ Yaromi nuwi wain koi ire meme gam koi korangua fanamie. ³⁹ Te yai ta nuwi wain gorom nongua yaromi ‘Nuwi wain gorom i nokapu dumie,’ diro nuwi wain koi nowaro kam fikemie,” Yesu epe di erome.

6

Yesu “Na Yura ari iron kakom kiapam yai moiye,” dume

Mt 12:1-8; Mk 2:23-28

¹ Ena Yura ari iron kakom ta Yesu te gama yokamai gere tai woi neingi suna tei wan fingoro ena gama yokamai kui witi nowainga feiro okonomdi a kuwai kairo neingoro* ² te Feresi ari suwo koropane “Aiye! No Yura ari iron kakom tai feiro nowainga di guwo dupunie. Ena ne yokamai kui witi feiro neinga i faikeme,” dingoro* ³ Yesu ka mokom bairo “Ne yokamai Dawiri koma tai bengua kam kerero fikeimo? Yaromi te ariyoma gere meran goiro* ⁴ ena yaromi fu Yai Gumam ikom ikai fungoro ena fi mun ei teinga yaromi moire kaime dori Yai Gumam gumamdi einga ire tongoro ena Dawiri nere ariyoma erongoro ama neime. Neimba Yai Gumam ka di guwo dungua ‘Fi mun ei teinga ari towane kaime dori irai nowaime. Nenta nowangua faikeme,’ epe dume.* ⁵ Ena na ari gaunom wam Yura ari iron kakom kiapanom moika ‘Ari mapunom epe benaime,’ dungua na mapunomom i na moiki tei dume,” epe dume.

* **6:1:** Diu 23:25 * **6:2:** Eks 20:10; Yo 5:10 * **6:3:** 1 Sam 21:1-6
 * **6:4:** Lew 24:5-9

Yura ari iron moinga kakom tei Yesu bei moiro yai ta okom niki dongua bei nokapu de tome

Mt 12:9-14; Mk 3:1-6

⁶ Ena okome Yura ari iron kakom ta Yesu fu Yura ari ka nuwi si ereinga ikom ikai tei furo ari yai opai ka nuwi si eromie. Te yai ta ama moimie. Yaromi okom womdi gerai dome. ⁷ Te Mose ka di guwo dungua nuwi si ereinga ari yokamai te Feresi ari yokamai moiro Yesu kanime. “Epena iron kakom yaromi yai ta nupi faingua bei nokapu de towambo de tekenambo kanapune. Bei nokapu de towangua ena no ka kori di towapune,” diro kanere ka kori di towainga konom i mari dowaime.* ⁸ Te Yesu yokamai no-manenomdi kanere ena yai okom gerai dongua yaromi “Ne ure suna tei arere moro!” di tongoro ena uro suna tei moingoro* ⁹ ena Yesu ari yokamai kan moinga “Na ka mina wako erowaro beiye. No Yura ari ka di guwo dupunga i tora dume? Nonon iron kakom kokonan nokapu benapunbo kokonan niki dongua benapune? Te nonon yai ta akire di towapunbo si goi towapunbo?” di erere* ¹⁰ ena ari moinga muruwo toren ekanere ena yai okom gerai dongua yaromi “Ne okonum sino to!” di tongoro sino tongoro okom tokoi nokapu fungoro ¹¹ te ari yokamai niki ori wom de fire ena ka di ipo ka dere “Nonon Yesu tora bei towapune?” dime.*

Yesu ewi dongua finga yokamai kanom

Mt 10:1-4; Mk 3:13-19

* **6:7:** Lk 14:1-6 * **6:8:** Lk 5:22; 9:47 * **6:9:** Yo 7:23 * **6:11:** Lk 11:53-54

¹² Ena kakom tei Yesu “Ka make enaiye,” diro kopu tei fume. Ena yaromi Yai Gumam ka make ei te moingua kamun kama siro kamun takomie. ¹³ Ena aro moko ungoro yaromi gama yokamai u boi erongua wingoro ena ari okonom koro koro muruwo kaunom suwo gunom boi erero ena “Ne yokamai na ewi deka finga yokamai moimie,” di erome.* ¹⁴ Ena gunom boi erongua ari kanom i epe: Saimon. Te Yesu kam ta “Pitaye” diro eme. Te Saimon emerom Enduru. Te Yemesi. Te Yoane. Te Firipi. Te Bataromu. ¹⁵ Te Matiyu. Te Tomasi. Te Afiasi wam Yemesi dom. Te Saimon dom. Yaromi bai taki sungua yaromi moime. ¹⁶ Te Yemesi dom wam Yurasi. Te Yurasi Isakarioti. Yaromi okome Yesu kiama i mari de erowame.

*Yesu ariyai opai munmane bei nokapu de erome
Mt 4:23-25*

¹⁷ Ena Yesu te ewi dongua finga ari gere kopu tei ma dere ime furo man kuwam surei tei furo arere moimie. Ena yaromi gama ari yokamai munmane moingoro te ari munmane wom Yuria ikinom akainom ma dere te Yerusarem ma dere te fui nuwi bunamdi teina tei Taiya te Sairon dingi tei ma dere “Yesu ka dungua firapune. Te no nupi mapunom mapunom faipunga bei nokapu de norowame,” diro ama uro moime. ¹⁸ Ena Yesu ari yokamai murom niki deinga munmane denom minom ikai koi moinga yokamai bei nokapu de erome. ¹⁹ Yaromi yoporam boingua fure ari yai opai muruwo bei nokapu de erongua ena yokamai “No okonomdi yaromi gam akonapunga nokapu morapune,” diro akonaro beimie.*

* 6:13: Yo 6:70 * 6:19: Lk 8:46

Yesu yaromi ari mun frainga kam di mari de erome

Mt 5:1-12

²⁰ Ena Yesu mouwomdi finga yokamai ekanero ka epe dume: “Ne tai kan fai erekengua yokamai mun fiyo! Yai Gumam ne yokamai kiapanom moime. ²¹ Te ne epena meran goinga yokamai mun fiyo! Okome ne yokamai kopuna nere maranom mokonamie. Te ne epena kai meinga yokamai mun fiyo! Okome ne yokamai wia goraimie.* ²²⁻²³ Te ne yokamai na ari gaunom wam moika fi ki si nareinga ne yokamai fiyo! Ari yokamai ure ne yokamai niki ori wom de fi erere te ne yokamai kanom ka sire ‘Ne yokamai kanom niki wom dome,’ duwainga ne yokamai mun fiyo! Koma yokamai awanoma ka mapunom ari bei niki de ereinga ena ari epe ne yokamai bei ereinga ne yokamai nomanenom mun ori wom fiyo! Ena ka fiyo! Ne yokamai meinanom kamundi tei dungua i ori wom inaimie.* ²⁴ Dumba ne guwai gai ako ne moinga yokamao, Yai Gumam bei niki de erowamie. Ne yokamai mun fi erongua tarom mora imie.* ²⁵ Te ne epena kopuna nere maranom mokongua yokamao, Yai Gumam bei niki de erowangoro okome ne yokamai meran goraimie. Te ne epena wia goinga yokamao, Yai Gumam bei niki de erowangoro okome ne yokamai kai ori wom meinaimie. ²⁶ Te ne na ganoma yokamao, ari yokamai muruwo uro ‘Ne yokamai ari nokapu moimie,’ duwainga kakom tei Yai Gumam

* **6:21:** Sam 126:5-6; Ais 61:3; Rew 7:16-17 * **6:22-23:** Yo 15:19; 16:2; 1 Pi 4:14 * **6:24:** Yem 5:1-6

ne yokamai bei niki de erowamie. Koma yokamai awanom fure ka mapunom ari kasu beinga yokamai kanom akire dinga iran no mora fipunga yokama ka mapunom ari kawom beinga yokama kanom akire dikeime,” Yesu epe di erome.

Yesu “Ne yokamai kianoma yokamai mun fi erere nomane teiyo!” dume

Mt 5:38-48

²⁷ Ena Yesu akai nere ka ta di erome. “Na ne yokamai na kanam dikai finga i epe di erowaiye: ‘Ne yokamai denom minom kianoma yokamai mun fi ereiyo! Te ari yokamai ne yokama niki de fi ereingai ne yokamai bei nokapu de ereiyo!

²⁸ Te ari yokamai ne yokamai kanom ka singa i ne yokamai bei moiro yokamai kanom akire di ereiyo! Te ari yokamai ure ne yokama bei niki de erowainga ne yokamai ka make eire “Yai Gumamyo, yokamai akire di ero!” diro ka make ei teiyo!*

²⁹ Te nenta ne fananumdi einangua ena awa tero koro tengere tokoi einangua i faname. Te nenta ne gainum suna boromdi firanga inangua ena ne gainum suna gawo ikai finga i ama to!

³⁰ Te nenta ne tai yana di erowangua tarom i to! Te nenta ne tainum iro nangua ne yoporam boire “I naro!” di tekeyo! ³¹ Ena ne yokama bei moiro “Ari yokamai tai mapunom epe bei norowaime,” diro di firainga ena koma ne yokamai furo mapunom epe ari bei ereiyo!’ epe di ereiye.*

³² Ena ari yai opai muruwo te ari bianom faingua yokamai bei moiro ari mun fi ereinga yokamai ama mun fi ereinga ena ne yokamai ari

* **6:28:** 1 Pi 3:9 * **6:31:** Mt 7:12

ne mun fi ereinga yokamai i ama epe wom mun fi erowainga Yai Gumam ne yokamai meinanom erekename. ³³ Ari yai opai muruwo te ari bianom faingua yokamai ama bei moiro ari bei nokapu de ereinga yokamai ama bei nokapu de ereinga ena ne yokamai ari ne yokamai bei nokapu de ereinga yokamai ama epe wom bei nokapu de erowainga ne yokamai tora meina inaimie? Yai Gumam meina ne yokamai erekename. ³⁴ Ari yokamai muruwo te ari bianom faingua yokamai ama tai ari bianom faingua yokamai ama erere ‘Yokamai tokoi tai towanewom mokom bai narowaime,’ diro ereinga ena ne yokamai ‘Yokamai tokoi mokom bai narowaime’ di fire tai erowainga ne yokamai tora meina inaimie? Yai Gumam meina ne yokamai erekename.* ³⁵ Ari epe beimba na ka ta epe di erowaiye: ‘Yai Gumam teme iwa moingua yaromi ari “Mun fi eropune,” dikeinga yokamai te “No tanom ari erekenapune,” dinga yokamai bei nokapu de erongua ena ne yokamai ari kianom mun fi erere bei nokapu de ereiyo! Te ne yokamai ari tai erere “Yokamai tokoi mokom bai narowaime,” di fikeiyo! Ena ne yokamai epe beinga okome meina ori iro te Yai Gumam wam apom moraimie,’ epe di ereiye. ³⁶ Ena iran i ne yokamai kamundi nenom ari kanom fi eronguamere epe ne yokamai ari kanom fi ereiyo!” Yesu epe di erome.*

*Yesu “Ne yokamai arinom ta moi fai benangua mapunom ipu si tekeiyo!” di erome
Mt 7:1-5*

* 6:34: Lk 14:12-14 * 6:36: Ef 4:32

³⁷ Ena Yesu akai nere ka ta di erome. “Ne yokama ari mapunom niki dongua beinga opom di erowainga ena Yai Gumam ne yokamai mapunom niki dongua beinga opom di erowame. Te ne yokamai ari ‘Ne yokamai bianom faingua ari moimie,’ ama di erekenainga ena Yai Gumam ‘Ne bianom faingua ari moimie,’ ama di erekename. Te ne yokamai bei moiro ari bei niki de ereinga yokamai kore de erowainga ena Yai Gumam ne yokamai bianom faingua kore de erowame.* ³⁸ Ena ne yokamai tai ari erowainga ena Yai Gumam tai ne yokamai erowame. Ari yokamai gai ori ire tai gai gire a sin boi ime dere ginga ako suwaro benguamere epe Yai Gumam ne yokamai erowame. Te ne yokama tai ari erowaingamere epe wom Yai Gumam tai ne yokama erowamie,” Yesu epe di erome.*

³⁹ Ena yaromi ka ta eke dere ama di erome: “Yai ta okom murom gi dungua yaromi bei moiro yai ta okom murom ama gi dungua kon mori opom di towamo? Ma deiyo! Surai aminari guwom bararo beipire.* ⁴⁰ Te skul dungua gan moiro ka nuwi si tongua yai bire de tekemba okome gan ka fi gounangua ka nuwi si tongua yai moin-guamere epe morame.* ⁴¹ Te tora bengoro ne emenum okom murom tai moro gawo dungua kanenba ne eri duwarom ori okonum muromdi dungua kankenie? I faikeme. ⁴² Te eri duwarom ori ne okonum muromdi dungua ipo kankenga tora bengoro ne emenum ‘Emenamyo, ne okon

* **6:37:** Mt 6:14; Yem 2:13 * **6:38:** Mk 4:24 * **6:39:** Mt 15:14

* **6:40:** Mt 10:24-25; Yo 13:16

muromdi tai moro gawo dungua ipo bei dowaiye,' di tenie? Ne ka kasu dinga yai moinie. Koma ne okon muromdi eri duwarom ori dungua ipo bei dere te okome nokapu kanere ena emenum okom muromdi tai moro gawo dungua bei dowanie," Yesu epe di erome.

*Yesu ari mapunom beingamere eri di boiro dume
Mt 7:17-20; 12:33-35*

⁴³ Ena Yesu akai nere ka ta di erome: "Eri nokapu dunguai mukom niki dongua koikemie. Te epe wom eri niki dongua mukom nokapu koikemie. ⁴⁴ Te ari yokamai 'Eri mapunom firapune,' diro koma eri mukom kanere mapunom firaimie. Kawom, ari furo eri kemeikeiwan dungui tei kaime sungua woikenaimie Te ari fu kan kiraikoma dungui tei furo kopa ikeimie. ⁴⁵ Ena yai nokapu moingua yaromi nomanemdi nokapu fai tongua ena iran yaromi tai nokapu bemie. Te yai niki dongua yaromi nomanem niki dongua fai tongua ena iran yaromi tai niki dongua bemie. Kawom, ari nomanenom fai tonguamere epe yokamai giranomdi di mena deimie," Yesu epe di erome.*

Yesu iki mapunom suwo beire kenainga kam di boiro dume

Mt 7:24-27

⁴⁶ Ena Yesu akai nere ka ta di erome. "Ena tora bengoro ne yokamai 'Yai Oriyo, yai Oriyo,' di nareimba na giranamdi gore dikeimie?*" ⁴⁷ Ena ari muruwo u na moiki tei ure na kanam dikai firo te na giranamdi gore duwainga yokamai

* **6:45:** Mt 12:35; Yem 3:10-12 * **6:46:** Mt 7:21

moraingamere epe opom di erowaikoro ne yokamai kanaime.* ⁴⁸ Yokamai moingamere epe yai ta moingua 'Iki kenaiye,' diro man bai fakai furo kongo ori ori dungua foi mangi dero ena iki boromdi tei keme. Ena okome nimi sungoro nuwi ori ungoro iki nokapu kengua koka tekere gura boikenamie. ⁴⁹ Dumba ari na kanam dikai firo na giranamdi gore dikenainga yokamai moraingamere epe yai ta moingua 'Iki kenaiye,' diro mansinomdi tei yo kowiri siro keme. Yaromi kongo boromdi keikeme. Ena okome nimi sungoro nuwi ori ungoro iki kene kene eire gura boiro niki ori wom dowamie," Yesu epe di eromie.

7

Yesu yaromi kiminem gan kui nongua nupi faingua bei nokapu de tome

Mt 8:5-13

¹ Ena Yesu ari yai opai ka di ere gouro dere Kapanem tei fume. ² Ena Roma kiminem yai ta tei moime. Yaromi kiminem ari 100 kiapanom beire te nuwi kokonan gan ta kui nome. Yaromi gan i mun fi tome. Ena epena ganom i nupi fairo goraro bengoro ³ kiminem yaromi "Yesu moime," dinga firo Yura ari dumanom "Ne yokamai fu Yesu moingui tei furo 'Uwo!' di towaingere ure kokonan gan bei nokapu de towame," di erere ewi dongoro ⁴ ena yokamai fure Yesu moingui tei ure ka yoporam boire diro "Yaromi yai nokapu moingua iran ne akire di towane. ⁵ Yaromi no Yura ari mun fi norere te nenen no ka nuwi si noreinga ikinom

* **6:47:** Yem 1:22-25

ta kei noromie,” di teingoro ⁶ ena Yesu ari yokamai ama fime. Ena yaromi kiminem ikom teina fungua kiminem yaromi yokoroma suwo ewi dongoro u Yesu moingui tei ure kiminem yaromi kam epe di teime: “Ari Wanopanomyo, ne gan kipi kokonan ikeyo! Na yai nokapu moikeikoro ena ne na ikinam ikai unanga i faikeme. ⁷ Kawom, na yai nokapu moikere na ne moingi tei kuiye. Ena ne ka towane duwangero na nuwi kokonan gan kui neka i tokoi nokapu morame. ⁸ Te kiminem ari suwo na kiapanam bei nareingoro te na kiminem ari suwo koropane ama kiapanom bei ereye. Na kiminem yai ta ‘Ne fo!’ di towaika yaromi name. Te yai ta ‘Ne uwo!’ di towaika yaromi uname. Te na nuwi kokonan gan ‘Ne kokonan i beyo!’ di towaika yaromi epe bename. Ena na ka epe di moika mora fikai ne ka towane duwanga na nuwi kokonan ganam bei nokapu de towanie,” epe di tongoro ⁹ ena Yesu ka i firo inokore munmane ei tero ena awa tero ari yai opai munmane mouwomdi finga yokamai “Na ka di erowaiye. Na akai koro koro wan uka yaromi fi kun daingumere epe yai ta fi kun daingua kankeye. Te na Yura ari ikinom akainom ama wan furo yaromi fi kun daingumere epe yai ta fi kun daingua kankeye,” di erongoro ¹⁰ ena kiminem yaromi ari ewi dongua yokamai inako dere ikomdi tei furo kaningai nuwi kokonan gan i tokoi nokapu moime.*

Yesu Nein akai tei gan goingua ako arome

* **7:10:** Yo 4:51

¹¹ Ena okome kakom ta Yesu fu iki birom ori ta dungui tei fume. Ari iki birom ori kam i Nein dime. Te yaromi gama yokamai te ari yai opai munmane ama fime. ¹² Ena yaromi iki birom ori tei kori gumamdi teina furo kanungua ari yokamai yai goingua ta kouro iro winga yaromi goingua mam wam ta ama kui nekeme. Gan towane i kui nome. Oparomi opai werai moime. Te ari yai opai munmane iki birom ori tei kapam yokamai oparomi ungui ama wingoro ¹³ ena Ari Wanopanom oparomi kanero miriyom kipi kai tongoro ena “Ne kai meikeyo!” di tero ¹⁴ teina furo okom dero yai goingua einga faranom akongoro ena ari yai goingua iro winga yokamai arero tei moingoro ena Yesu “Kora gaimao, ‘Ne ariyo!’ di ereiye,” di tongoro* ¹⁵ ena yai goingua yaromi tokoi arero moiro ka tokoi di moingoro ena Yesu ganom i iro mam tongoro* ¹⁶ ena iran ari yai opai muruwo kuri fire te Yai Gumam kam akire dire “Ka mapunom yai ori nonon moipungi suna tawa umie,” dire “Yai Gumam nonon moipungi tei ama umie,” ama dime.* ¹⁷ Ena Yesu tai bengua kam wayom Yuria man man muruwo te akai koro koro muruwo mora fume.

Yesu bei moiro Yoane nuwi bui erongua yaromi kam wayom di mari dome

Mt 11:2-19

¹⁸ Ena Yoane gama yokamai Yesu tai bengua muruwo Yoane di teingoro ¹⁹ ena Yoane gama surai unom boiro “Ne surai furo Yesu moingui tei

* **7:14:** Lk 8:54 * **7:15:** 1 Kin 17:21-24; 2 Kin 4:36 * **7:16:** Lk 1:68

furo ‘Ne Yai Gumam awi dongua yaromi moimbore no yokamai yai ta kiapam morapune?’ di to!” epe di erere ewi Yai Ori moingui tei dongoro²⁰ ena surai Yesu moingui tei fure “Yoane nuwi bui erongua yai no surai nowi ne moingi tei de norongoro upuiye. Yaromi ‘Ne Yai Gumam awi dongua yai moimbore no yokamai yai ta kiapam morapune?’ dume,” di teipire.²¹ Ena kakom tei Yesu ari yai opai munmane nupi mapunom mapunom fainga bei nokapu de erere te murom niki deinga ari yokamai denom minom ikai koi moinga yokamai bei de erero te ari okonom murom gi dungua yokamai bei nokapu de erongoro kon tokoi kanime.²² Ena Yesu yai surai ka mokom bairo di erome. “Ne surai fure tai ta ta epena kanipikai te ka fipika i fure Yoane di teiro! Ari okonom murom gi dungua kon tokoi kanime. Te ari kaunom niki dongua kon tokoi wanimie. Te ari mantai gainga tokoi ganom nokapu koime. Te ari kinanom gi dungua ka tokoi fimie. Te ari goinga tokoi areimie. Te kuwanom ari epena gunom kam fimie. Ne surai mora kanipikai ena fure Yoane di teiro!”²³ Ena ari na tai beika kanere ‘Na Kirisito moimbo te moikeme,’ diro inokore suwo eikenainga yokamai mun firaimie,” di erome.²⁴ Ena Yoane ewi dongua yai surai mora fu deipika Yesu Yoane kam wayom ari yai opai epe di erome: “Koma ne yokama ari moikeinga akaiyom finga tora tai ta kanaro fime? Ne yokama kewa ta kamun kai siro koka tongua kanaro fimo? Ma deiyo!”²⁵ Ena ne yokama tora kanaro fime? Ne yokamai yai

* **7:22:** Ais 35:5-6; Mt 15:30-31; Mk 7:32-37; Lk 5:12-13

ta gai nokapu fingu a kanaro fimo? Ma deiyo! Ari gai nokapu finga te tai guwai gainom nokapu nokapu ako neinga yokamai yai ori ikomdi tei moime. ²⁶ Ena ne yokama tora tai kanaro fime? Ne yokama ka mapunom yai kanaro fimo? O, ne ka mapunom yai kanaro fime. Te yaromi ka mapunom yai ori moiro ka mapunom ari suwo bire ime de eromie.* ²⁷ Te koma ka mapunom yai ta bei moiro Yoane kam wayom epe munom boime:

Yai Gumam bei moiro wam ka epe di tome: ‘Na yai ta koma awi dowaikoro ne okome nane. Yaromi ne konum kenom benamie,’ epe di tomie.

Ka mapunom yai epe boime.* ²⁸ Ena iran na ne yokamai ka di erowaiye. Yoane ari muruwo mangi tei kui neinga bire ime de eromba yai ta yai ori bo yai gawo Yai Gumam ari kiapanom bei erongua akaiyom ikai koi fungua yaromi Yoane bire ime de tomie,” Yesu epe di erongoro ena ²⁹ ari yai opai muruwo te kongo takis inga yokamai gere Yesu ka dungua firo mun fime. Koma yokamai Yoane ka fire okomdi nuwi buinga ena “O, Yai Gumam konom faimie,” dimba* ³⁰ Feresi ari te ari di guwo dungua ka nuwi si ereinga yokamai Yoane okomdi nuwi buikeinga ena iran Yai Gumam konom opom di erongua mounom wako teime.* ³¹ Ena iran Yesu ka ta tokoi di erome. “Ari yai opai epena mangi moinga yokamai eramom moingamere epe moime? Na ari moingamere di erowaiye. ³² Yokamai gan gawo moingamere

* 7:26: Lk 1:76 * 7:27: Mar 3:1; Lk 3:2-6 * 7:29: Lk 3:12

* 7:30: Mt 21:32

epe moime. Gan gawo irai maket akai suna tei moire u boire gan ta moingui tei dere ‘No yokama mukare bakom ne yokama kapu kau eropungoro ne yokamai nowi ikeimia te no bei moiro yai goingua ne yokama wi di firainga di eropunga kai meikeimie,’ epe di ereime. ³³ Ena ta bengoro na epe di ereiye? Yoane nuwi bui erongua yai ure kua nekere te nuwi wain nekengoro ne yokama ‘Murom niki dongua yaromi dem miriyom ikai koi moi tomie,’ dime. ³⁴ Te na ari gaunom wam ure kua nere nuwi wain neikoro te ne yokama ‘Kaniyo! Yaromi kua munmane nere te nuwi wain munmane nere birom mem du dungua moime. Te ari kongo takis inga yokamai te ari bianom faingua yokamai yaromi ariyoma moimie,’ ka epe dimie.* ³⁵ Dimba Yai Gumam gama yokamai ‘Yaromi inokore nokapu eiro na te Yoane no surai nowi dongua i tai nokapu dume,’ epe dime,” Yesu ka epe di erome.

Opai biam faingua oparomi nuwi kipom sungua iro furo Yesu kauwom bui tome

³⁶ Ena kipin ta Feresi yai ta kua kopuna kenom beire Yesu “Nowana uwo,” di tongoro ena Yesu furo yaromi ikomdi tei furo kua kopuna nowaro ame dongoro* ³⁷ opai ta biam faingua oparomi iki birom ori tei moiro fingua “Yesu ure Feresi yaromi ikomdi kua kopuna nowaro moime,” dinga i* ³⁸ firo ena kongo muku nuwi kipom sungua koiro iro fu Yesu moingui mouwomdi tei furo kauwomdi tei arero kai mei moingoro

* **7:34:** Lk 5:30; 15:2 * **7:36:** Lk 11:37 * **7:37:** Mt 26:7; Mk 14:3; Yo 12:3

kai meingua okom nurom ako Yesu kauwomdi sungoro birom wiyom iro kauwomdi kore dero te kauwom mu di moire ena nuwi kipom sungua Yesu kauwomdi tei bui tongoro ³⁹ ena Feresi yai Yesu uwom boingua yaromi kanero ena “Kawom yaromi ka mapunom yai morangua yaromi opai okomdi akongua oparomi biam faingua opai moingua i mora firamie,” epe di fime. ⁴⁰ Ena iran Yesu “Saimonyo, na ka ta ne di erowaro beiye,” di tongoro ena Saimon “Ka nuwi sungua yaiyo, torae duwane?” di tongoro ⁴¹ ena Yesu ka epe di erome: “Yai surai moime. Yai towane dina epe K100 fai tongoro te yai ta dina epe K10 fai tomie. ⁴² Surai mokom bai towaipika faikengoro ena kongo erongua yaromi surai kongonom kore dome. Ena yai surai eramom dem miriyom yaromi mun fi tome?” di tongoro ⁴³ Saimon ka mokom bairo “Na epe di fika: Yai kongo ori ma dongua yaromi mun fi tome,” di tongoro “Ne kawom dinie,” diro ⁴⁴ ena awa tero opai kan dero ka Saimon epe di tomie: “Ne opai ya kaneno? Na ne ikinum uka ne nuwi na kaunam biyom suwaro beika narekenba te opairai na kaunam kai mengua okom murom nurom ako siro na kaunam biyom sungoro te birom wiyom iro ama kore domie.* ⁴⁵ Te na uka ne na fananam mu dikenba te na ikai uka kakom te moi fuka epena opairai na kaunam mu di moimie. ⁴⁶ Te na uka ne na binam wiyom nuwi kipom sungua bui narekenba te opairai na kaunam nuwi kipom sungua bui naromie. ⁴⁷ Ena iran na di erowaiye: Oparomi na mun ori wom fi narongua ena biam munmane

* 7:44: Yen 18:4

wom faingua Yai Gumam kore domie. Te Yai Gumam yai ta biam suwo towane fanangua kore dowangua yaromi na mun gawo toka fi narome,” epe di tere⁴⁸ ena opai epe di tome: “Na ne bianum faingua i na kore de ereiye,” epe di tongoro*⁴⁹ ena ari boiri tei ama moinga yokamai nenen ka di ipo ka dere “Yai eramom uro bianom kore dome?” epe dime.⁵⁰ Ena Yesu opai “Ne nomanenum fi ki si narenga Yai Gumam nenen akire di erongua ne nokapu moranie. Ena Yai Gumam ne gere u towane napire,” epe di tome.

8

Yesu bei moiro yai ta kopuna ipom sikirongua kam di boiro dume

Mt 13:1-9; Mk 4:1-9

¹ Ena okome kakom Yesu furo iki birom ori gawo dungui dungui tei wan furo Yai Gumam ari kiapanom bei erowangua kam mapunom ari yai opai di mari de erongoro te gama yokamai okonom koro koro muruwo te kaunom koro surai Yesu wanongui tei ama wanime.² Te opai gan koma kakom Yesu murom niki deinga denom minom ikai koi moi erongua yokamai ewi mena dongua yokamai Yesu wanongui tei ama wanime. Opai towane kam i epe: Maria oparomi Makarara akai tei kei faime. Koma oparomi dem miriyom murom niki dongua okonom koro muruwo te koro suwo moingoro Yesu ewi mena de tome.³ Te opai ta kam i Yoana. Oparomi wiyom biyai Kusa yai ori Eroti guwai gaiyom kiapam bemie. Te opai ta kam i Susana. Te opai gan suwo koropane Yesu

* 7:48: Mt 9:2-6

fungui tei ama fime. Te opai yokamai kongonom guwai gainom Yesu gama gere akire di ereingoro ama wanime.* * 4 Ena kakom tei ari yai opai munmane wom iki birom ori koro koro dungui dungui fu Yesu moingui tei ure kuku boingoro ena Yesu ka ta eke dere epe di erome: 5 “Yai ta tai woi nongui tei kopuna ipom sikirowaro fungua furo sikirongoro ena kopuna ipom suwo ako konmori sungoro te ari ekire waningoro te suwo kapuka neimie. 6 Te kopuna ipom suwo ako kongo dungui tei sungua ena kopuna mokoro man nurom moikengua ena kopuna i giro goiro muruwo goimie. 7 Te kopuna ipom suwo ako kan garom boingua mapunomdi tei sungua kan garom boingua te kopuna ama mokoro ena kan mokongua kopuna birongoro kou sumie. 8 Te kopuna ipom suwo ako mansinom nokapu dungui tei sungua ena kopuna mokoro mukom munmane wom koimie,” Yesu ka epe diro ena u boiro “Ari yokamai ka firaro kinanom koimia na ka dika i fiyo!” epe di erome. 9 Ena Yesu gama yokamai ka eke dongua mapunom mina wakore di teinga 10 ena Yesu “Yai Gumam ari kiapanom bei erongua kam eke dongua mapunom ne yokamai mora opom di eromba Yai Gumam ari yai opai suwo koropane ka eke dongua towane di erongua ena yokamai okonom murom tai kanimba kan kenom beiro kankeime. Te yokamai ka i fimba mapunom nomanenomdi fi kun daikeimie.* 11 Ena ka eke dongua mapunom i epe: Kopuna ipom i dun-

* 8:3: Lk 24:10 * 8:3: Lk 4:43 * 8:10: Ais 6:9-10; Lk 10:21

guamere Yai Gumam kam mapunom epe dume.*
¹² Te kopuna ipom suwo ako konmori sungua i epemere ari ka mapunom finga te okome Satan uro ‘Yokamai fi ki si tekenainga ena Yai Gumam akire di erekenangoro nokapu moikenaima,’ diro ka i yokamai nomanenomdi tei dungua i bei dome. ¹³ Te kopuna ipom suwo ako kongo dungui tei sungua i epemere ari ka mapunom i finga yokamai ire mun fi teimba kopuna douranom mansinomdi kinguamere epe yokamai yoporam boikeime. Ena kakom suwo fi ki siro Satan ka kea eiro di erongua kakom tei yokamai Yai Gumam fi ki si tekere ako sime. ¹⁴ Te kopuna ipom suwo ako kan garom boingua mapunomdi sungua i epe ari ka mapunom fimba yokamai wan moinga tai ipun dongua te kongo mukom mangi tai ta ta mun fingoro ena tarom i yupui de eromie. Ena iran kuianom erowai tekengoro yokamai moingui tei mukom koikemie.* ¹⁵ Te kopuna ipom suwo ako mansinom nokapu dungui tei sungua i epemere ari ka mapunom fire te nomanenomdi nokapu dungua te denom minomdi mun finga a ki sire mukom koingoro ena kuianom i erowai tomie. Na kanam eke dere dika mapunom i epe,” di eromie.*

Yesu kewa dongua kam di boiro dume

Mk 4:21-25

¹⁶ Ena Yesu ka ta di erome: “Yai ta kewa gairo kowi wako eikemie. Te yaromi kewa gaingua boi berere ama eikemie. Ma deiyo! Yaromi boi

* **8:11:** 1 Pi 1:23 * **8:14:** Lk 18:18, 22-24 * **8:15:** Yem 1:22

boromdi engoro ena ari iki ikai winga kewa keranom sungua kanime.* ¹⁷ Ena epemere tai ta ta muruwo epena eke dero dungua okome u mari unamie. Te tai ta ta ari epena kou si einga okome u mari unangoro ari yokamai tarom i kanaimie.* ¹⁸ Ena ne yokamai ka fi kun daiyo! Yai Gumam bei moiro nenta tai ta ta ako nongua yaromi tai ta tokoi towamie. Te nenta tai ako nekemba yaromi ‘Na tai mora ako neye,’ epe di firangua Yai Gumam tarom i imari dero inamie,” Yesu epe di erome.*

Yesu mam te emeroma epe moimie

Mt 12:46-50; Mk 3:31-35

¹⁹ Di erongoro ena kakom tei Yesu mam te emeroma yokamai u Yesu moingui tei wimba ari yai opai munmane ama kuku boinga iran mam emeroma yokamai Yesu moingui teina tei unaro beinga faikeme. ²⁰ Ena yai ta Yesu “Ne manum te emenuma ure mena arero moiro ‘Ne ekanapune,’ di moime,” di tongoro ²¹ ena Yesu “Ari yai opai Yai Gumam kam fire gore dinga yokamai na manam te emenama moimie,” epe di eromie.*

Yesu ka dungoro kamun kai ori wom sungua goume

Mt 8:23-27; Mk 4:35-41

²² Ena aro kakom ta Yesu te gama gere nuwi kopare ta dungua mokore “Nonon yokamai nuwi dian bunamdi koro ipo napune,” diro fingoro ²³ nuwi kopare bu di nuwi boromdi fungoro Yesu wi faingoro te kamun kai ori wom nuwi boromdi

* **8:16:** Mt 5:15; Lk 11:33 * **8:17:** Mt 10:25; Lk 12:2 * **8:18:** Mt 25:29; Lk 19:26 * **8:21:** Lk 11:27-28; Yo 1:11-13

tei siro ena nuwi ure si nuwi kopare boromdi tei engoro yokamai nuwi ikai de erowaro bemie. ²⁴Ena gama yokamai fure Yesu wiyom yaure “Kiapanom yaiyo, nonon goraro bepunie,” di teingoro ena yaromi arero kamun kai te nuwi ori kura kam di erongoro ena kamun kai sungua goungoro te nuwi meri meri tokoi wankeme. ²⁵Ena Yesu “Ne yokamai tora bengoro na fi kun dai narekeime?” epe di erongoro yokamai kuri fire inokore munmane eire ka di ipo ka dere “Yaromi eramom moime? Yaromi kamun kai te nuwi meri meri wanungua ka di erongua surai i yaromi giramdi gore dipire,” epe dime.

Yai ta murom niki deinga munmane moi teinga Yesu bei nokapu de tome

Mt 8:26-34; Mk 5:1-20

²⁶Ena okome yokamai u koro Gerasin akai tei wime. Te Gariri ikinom akainom i nuwi bunam koro dungoro te Gerasin akai i koro dume. ²⁷⁻²⁹Ena Yesu nuwi kopare ma dero bunamdi fungoro yai ta iki birom ori tei ma dere Yesu moingui tei ume. Murom niki dongua yaromi dem miriyom ikai koi moi tongoro yaromi komari moi ungua kakom te epena ama gai fikero te iki kei faikemba yaromi ari yono einga akaiyom towane moiro moiro beme. Te ari yokamai yaromi kiapam moiro kan erowai tongua okom kauwom koimba kakom murom niki dongua yaromi ako ki si te moingoro yaromi kan i guwo di dero murom bei moiro a di ingua ari moikeinga akai ta furo moimie. Ena yaromi Yesu moingui tei ungoro Yesu murom niki dongua “Ne yai ma de tere fo!” epe di tongoro te yaromi u ori boiro Yesu

kauwomdi teina tei ako fairo ka ori diro “Yesuyo, ne Yai Gumam kamundi teme iwa moingua wam moinie. Ena ne na tora bei narowanie? ‘Ne na ganam bei niki de narekeyo!’ epe diro na yana di ereiye,” epe di tongoro* ³⁰ ena Yesu “Ne kanum daro!” diro mina wako tongoro ena murom niki deinga yokamai munmane yaromi dem miriyom ikai koi moinga “Na kanam i Munmane dume,” di tongoro ³¹ te murom niki deingua yokamai bei moiro “Ne no yokamai nowi mansinom ori wom minom dunguari tei de norekeyo!” epe di teime. ³² Ena kapu non munmane kopu teina tei imin ne moingoro ena iran murom niki deinga yokamai “Ne no yokamai nowi dowanga no kapu non munmane moingi ikai koi napunie,” epe diro yana di teingoro ena Yesu “O” dume. ³³ Ena murom niki deinga yokamai yai ma de tere kapu non moingi denom minomdi ikai koi fingoro ena non yokamai bu dire fu akai guwomdi furo nuwi dian ikai furo nuwi giranom wako murongoro goime. ³⁴ Ena non yokamai kiapanom ari tai i kanere tongi fure ari yai opai iki birom ori tei moingai yokamai te akai koro koro koi moingai yokamai tarom bengua kam i di ereingoro ³⁵ ena ari yai opai tai i kanaro finga i u Yesu moingui tei uro kaninga yai murom niki deinga yokamai ma de teinga yaromi gai firo nomaneyom nokapu dungoro inokore nokapu ei firo Yesu kauwomdi tei ame de moingoro ena yokamai kanere kuri fime. ³⁶ Ena ari tai kaninga yokama Yesu murom niki deingua yaromi dem miriyom ikai koi moinga

* **8:27-29:** Lk 4:34

bei dongua kam wayom beire ari winga yokamai di ereingoro ³⁷ ena ari Gerasin akai koro koro moinga yokamai kuri ori wom fire Yesu “Ne no yokamai moipungi tei ma dere fo!” di teingoro ena nuwi kopare ta dungua mokoro inako dero naro bengoro ³⁸ te yai murom niki dongua bei de tongua yaromi “Na ne gere ama napune,” epe diro yana di tongoro te Yesu ³⁹ “Nemane! Ne dere ikinumdi tei fure te Yai Gumam ne tai bei erongua kam i muruwo ari di ero!” di tere awi dongoro ena yaromi furo ari yai opai iki birom ori tei moinga yokamai Yesu tai bei tongua kam i muruwo di erome.

Yesu bei moiro ama ta opai ta surai bei nokapu de erome

Mt 9:18-26; Mk 5:21-43

⁴⁰ Ena ari yai opai munmane akai ta “Yesu uname,” diro kiapam moinga yaromi ungoro mun fi teimie. ⁴¹ Te yai ta ume. Yaromi kam i Yairusi. Yaromi Yura ari ka nuwi si ereinga ikom kiapam yai moime. Ena yaromi u Yesu moingui tei ure kauwomdi teina tei ako fairo “Ne na ikinamdi uwo! ⁴² Na aponam towane wom toka moingua non ikiyom okonom koro koro muruwo te kaunom suwo i dongua ama i goraro bemie,” epe diro yana di tongoro ena Yesu fume. Te ari yai opai munmane irauro kei fime. ⁴³ Te opai ta moime. Aro kakom kakom oparomi kapa kan derewo moingoro ena non-iki okonom koro koro muruwo te kaunom suwo fume. Te nenta oparomi nupiyom bei nokapu de towainga moikeime. ⁴⁴ Ena oparomi Yesu

mouwomdi teina uro okomdi Yesu gai suna fin-gua akongoro ena kakom tei kapa kan derewo moingua i giro goiro tokoi kungoro ⁴⁵ ena Yesu “Eramom okom na ganamdi akome?” dungoro te ari muruwo “No beikepune. No beikepune,” dingoro te Pita yaromi “Kiapanom yaiyo, ari yai opai munmane wayapo de erere ne yupui suna de ereimie,” di tomba ⁴⁶ Yesu “Na ‘Yoporanam boika suwo ma dero fumie,’ di fika ena nenta okom na ganam akomie,” dungoro * ⁴⁷ ena oparomi epena “Na eke dowaika faikeme,” di fire ena iran gam nouro diro u teina tei uro kauwom gurom boiro gome dero ena ari yai opai munmane moinga okonom muromdi tei okom akongua kam diro “Na nupinam kene kene eire goumie,” di mari dongoro ⁴⁸ ena Yesu “Aponamyo, ne na fi kun dai narenga tokoi bei ereika nokapu funie. Ena Yai Gumam ne gere u towane firo!” epe di tome.* ⁴⁹ Te yaromi ka yo di moingoro yai ta kiapam yai ori ikom dere ure kiapam yai ka epe di tome: “Ne aponum kui enga goimie. Ena ka nuwi si norongua yai gam kipi kokonan tekeyo!” epe di tomba ⁵⁰ Yesu ka dunguai firo kiapam yai ka mokom bairo “Ne kuri fikeyo! Ne na towane fi ki si naro! Ena ne aponum tokoi nokapu morame,” epe di tome. ⁵¹ Ena Yesu kiapam yai ikom tei furo ari yai opai “Nemane,” di erongoro iki ikai kime. Yaromi Pita te Yoane te Yemesi te ama i nem mam yokamai towane iki ikai fingoro ⁵² te ari yai opai muruwo gan i kaiyom mei moingoro mei moingoro mei moingoro te Yesu bei moiro

* **8:46:** Lk 6:19 * **8:48:** Lk 7:50

“Ne yokama kai meikeiyo! Ama i goikemba yo wi faimie,” epe di erongoro ⁵³ te yokamai wia goi tere “Ama i mora goimie,” di fimie. ⁵⁴ Te Yesu ama goingua i okom akore ka ori diro “Amayo, ne ariyo!” di tongoro* ⁵⁵ ena ama kuiam tokoi inako dero moingui tei ungoro ena kene kene eiro gan i arongoro ena Yesu “Ne yokamai kua kopuna ta teiyo!” di erome.* ⁵⁶ Te ama nem mam surai ganom nouro dipikoro ena “Na tai beika i ne surai ari nenta di erekeiyo!” di erome.

9

Yesu gama yokamai okonom koro muruwo koro surai ewi kokonanomdi dome

Mt 10:5-15; Mk 6:7-13

¹ Ena Yesu yaromi gama okonom koro koro muruwo te kaunom suwo yokamai unom boingoro wingoro yoporam boingua te kiapanom bei ereinga tarom i erere ka epe di erome: “Ne yokamai murom niki deinga yokamai muruwo bei dowaimie. Te ari nupi mapunom mapunom fanainga bei nokapu de erowaimie,” epe di erome. ² Te yaromi “Ne yokamai fure Yai Gumam ari kiapanom bei erowangua kam di mari deiyo! Te ari nupinom fanainga bei nokapu de ereiyo!” diro ewi dowaro bemba ³ koma ka ta di erome: “Ne yokama tai iro waninga ikeiyo! Ne yokama goropo te gai te kua te kongo mukom tai i ikeiyo! Te ne yokamai gai suna surai ama ikeiyo! ⁴ Ena ne yokamai kon ta wanainga iki ta ikai nainga ena ikom towane i moiro te okome iki i ma dere fiyo!”*

* **8:54:** Lk 7:14

* **8:55:** Mt 8:4; Mk 7:36; Lk 5:14

* **9:4:** Lk 10:4-11

⁵ Te ari ne yokama endiro ikinom ikai kinaingoro ena ne yokamai iki birom ori tei ma dere kuwan kaunom dungui tei towa towa kei deingoro ena yokamai kanere firainga ‘Yai Gumam bei niki de norowame,’ di firaime,” epe di erero ewi dongoro* ⁶ yokamai furo iki iki man man muruwo furo gunom kam di mari dero te ari nupinom fainga yokamai bei nokapu de ereime.

Eroti yaromi inokore munmane eme

Mt 14:1-2; Mk 6:14-29

⁷ Ena Gariri ikinom akainom kiapam yai ori Eroti tai fuka dungua kam firo nomaneyom unanan fume. Te ari suwo “Yoane goingua tokoi arome,” dingoro* ⁸ te ari suwo “Yai Gumam ka mapunom yai Iraiya yaromi u mari fume,” dingoro te ari suwo koropane “Ka mapunom yai ta komari goingua tokoi arome,” epe dingoro ⁹ te Eroti “Na Yoane yaromi nokom guwo dipa yai ta kam fika yaromi eramom moime,” diro te “Yesu kanaiye,” dume.*

Yesu ari 5000 kua kopuna erome

Mt 14:13-21; Mk 6:30-44; Yo 6:1-13

¹⁰ Ena okome Yesu ewi dongua finga yokamai inako dero Yesu moingui tei ure tai ta ta beinga di teingoro ena yaromi yokamai endiro nenen u iki birom ori ta dungui tei fime. Te akai i kam Besaira. ¹¹ Te okome ari yai opai Yesu te gama gere fingai kanere ena mounomdi fure Yesu moingui tei wingoro ena Yesu mun fi erere Yai Gumam ari kiapanom bei erowangua kam di erere te ari

* **9:5:** Ap 13:51 * **9:7:** Mt 16:14; Mk 8:28; Lk 9:19 * **9:9:** Lk 23:8

nupi fainga bei nokapu de erome. ¹² Ena kamun taroma engoro Yesu gama okonom koro koro muruwo te kaunom koro suwo yokamai u Yesu moingui tei ure “Akai nonon moipungi tawa kua kopuna meina benainga ikom te wi fanainga akaiyom dikengua iran ne ari yai opai ewi do! Yokamai iki birom ori gawo dungui dungui tei fure kua kopuna te wi fanainga akaiyom wandounaro naime,” di teingoro ¹³ ena Yesu bei moiro “Ne yokamai nenen kua kopuna ereiyo!” di erongoro “No yokamai kopuna munmane dikemie. Kaime dori okonom koro muruwo te nuwi kapu surai dumie. No yokamai fure ari yai opai muruwo irai kopunanom meina benapuno?” di teime. ¹⁴ Te yai gan munmane epemere 5,000 moime. Ena Yesu yaromi gama “Ne yokamai ‘Ari 50 ta moraingoro te ari 50 ta moraingore epe epe ama dere moiyo!’ di ereiyo!” di erongoro ¹⁵ epe di ereingoro ari yai opai epe beire muruwo ame dere moingoro ¹⁶ ena Yesu kaime dori okonom koro muruwo iro te nuwi kapu surai ama iro kan kamundi tei dero “Mun fi ereiye,” di tero dou diro gama yokama erongoro te yokamai ipu siro ari yai opai ereingoro ¹⁷ ena ari muruwo nere maranom mokoime. Ena yokama kopuna koro yo dungua kuku boi eiro gai kouma gai ginga okonom koro muruwo te kaunom surai gime.

Pita bei moiro Yesu kam wayom di mari dome

Mt 16:13-28; Mk 8:27-9:1

¹⁸ Ena aro ta kakom Yesu towane ka make ei moingua te gama yokamai ama moingoro ena yaromi “Ari yai opai yokamai ‘Na eramom moime’ di fime?” epe diro ka mina wako erongoro

19 ena yokamai ka mokom bairo “Ari suwo ‘Ne Yoane nuwi bui erongua yaromi moime,’ dime. Te ari suwo ‘Ne Iraiya yaromi moime,’ dime. Te ari suwo ‘Ne ka mapunom yai ta koma moingua goingua tokoi arongua yaromi moimie,’ dime,” di teingoro* 20 ena yaromi “Ari epe dimba ne yokamai ‘Na eramom moime’ di fime?” epe di erongoro Pita ka mokom bairo “Ne Yai Gumam awi dongua akire di norongua yai Kirisito moinie,” di tongoro* 21 ena Yesu yokamai ka yoporam boiro “Ka i ari nenta di erekeiyo! 22 Ari yokamai uro na ari gaunom wam moika ganam bei niki de narowaime. Te Yura ari mokoinga te fi mun ei teinga ari ori yokamai te ka di guwo dungua ka nuwi si ereinga yokamai na mounom wako narowaime. Te yokamai na nai goraingoro te aro suraiye kakom moiro na tokoi arowaiye,” epe di erome.*

23 Ena Yesu ari yai opai muruwo ka ta epe di erome: “Nenta yaromi na douwinam boi narowangua yaromi kam di ime dere te aro kakom kakom na eri yoro ika kipi kokonan ikamere epe yaromi ama eri yoro ire kipi kokonan ire na douwinam boiro unamie.* 24 Te nenta nenen gam dinom bawom duwangua yaromi moi kuwom suwainga akaiyom ikenamie. Te nenta fi kun dai narowangua yaromi ‘Na ganam dinom i tai noromanga tai dume,’ di firangua ena moi kuwom suwainga akaiyom inamie.* 25 Te nenta

* 9:19: Mk 6:14-16; Lk 9:7-8 * 9:20: Yo 6:68-69 * 9:22: Lk 9:44; 18:32-33 * 9:23: Mt 10:38; Lk 14:27 * 9:24: Mt 10:39; Lk 17:33; Yo 12:25

yaromi mangi tai ta ta muruwo iro ako nowamba nenen guwom akai nangoro Yai Gumam bei niki de towangua yaromi tai nokapu ikename. ²⁶ Te nenta na tai beika bo na ka dika gai goi narowan-gua ena okome na ari gaunom wam nanan keranom sungua ire te na aunam keranom sungua te nuwi kokonan gan yo tongua yokamai keranom sungua ama iro unaika kakom tei na yaromi gai goi towaiye.* ²⁷ Te na ne yokamai kawom epe di ereiye: ‘Ari suwo koropane tawa arero moinga yokamai Yai Gumam ari kiapanom bei erowan-gua akaiyom koma kanere ena okome goraima,’ epe di ereiye,” di erome.

Yesu kamun gam koime

Mt 17:1-13; Mk 9:2-13

²⁸ Ena epe di erongoro ena aro kakom okonom koro muruwo te okonom koro suraiye fungoro Yesu yai Pita te Yoane te Yemesi endire kopu tei fure ka make enaro furo* ²⁹ ena ka make ei moingui giram gumam u ta fungoro te gaiyom i feke wom dome. ³⁰ Te Mose te Iraiya yai surai koma goipika ure ka di teipire ³¹ yai surai bau boingumom i ire kamundi dere ure Yesu Yerusarem tei furo gorangua kam di teipire.* ³² Ena Pita te ariyoma surai okonom murom ipun dongoro u gui sire wi fanaro beimba wi faikere kaninga Yesu bau boingumom ire moingoro te yai surai ama arere moipire.* ³³ Ena surai Yesu ma dere naro beipika Pita nomaneyom unanan fungoro

* **9:26:** Mt 10:33; Lk 12:9; 1 Ti 2:12 * **9:28:** Lk 8:51 * **9:31:**
Lk 9:22; 13:33 * **9:32:** Yo 1:14; 2 Pi 1:16-18

ena yaromi furo Yesu “Kiapanom yaiyo, no tawa moipunga mun fipune. Ena no iki suraiye kenapune. Iki ta ne kei erero te ta Mose kei tero te ta Iraiya kei towapune,” di tero ³⁴ yaromi ka yo di te moingoro kuwokawo keire fere de erongoro ena Mose te Iraiya surai kuwokawo yupui ikai de erongoro ena yokamai kuri fingoro ³⁵ ena ka ta kuwokawo ikai koi dunguai epe dume: “Yaromi na wanam moimie. Na yaromi gunom boi teiye. Ena ne yokama yaromi giramdi gore diyo!” ka epe di goungoro* ³⁶ yokamai kaninga Yesu towane moime. Ena yokamai giranom tou koire kakom tei tai kaninga ari yai opai di mari de erekeime.

Yesu bei moiro gan ta murom niki dongua moi tongua bei nokapu de tome

Mt 17:14-21; Mk 9:14-29

³⁷ Ena ongo kakom yokamai kopu tei ma dere ako fingoro ari yai opai munmane wom u yokamai moingi tei wingoro ³⁸ ena yai ta ari moingi suna tei moiro ka ori diro “Ka nuwi si norenga yaiyo, na ne ‘Na wanam kano!’ epe diro yana di teiye. Na wanam towane wom moime. ³⁹ Te murom niki dongua wanam i ako ki si tongoro ena yaromi kene kene eire au dongoro te murom niki dongua bei moiro gan i bei tongoro ako mangi siro te giram wepirom uro giramdi koingoro te murom i dem miriyom bei niki de tere te kene kene eire ma de tekeme. ⁴⁰ Ena na uro ne ganuma ka epe di ereiye: ‘Ne yokamai murom niki dongua

* 9:35: Lk 3:22

i awi mena deiyo! diro yana di ereipa yokamai awi mena dowainga faikeme,” epe di tongoro ⁴¹ ena Yesu ka mokom bairo “Ne yokamai fi kun daikeinga ari moimie. Te ne yokamai mapunonom gerai dongua ari moimie. Na kakom arari ne yokamai moingi tei moikenaiye. Te na kakom arari ne yokamai mapunom niki dongua beinga kan dekenaiye. Ena ne wanum akire uwo!” di tongoro ⁴² ena gan i yo u moingoro murom niki dongua gan i ako fiasi mangi de tero te bei niki de tongoro ena Yesu murom i kako tero te gan i bei nokapu de tero akiro nem tome.

Yesu gorangua kam kipi suwo kakom di mari dome

Mt 17:22-23; Mk 9:30-32

⁴³ Ena iran ari muruwo Yai Gumam yoporam ori boingua kanero ganom nouro dimba yokamai Yesu tai ta ta muruwo bengua kanero ganom nouro dinga kakom tei yaromi bei moiro gama yokamai epe di erome: ⁴⁴ “Okome ari yokamai uro na ari gaunom wam ari okonomdi enaro beinga ena na ka duwaika ne yokamai kinanomdi fi kan iyo!” di eromba ⁴⁵ yokamai ka dungua mapunom fikeime. Yokamai fikenaro beinga Yai Gumam mapunom i eke de erongoro te yokamai ka dunguai mina wako towaro beinga kuri fime.*

Yesu bei moiro “Eramom koma yai morame,” diro di boiro dume

Mt 18:1-5; Mk 9:33-40

⁴⁶ Ena okome Yesu gama yokamai ka kura tokomere boire “Eramom no moipungi suna tei

* **9:44:** Lk 9:22 * **9:45:** Lk 18:34

yai ori moimie,” diro di ipo ka deingoro* 47 te Yesu bei moiro gama yokamai nomanenomdi ka i dinga firo ena gan gawo ta akiro uro tei arero ama moiro 48 ena “Nenta bei moiro gan i moin-guamere epe gan ta morangua akire di towangua iran yaromi epemere na akire di narowame. Te nenta na akire di narowangua yaromi epemere yai ta nawi dongoro uka yaromi akire di towame. Te nenta ne yokamai moingi suna tei yai gawo ta morangua yaromi yai ori moramie,” epe di erome.* 49 Ena Yoane yaromi ka mokom bairo “Ki-apanom yaiyo, no yokamai kanopunga yai ta ne kanum dungua murom niki deinga yokamai ewi mena domie. Te yaromi no mounomdi kungua ena no ‘Nemane,’ di topunie,” di tomba 50 Yesu bei moiro “Ne yokamai ‘Nemane,’ di tekeiyo! Nenta ne yokama kianom moi erekenangua yaromi ne yokama arinom moramie,” epe di erome.*

Samaria ari yokamai Yesu ikinomdi unangua kam fikeime

51 Ena Yai Gumam Yesu akire kamundi dowan-gua kakom teina ungoro Yesu nenen nomaneyom si fire Yerusarem naro beiro * 52 ena ari suwo “Na kanam ire koma fiyo!” di erere ewi dongoro yokamai fu Samaria ari iki birom ori ta dungui ikai tei fure Yesu tarom kenom benaro beimba 53 Yesu Yerusarem kon naro bengua iki kapakom ari yokamai Yesu akiro ikinomdi naro kam fikeime.* 54 Ena Yesu gama Yemesi te Yoane

* 9:46: Lk 14:11; 22:24-27 * 9:48: Mt 10:40 * 9:50: Mt 12:30; Lk 11:23 * 9:51: Mk 10:32; Lk 17:1 * 9:53: Yo 4:9

yai surai ari akiro naro kam fikeinga kanero ena “Ari Wanopanomyo, no surai e dongua kamundi di dopikoro ako ure ari yokamai dowainga kam fino?” epe di teipipa * ⁵⁵ Yesu awa tero yai surai kura kam di erome. ⁵⁶ Ena yokamai dere iki birom ori ta fime.

Yesu dourom borainga kam

Mt 8:19-22

⁵⁷ Ena yokamai kon mori tei fu moingoro yai ta ure Yesu ka epe di tome: “Yae, ne akai koro koro nangi tei na ne douwinum boraiye,” epe di tongoro ⁵⁸ Yesu ka mokom bairo “Kei biyom yokamai man minomdi tei faimie. Te kapuka yokamai ikom ta eiro faimba na ari gaunom wam binam eiro wi fanaika akaiyom dikeme. Ena na ne gere napuka ne wi fananga akaiyom ama dikenamia ena ‘Kawom ama napune,’ di fino?” epe di tome. ⁵⁹ Te Yesu yai ta ka ta epe di tome: “Ne na mounamdi uwo!” epe di tomba yaromi bei moiro “Ari Wanopanom yo, na koma furo aunam goingua man siro okome mounumdi unaiye,” di tomba * ⁶⁰ Yesu “Ma do! Ari nomanenom goinga yokamai nenen arinama goinga man suwaimie. Te ne fure Yai Gumam ari kiapanom bei erowan-gua kam di mari de ero!” epe di tome. ⁶¹ Te yai ta ure Yesu “Ari Wanopanomyo, na ne mounumdi unaro beiye. Te na koma furo arinama okonom akoro unaiye,” di tomba * ⁶² Yesu “Nenta kokonan mapunom boimba kakom kakom nenen ikomdi

* **9:54:** 2 Kin 1:9-16 * **9:59:** Lk 14:26, 33 * **9:61:** 1 Kin 19:20

inokore ei towangua yaromi Yai Gumam ari kipanom bei erowangua akaiyom ikai tei kiname,” epe di tome.*

10

*Yesu gama 72 yokamai ewi kokonandi dome
Lk 9:3-5; Mt 11:21-23*

¹ Ena okome Yai Ori gama 72 yokamai gunom boi erere nen surai surai ewi dongoro ena yokamai koma fure iki birom ori te akai koro koro muruwo okome yaromi unaro bengoro u tei fime.*

² Te koma ewi dowangua yaromi ka epe di erome: “Ena na kuiam duwaiye. Kua kopuna munmane tai woi neinga suna kure emba te ari i worainga yokamai munmane moikeime. Ena ne yokama tai woi nongua kapakom yai ka make eiro ‘Ne ari i worainga yokamai ewi dowangoro fure kopuna kure engua i woraime,’ di to!” ³ Ena ne yokama fiyo! Non sipsip gam fu kei biyom moingui suna funguamere na ne yokama epe ewi dowaiye.*

⁴ Ena ne yokamai kongo mukom gaiyom te gai ori te kaunom tou ire kiyo! Te ne yokamai fure ari konmori tei morainga ‘Ne moi deimio?’ di erekeiyo!* ⁵ Te ne yokama iki ta ikai naingai koma ‘Yai Gumam te ne yokamai ikirai kei fainga gere moraima,’ di ereiyo! ⁶ Ena yai ta Yai Gumam gere moraipika ena ne ka dinga mukom fanamba yai ta Yai Gumam gere moikenaipika ena mukom faikenama. ⁷ Te kokonan yai meinam i nongua

* **9:62:** Fir 3:13-14 * **10:1:** Mk 6:7 * **10:2:** Mt 9:37-38; Yo 4:35 * **10:3:** Mt 10:16 * **10:4:** Mt 10:7-14; Mk 6:8-11

faingua ena ne yokamai iki birom ori tei nainga iki towane wom fairo fairo moiyo! Te yokama kua kopuna te nuwi ne yokama erowainga neiyo! Ne yokama iki towane towane duwangui duwangui kiyo!*

⁸ Te ne yokamai iki birom ori tei nainga kapakom ari ne yokamai endiro ikinomdi ure kua kopuna erowainga ena i towane neiyo!

⁹ Te ne yokama ari iki kapam tei nupi fanainga bei nokapu de erere te ‘Yai Gumam ari kiapanom bei erowangua kakom ne yokamai teina umie,’ epe di ereiyo!

¹⁰ Te ne yokama iki birom ori ta nainga ari ne yokama endire ikinomdi ikai kinainga ena ne yokamai konmori tei fure

¹¹ ‘No yokamai mansinom gawa ne yokamai ikinomdi tei dungua uro no yokamai kaunomdi dungua bei dowapune. Boi dowapunga Yai Gumam kanere ne yokama bei niki de erowame. Epe benapunba fiyo! Yai Gumam ari kiapanom bei erowangua kakom i ne yokamai moingi teina tei umie,’ epe di ereiyo!*

¹² Ena iran ne yokamai iki birom ori mansinom gawa bei dowaingua ‘Man gounangua kakom Yai Gumam Sorom ari moingi tei gawo toka bei niki de erowamba yaromi ari iki birom ori irai bei niki ori wom de erowame,’ epe di ereiye.*

¹³ Ena Korosi ariyo, na ne yokama kura kam di ereiye. Te Besaira ari yo, na ne yokamai kura kam di ereiye. Na ne yokamai tai ta ta ori bei ereika tarom Taiya te Sairon ikinom akainom tei benaika yokamai komariki nomanenom si awa tere te ari yai opai firaro beinga yokamai garom boingua gaiyom fire

* **10:7:** 1 Ko 9:6-14; 1 Ti 5:18 * **10:11:** Ap 13:50-51; 18:6

* **10:12:** Yen 19:24-25; Mt 10:15; 11:24

te erimuku ganom bui ereime.* 14 Dumba Yai Gumam ari yai opai ipu suwaro benangua kakom yaromi Taiya ari te Sairon ari gawo toka bei niki de erowamba ne yokamai bei niki ori wom de erowame. 15 Te Kapanem ariyo, ne yokama Yai Gumam akire di erowangua kamundi naimo? Ma deiyo! Ne yokamai guwom akai naimie. 16 Ena ganamao, ne yokama fiyo! Nenta ne yokamai ka duwainga firangua yaromi na ka dika epe wom firame. Te nenta ne yokama mouwom wako erowangua yaromi epe wom na mouwom wako narowamie. Te nenta na mouwom wako narowangua yaromi na yaromi na nawi dongua yaromi ama mouwom wako towamie,” epe di erere ewi domie.*

Ari 72 yokamai dere wingoro ena Yesu Yai Gumam bawom di tomie

Mt 11:25-27; 13:16-17

17 Ena okome ari 72 yokamai inako dero ure mun fire “Ari Wanopanomyo, no yokamai ne kanum daipunga murom niki deinga yokamai no ka dupunga gore dime,” epe di teingoro 18 ena Yesu “Na kanika kamun demgina donguamere Satan yaromi epe kamundi tei ma dere ako mangi umie.* 19 Ena fiyo! Na ne yokamai yoporanam boika ereiye. Ena ne yokamai onopa bo te gouragere garom borainga bei niki de erekenaime. Te ne yokamai kianom, Satan yaromi, bei niki de erowangua i erekename. Kawom, tai kan i muruwo ne yokamai bei niki de erekename.* 20 Te

* **10:13:** Mt 11:21-23 * **10:16:** Mt 10:40; Lk 9:48; Yo 5:23

* **10:18:** Ais 14:12; Rew 12:8-9 * **10:19:** Sam 91:13; Mk 16:18

murom niki deinga yokamai ne yokamai ka dinga gore dinga mun fikeiyo! Ma deiyo! Yai Gumam ne yokamai kanom kamundi mora munom ganom boi engua iran mun fiyo!” epe di erome.*

²¹ Ena kakom tei Yai Gumam Murom Sumuna Yesu dem miriyomdi ikai fungoro Yesu mun fire “Auwo, kamundi te mangi kapakom ne towane moinie. Te ne tai kan i eke dengere ena ari nomanenom yoporam boinga yokamai te ari mapunom mapunom finga yokamai fikeimba ne tai kan i ari gan gawo moingamere epe moinga yokamai opom di erenga ena na ne mun fi ereiye. Kawom, auwo, tai kan i benga nen moingi dungua faimie,” epe di tome.* ²² Ena yaromi awa tere ari yokamai ka epe do erome: “Na aunam tai kan i muruwo na okonamdi emie. Te nenta na mapunanam fi narekeme. Na aunam towane fi narome. Te nenta na aunam mapunomom fi tekeme. Na yaromi wam towane mapunomom na fiye. Te na ‘Yai ta aunam mapunomom i opom di towaiye,’ diro opom di towaika yaromi towane aunam mapunomom fi towame,” di erere * ²³ ena awa tere gama yokamai nenen towane ka epe di erome: “Ari ne yokamai tai kan kaninga tarom i ama kaninga yokamai mun firaimie. ²⁴ Na ne yokamai epe di ereye: ‘Komari kakom ka mapunom ari munmane te ari kiapanom beinga yokamai munmane ne yokamai epena tai i kaninga “Tarom i kanapune,” diro beimba kankeime. Te yokamai ne yokamai epena ka i finga “Kam i firapune,” diro

* **10:20:** Fir 4:3; Rew 3:5; 20:12 * **10:21:** Lk 8:9-10 * **10:22:** Yo 3:35; 10:15

beimba fikeime,' epe di ereiye," di erome.*

Samaria yai ta furo Yura yai ta akire di tongua kam Yesu di mari dome

²⁵ Ena kipin ta Mose ka di guwo dungua nuwi si erongua yai ta ure "Yesu ka mapunom yai moimbo," diro ure ena "Ka nuwi si norenga yaiyo, na toramere beiro kakom kakom moi kuwom suwaika inaiye?" epe di tongoro* ²⁶ ena Yesu "Mose ka di guwo dungua kam i tora dume? Ne tora kerere fine?" di tongoro ²⁷ yaromi ka mokom bairo "Ne minumdi muruwo te kuianum muruwo te yoporandum muruwo te nomanendumdi muruwo Ari Wanopandum Yai Gumanum mun fi to! Te ne ganum mun fi erengamere ena yai ta ne moingi teina tei moingua i ne ama epe mun fi to!" epe di tongoro* ²⁸ "Ne kawom dinie. Ne epe benanga ena kakom kakom moi kuwom suwangua inanie," di tongoro* ²⁹ ena yaromi "Ari suwo koropane mun fi erekenaika i faname," diro ka epe di tome: "Ena yai ta na moiki teina tei moingua yaromi eramom moimie?" epe di tongoro ³⁰ ena Yesu ari denom minom ari teina tei moinga yokamai mun fi erowainga kam mokom bai tero "Na ka mapunom duwaiye. Yai ta Yerusalem tei ma dero Yeriko tei ako ime fungoro ari kunei neinga yokamai sire tai kan muruwo ire kupa sire bei tere fingoro yaromi konmori tei moire mora goraro beme. ³¹ Yaromi moingoro ena fi mun ei teinga yai ta ure konmori tei furo yaromi kanero kon bunamdi tei furo ma dere fungoro

* **10:24:** 1Pi 1:10 * **10:25:** Mt 22:35-40; Mk 12:28-31 * **10:27:**

Diu 6:5 * **10:28:** Ro 10:5; Gar 3:12

³² te epewom fi mun ei teinga ari akire di erongua yai ta u konmori tei uro kanero ama kon bunamdi tei furo ma dero fungoro ³³ ena Samaria yai ta konmori tei wan uro yaromi moingui tei uro kanero miriyom kipi ori wom kai tome.* ³⁴ Ena Samaria yaromi u teina furo eri nurom te wain nuwi fera di gam numon dongui dero te tou koi tero akire diro nenen nonom donki boromdi kopu tei de tero akiro fu ari wi fainga ikom ikai tei fure kenom nokapu bei tero ³⁵ ena ongo kakom kongo mukom suwo koropane ire wi fainga ikom kiapam yai tero ‘Ne yai kenom bei to! Ena ne kongo mukom suwo yaromi gam boromdi ma dowanga na inako dero unaika kakom mokom bai erowaiye,’ epe di tome. Mora epe. ³⁶ Ena ne torae di fine? Ari suraiye wan wingoro eramom yai ta ne moinga teina tei moingua mun fi towainga mapunom beingamere epe beire ena yai ta ari kunei neinga yokamai bei niki de teinga yaromi akire di tome?” epe di tongoro ³⁷ ena yaromi “Yai ta yai niki dongua moingua kam firo akire di tongua yaromi ari na moiki teina tei moinga mun fi towaika mapunom beme,” di tongoro ena Yesu “Ne fure epewom beyo!” epe di tome.

Yesu furo opai surai Mata te Maria ikinomdi tei moime

³⁸ Ena Yesu te gama gere fure iki birom ori ikai tei fingoro ena opai ta yokamai ekiro ikom ikai fume. Oparomi kam Mata. ³⁹ Te Mata oparomi emerom ta moime. Oparomi kam i Maria. Ena

* **10:33:** Yo 4:9

Maria ure Yesu kauwomdi tei ame dero ka dungua fimba ⁴⁰ Mata kokonan munmane beiro kopuna nowainga kenom bengua ena nomanem u unanan fungoro ena iran Mata furo Yesu moingui tei furo “Ari Wanopanomyo, na emenam i na ma dongoro na towane kopuna nowapunga kenom beika i ne inokore ei fikenno? Ne oparomi ‘Ne ure na akire di narowama,’ di to!” epe di tongoro* ⁴¹ ena Yai Ori ka mokom bairo di tome. “Matayo, ne na yokoinam moinie. Ne tai ta ta munmane beiro inokore munmane enga te nomanenum u unanan fume. ⁴² Te ne tai towane benanga faimie. Ena Maria tai nokapu ingoro nenta oparomi taiyom nokapu bei dowangua i faikeme,” epe di tome.*

11

Yesu ka make enainga kam nuwi si erome

Mt 6:9-15; 7:7-11

¹ Kakom ta Yesu fure akai ta koi ka make ei moiro ena okome ka make ei goungoro gama yai ta “Ari Wanopanomyo, koma Yoane ka make engua mapunom gama yokama nuwi si eronguamere ena ne no yokamai epe nuwi si noro!” epe di tongoro ² ena Yesu “Ne yokamai ka make enainga kakom epe diyo!

‘Auwo, ari yokamai ne kanum akire duwainga fanamie. Te ne ari kiapanom bei erowanga kakom unangua mun firapune. ³ Ne no yokama kua kopunanom kakom kakom nore moro! ⁴ No yokamai bei moiro ari “Bei

* **10:40:** Yo 11:1-2; 12:2-3

* **10:42:** Mt 6:33; Yo 6:27

niki de norowapune,” diro benainga kore de erowapunga ena ne no yokama bianom kore de noro! Satan yaromi no ka kea ei norowaro benangua ne “O” di tekeyo!’

epe di teiyo!” Yesu epe di erere ⁵ ena “Ari yokamai kakom kakom Yai Gumam ka make ei towaime,” diro ka ta epe di erome. “Ne yokamai moingi suna tei yai ta ariyom moimie. Ena kipin ta giruwangua ongo suna kakom yaromi fu ariyom ta moingui tei fure ‘Yae, ne kua suraiye ta duwangua na naro! ⁶ Na ari yokoinam ta kon fakai wan uro u na moiki tei ungoro te na kua kopuna towaika dikeme,’ epe di tongoro ⁷ yai iki ikai koi moingua ka mokom bairo ‘Ne kokonan ori na narekeyo! Na kori gumam mora keika te na ganama boiri kua wom wi faimie. Na arire tai erowaro kam fikeiye,’ epe di tome. ⁸ Dumba na ne yokama epe di ereye: ‘Yaromi ariyom moingua ariro i tekemba yaromi tokoi kakom munmane uwom boingoro ariyom arire tai muruwo inangua tarom i towamie,’ epe di ereiye.* ⁹ Ena epe bengua iran ka ta epe di ereiye: ‘Ne yokamai Yai Gumam ka make ei towainga yaromi tai ne yokama erowamie. Te ne yokamai tai wandounainga tarom i kanaimie. Te ne yokama kori gumam gure duwainga ena Yai Gumam kori irau erowame. ¹⁰ Nenta Yai Gumam ka make ei tongua yaromi tai imie. Te nenta tai wandoungua yaromi tai kanumie. Te nenta kori gumam gure dungua Yai Gumam kori irau tomie,’ na epe di ereiye. ¹¹ Te ne yokamai moingi suna tei yai ta wam bei moiro ‘Auwo, nuwi kapu ta inaro!’ di towangua auwom onopa niki dongua

* **11:8:** Lk 18:5

iro wam towamo? Ma deiyo! Tekename. ¹² Bo te gan i bei moiro ‘Auwo, ne koroware murom ta inaro!’ di towangua auwom gouragere iro wam towamo? Ma deiyo! Tekename. ¹³ Ena iran ne yokamai ari niki deinga moiro gan kui einga tai nokapu ereinga ena nonon mora kanopunga no kamundi nenom nenta ka make ei towangua yaromi kawom Murom Sumuna towamie,” epe di erome.*

“Murom niki dongua i bei moiro Yesu akire di tongoro kokonan beme,” di teime

Mt 12:22-30, 43-45; Mk 3:20-27

¹⁴ Ena kakom ta murom niki dongua yai ta dem miriyom ikai koi moi tongua ena yaromi giramdi ka dikengoro ena Yesu murom niki dongua awi mena dongoro ena ka dikengua yaromi ka tokoi dungoro ena ari yai opai i kanero ganom nouro dime. ¹⁵ Dimba ari suwo koropane “Murom niki deinga yokamai kiapanom yai, Bisepu, yoporam boingua yaromi tongoro ena yaromi murom niki deinga yokamai ewi mena domie,” epe dingoro * ¹⁶ te ari suwo “Yaromi yoporam boingua yai moimbo?” diro ka kea epe ei teime. “Yai Gumam ne ewi dowangua ena ne tai ori beyo!” di teimba * ¹⁷ yaromi yokamai nomanenomdi kanero “Ari iki akai towane wom kei fairo morainga suna bon te surai dere kura boiro ako fai koro koro naimie. Te ari iki towane kei fairo morainga bon tere surai nainga ama ako fanaingere ikinom ama gui diro ako suwamie. ¹⁸ Ena iran Satan gama

* **11:13:** Yo 14:13-16 * **11:15:** Mt 9:32-34 * **11:16:** Mt 12:38

yokamai nenen kura borainga Satan kiapanom bengua akaiyom yo duwamo? Tamanume. Yo dikenamba ne yokamai 'Bisepu yaromi yoporam boingua na narongua ena na murom niki deinga yokamai ewi mena dome,' dinga i ena na ka mora di ereiye. ¹⁹ Te Bisepu yaromi akire di narongoro na murom niki deinga yokamai ewi mena dowaike ena eramom ne yokama gama akire di erongoro yokamai murom niki deinga ewi mena deime? Yai Gumam yokamai akire di erongoro yokamai murom niki deinga ewi mena dowaiinga ena yokamai ka kori ne yokamai di erowaike. ²⁰ Dumba Yai Gumam yoporam boingua narongoro na murom niki deinga yokamai ewi mena deika ena ne yokamai Yai Gumam ari kiapanom bei erowangua mapunom epena kanimie.* ²¹ Ena na ka kuiam di erowaiye. Te yai ta yoporam boingua yaromi ei kimi akore ikomdi kiapam bei morangua ena yai ta uro tarom i kunei nekaname. ²² Dumba yai ta yoporam wom borangua yaromi uro kura boiro ime de tero te ei kimi te kuman yoporam boingua yaromi 'Ei kimi te kumanom akire di narowame,' di fingua tarom i fakai de tero te tai kunei nero iro ariyoma yokamai ipu si erowame.* ²³ Te nenta na arinam moikenangua yaromi na kianam moramie. Te nenta na nonam sipsip kuku boi eika na nokonam firo akire di narekenangua yaromi yokamai ewi dowangoro unanan naimie.* ²⁴ Ena te murom niki dongua yaromi yai ta miriyom ikai tei moingua ma de tonguai ena murom i wan fu akai gire goingui tei

* **11:20:** Eks 8:19 * **11:22:** Kor 2:15 * **11:23:** Lk 9:50

furo ‘Akai moi firaiye,’ diro wan fume. Ena moi firangua akai epe kankenangua yaromi ‘Na koma moika akaiyom irai inako dero naiye,’ diro ²⁵ ena furo kanungua koma moingua akaiyom i mora duwi si dero eken bei nokapu deingoro ²⁶ ena iran murom i tokoi furo murom niki deinga okonom koro muruwo te koro suwo yokamai moingi ekiro tokoi inako dero uro yai ta koma dem miriyom ikai moingua akaiyom tei ume. Te murom niki deinga okonom koro muruwo koro suwo yokamai tai niki dongua mokoro beinga koma yai niki dere moingui te epena yai niki ori wom dero moimie,” Yesu epe di erome.*

Yai Gumam kam fire gore dinga yokamai mun ori wom firaimie

²⁷ Ena Yesu ka i di gOUNGUA opai ta ari yai opai moingi suna tei moiro ka ori diro “Yae, opai ta ne kui nero amiyom erongua oparomi mun ori wom fimie,” di tomba* ²⁸ Yesu bei moiro “Ne kawom dinba ari Yai Gumam kam fire gore dinga yokamai kawom mun ori wom fimie,” epe di tome.*

Ari “Yesu tai ori benangua kanapune,” dire ka mina wako teime

Mt 12:38-42

²⁹ Ena ari yai opai munmane ure kuku boi moingoro Yesu ka epe di erome: “Ne yokamai epena kakom mansinomdi tei moinga i niki dere moimie. Ne yokamai ‘Tai ori benaika kanapune,’ dimba na tai ori beikenaika opom di erekenaipa tai ori kam mapunom yai Yona yaromi fuka di

* **11:26:** Yo 5:14 * **11:27:** Lk 1:28, 42, 48 * **11:28:** Lk 8:21;

tonguamere epe i opom di erowaiye.* 30 Koma Ninowa ari yokamai kaninga Yai Gumam Yona yaromi awi dongua fingamere ena epe wom epena kakom ari yai opai moinga Yai Gumam na ari gaunom wam nawu dongua i firaimie. 31 Te koma kiapam bengua opai ori ‘Soromon ka nokapu wom dungua i firaiye,’ diro kon arari wom uro Soromon moingui tei ume. Te kaniyo! Epena na Soromon tai ta ta bengua bire tekoro ne yokamai munmane ka dikai fikeinga ena okome Yai Gumam ari yai opai ipu suwangua kakom opai ori tokoi arire ne yokamai epena mansinomdi tei moinga tai niki dongua beinga i imari dowame.* 32 Te koma Ninowa ari Yona ka di mari dongua fire ena nomanenom si awa teimba kaniyo! Epena na Yona tai ta ta bengua bire tekoro ne yokama munmane ka dikai fikeingai ena okome Yai Gumam ari yai opai ipu suwangua kakom Ninowa ari arire ne yokamai epena mansinomdi tei moinga tai niki dongua beinga i imari dowame,” epe di erome.*

Ari ganom dinom keranom sungua kam

Mt 5:15; 6:22-23

33 Ena Yesu ka ta epe di erome. “Ari nenta kewa gaire iro furo man minomdi ikai eikemie. Te yaromi iro fure kowi minomdi ama eikemie. Ma deiyo! Yaromi kewa gaire boi boromdi kopu tei enangoro ena ari ikai unaro benainga kewa keranom sungua kanero unaimie.* 34 Te ari okonom murom dunguamere i epe wom kuianom kewam

* 11:29: Mt 16:4; Mk 8:12 * 11:31: 1 Kin 10:1-10 * 11:32: Yona 3:4-10
 * 11:33: Mk 4:21; Lk 8:16

dumie. Ena okonom murom i nokapu duwangua kuianom muruwo keranom suwamba okonom murom i gi dowanguai ena kuianom muruwo si boramie. ³⁵ Ena iran ne kewanum kuianomdi de dongua si boikenaro bengua kenom beyo! ³⁶ Te ne kuianum muruwo keranom suwangore te bunam ta koi si boikenangoro ena ne kuianum muruwo kewa gainga keranom sunguamere epe dowamie,” ka epe di erome.

Yesu bei moiro Feresi ari te ka nuwi si ereinga ari kura kam di erome

Mt 23:1-36; Mk 12:38-40; Lk 20:45-47

³⁷ Ena Yesu ka di goungoro Feresi yai ta Yesu ka epe di tome: “Ne ure kopuna na ikinamdi nowana uwo!” di tongoro ena Yesu ikai furo boiri tei ame dero moimba* ³⁸ Feresi yai i kanungua Yura ari “Okonom epe wom bi siyo” di guwo dingamere Yesu okom koma epe biyom sikero yo kopuna nongoro ena yai inokore munmane engoro* ³⁹ ena Ari Wanopanom ka di tome: “Ena ne Feresi yokamai kap muku te kopare gam mena biyom simba ne yokama nomanenom ikai koi ‘Tai kunei nowapune,’ di firo inokore niki dongua eimie. ⁴⁰ Ena ne yokamai du dimie! Kawom, Yai Gumam tai ta ta mena bengua i yaromi tai ta ta ikai i ama bemie. ⁴¹ Ena ne yokamai tai muku kopare ikai tei dungua ire ari tai dikengua erere akire di erowainga ena tai kan muruwo ne moraingi tei nokapu duwamie. ⁴² Te ne Feresi yokama kan mukom minti te ruwe te tai woinga mukom muruwo feiro okonom koro koro muruwo iro towane

* **11:37:** Lk 7:36; 14:1 * **11:38:** Mt 15:1-2

Yai Gumam tero te koro nenen neimba ne yokama ari ipu nokapu si erekero te denom minom Yai Gumam mun fi tekeimie. Ena iran Yai Gumam bei niki de erowamie. Kawom, ne yokamai tai woinga towane towane Yai Gumam tere te ari ama ipu nokapu si erowainga te Yai Gumam ama denom minom mun fi towainga faname. ⁴³ Aiya, ne Feresi yokama fu ka nuwi si ereinga ikom ikai fure ari gumanomdi boi biromdi iwa morainga mun fimie. Te ne yokama maket akai fure ‘Ari yai opai nokanere mun fi norowaimie,’ dire wan nainga mun fimie. Ena iran Yai Gumam bei niki de erowamie.* ⁴⁴ Te ari yono manomdi einga akaiyom dunguamere ne yokamai epemere moimie. Akai i yono buingua tarom dungoro ena ari yai opai tarom i kankere boromdi wanime. Epemere ne yokamai nomanenom buingua ari kankeinga nen moingi teina tei dungoro wanime. Ena Yai Gumam bei niki de erowame,” epe di erome.

⁴⁵ Ena ka mapunom di guwo dungua nuwi si erongua yai ta “Yae, ka nuwi si erenga yae, ne ka epe di erenga ena ne ka niki dongua no ama di norene,” epe di tongoro ⁴⁶ ena Yesu “Ne yokamai ka mapunom di guwo dungua nuwi si ereinga yokamai ka duwaika fiyo! Aiye! Ne yokamai ka ipun dongua ari yai opai ereingoro yokamai yoporam boire kineimie. Te ne yokamai akire di erere kinekeimie. Ena Yai Gumam bei niki de erowamie. ⁴⁷ Te ne yokamai awanoma bei moire ka mapunom dinga ari ei goimba ne yokamai yono einga manom eken bei teime. Ena iran Yai

* **11:43:** Lk 20:46

Gumam bei niki de erowame. ⁴⁸ Ne yokamai awanoma ka mapunom dinga ari ei goingoro te ne yokama yono einga manom eken bei teinga ena ne yokama ‘O, no awanoma ka mapunom ari ei goinga no ama ei gorapunga faname,’ epemere dime. ⁴⁹ Ena iran Yai Gumam tai kan muruwo fingua yaromi moime. Ena yaromi ‘Na ka mapunom ari te ka di mari de erowainga ari ewi ari mansinom boromdi moingi tei deikoro yokamai suwo koropane ei goiro te suwo koropane bei niki de erowaimie,’ epe dume. ⁵⁰ Ena iran man kamun bei engua noniki munmane fumie. Te epena kakom ama fumie. Ena noniki kakom koma fumia okome namia suna tei ari yokamai ka mapunom dinga ari ei goinga Yai Gumam ne yokamai epena moinga ka kori di erowame. ⁵¹ Komariki yokamai yai ta Ape yaromi si goinga i moi uro uro uro ena ari yokamai fu fi mun ei teinga iki te fi mun ei teinga akaiyom suna tei fure Sekaraia si goimie. Kawom, ari epe beinga ena Yai Gumam ne yokamai epena makinga ka kori di erowame.* ⁵² Te ne yokamai di guwo dungua nuwi si ereinga yokamai ari yai opai Yai Gumam kam mapunom firaro beinga eke deimie. Ne yokamai ka mapunom fikeimiau ena ari ka i firaro beinga kon naro beinga ne yokamai si fere de ereimie. Ena iran Yai Gumam ne yokamai bei niki de erowamie,” Yesu epe di erome.

⁵³ Ena Yesu iki tei ma dero mena koi fungoro Feresi ari yokamai te ka di guwo dungua nuwi si ereinga yokamai kura kam di tere te ka ipun

* **11:51:** Yen 4:8; 2 Kro 24:20-21

dongua mina wako teimie. ⁵⁴ Yokamai “Yaromi ka niki dongua duwangoro ka kori di towapune,” diro ka mina wakoro di teimie.*

12

Yesu bei moiro gama yokamai mapunom beinainga opom di erome

Mt 10:19-20, 26-33; 12:32

¹ Ena Yesu moingui tei ari yai opai munmane wom kuku boiro ganom boromdi kirako warako beiro wanimie. Ena kakom tei Yesu gama yokamai ka koma epe di erome: “Feresi ari yokamai kasu beinga yokamai moingamere epe ne yokamai kasu beinga mapunom beikeiyo! Bum boingua tarom ei kaime dori ikai tei dongua ena koro koro funguamere epe Feresi ari kasu beinga mapunom i u koro koro fume. Ena Feresi ari kasu beinga mapunom i ne yokama kan kenom beiyoy!” ² Te tai ta ta muruwo epena eke dero dungua okome u mari unamie. Te tai ta ta muruwo tou koiro dungua okome kanaimie.* ³ Te ne yokamai ka muruwo giruwangua kakom dingairai ari yai opai aro dongua kakom ka i firaimie. Te ne yokamai ka wira diro iki ikai koi dingairai yokamai mena furo kopu iwa moiro u boi koro koro dowaimie. ⁴ Ena, na arinamao, na ka epe di erowaiye: ‘Ne yokamai ari ne ganom dinom ta ei gorainga i kuri fikeiyo! Yokamai ne yokama ganom dinom mora ei gorainga ena tai ta bei erekenaime. ⁵ Kuri fikenaimba na yai ta kuriyom

* **11:54:** Lk 6:11; 19:47; 20:19-20; 22:2

* **12:1:** Mt 16:6, 12

* **12:2:** Lk 8:17

firainga opom di erowaiye. Yai ta ne yokamai ganom dinom koma ei goingua okome e dongua akaiyomdi tei de erowangua yaromi ne yokamai kuri fi teiyo! O, kawom yaromi kuri fi teiyo!* ⁶ Te ne yokamai mora kaninga ari yokamai kapu gam okonom koro muruwo kongo kou towane meina beimie. Kapu gam i gawo toka moimba Yai Gumam kapu gam i epe inokore ei firo ma dekemie. ⁷ Te Yai Gumam ne yokamai tai kan muruwo beinga i mora fire te ne yokama binom wiyom muruwo ama keromie. Ne yokamai kapu gam munmane wom meinanom si mangi deinga ena kuri fikeiyo!’ na epe di ereiye.* ⁸ Te na ka ta epe di erowaiye: ‘Nenta na kanam ari yai opai moraingi tei di mari dowanguai na ari gaunom wam fu Yai Gumam nuwi kokonan gan yokamai moingi tei fure yaromi kam di mari dowaiye. ⁹ Te nenta ari yai opai moraingi tei moiro mouwom wako narowangoro na fu Yai Gumam nuwi kokonan gan yokamai moingi tei fure yaromi na mounam wako towaiye.* ¹⁰ Te nenta na ari gaunom wam kanam bei niki dowangua kam di narowanguai yaromi nomanem si awa towangua Yai Gumam yaromi biam kore de towamba nenta Yai Gumam Murom kam ka suwangua ena Yai Gumam yaromi biam kore de tekenamie,’ na epe di ereiye.* ¹¹ Ena na kianama ari ne yokamai endire fu ka nuwi si ereinga iki naimbo fu ari ori moingi tei naimbo fu kiapanom bei ereinga yokamai moingi tei nainga ena ne yokama ‘No yokamai ka mokom bairo

* **12:5:** Ip 10:31; Yem 4:12 * **12:7:** Lk 12:24; 21:18 * **12:9:**

Lk 9:26 * **12:10:** Mt 12:24, 28, 31

torae dowapune? Te no yokamai tora ka duwapune?’ kuri fire epe di fikeiyo! ¹² Kakom tei Murom Sumuna ne yokama ka ari di erowainga i di erowamie,” epe di erome.*

Kongo mukom munmane ako nongua te di dungua yaromi kam Yesu di boiro dume

¹³ Ena yai ta ari yai opai munmane moingi suna tei moingua “Ka nuwi si norenga yayiyo, ne na emenam i di tengoro ena na aunam guwai gaiyom ipu suwamie. Te ipu siro koro na narowamie,” di tongoro ¹⁴ ena Yesu ka mokom bairo “Yae, nenta yoporam boingua narokengua na ka kori di towaika faikename,” epe di tome. ¹⁵ Ena Yesu ari yokamai ka ta di erome: “Ne yokamai kuianom ire fu ‘Mangi tai i tekenapune,’ diro kan kenom beiro kiapam nokapu beiyo! Yai ta tai ta ta munmane fai towangua tarom i akire di tekenangua kakom arari yo dikenamie,” epe di erome.* ¹⁶ Ena yai koma mina wako tongua yaromi guwai gai mun fi tongua iran Yesu ka ta eke dero ari yokama epe di erome. “Yai ta guwai gaiyom munmane fai tongua yaromi tai woi nongua kopunam munmane dungoro ¹⁷ ena yaromi nenen nomanemdi inokore ei firo ‘Na epena tora benaiye? Na kopunanam siro iro furo enaika ikom dikemia. ¹⁸ Ena na epe benaiye. Na kopuna si eika ikom keikai gui diro ori ori kenaiye. Kenaika na kopunanam muruwo te guwai gainam muruwo ikai koi eiro ¹⁹ ena na kuianam ka epe di towaiye, “Ne tainum nokapu munmane ako nenga non iki munmane i dowaro

* **12:12:** Mk 13:11; Lk 21:12-15 * **12:15:** 1 Ti 6:9-10

benie. Ena ne epena iron moire kopuna nere te nuwi nere mun fire moro!” epe di towaiye,’ dumba ²⁰ Yai Gumam ‘Ne yai du dinga moinie. Epena giruwangua kakom ne goranie. Ena ne tainum kenom beire enga eramom iname?’ epe di tomie.* ²¹ Ena iran yaromi bengumere epe ari suwo koropane epe beimie. Yokamai tai guwai munmane ku bui siro ei moimba yokamai Yai Gumam ka dungua dourom boikeinga ena Yai Gumam ‘Yokamai kuwanom ari moimie,’ epe dume,” Yesu epe di eromie.*

Yesu gama yokama “Mangi tai iran inokore munmane eikeiyo!” di erome

Mt 6:25-34

²² Ena Yesu awa tero gama yokamai “Tai kan muruwo mansinomdi tei dungua i gounangua iran i na ne yokama ka epe di ereiye. ‘Ne yokama mansinomdi tawa morainga inokore munmane eikeiyo! Te ne yokamai “Nonon tora tai nowapune?” diro te “No yokamai tora gai firapune?” epe diro inokore munmane eikeiyo! ²³ Ne yokamai mansinomdi tei moire tai nowainga i tai ori dikeme. Tamanume. Ne yokamai bei moiro Yai Gumam kam dungua gore duwainga i tai ori dume. Ena ne yokama gai firainga i tai ori dikeme. Tamanume. Ne yokama ganom dinom Yai Gumam towainga i tai ori dume. ²⁴ Ena ne yokamai kapuka inokore eiyo! Kapuka yokamai kopuna woikeimie. Te yokamai kopuna sire kuku boikeimie. Te yokamai kopuna ikom bo te guwai gai enainga ikom dikemba Yai Gumam

* **12:20:** Yem 4:13-15 * **12:21:** Mt 6:19-21

kopuna eromie. Ne yokamai kapuka bire ime de ereinga iran i Yai Gumam ne yokamai kiapanom bei erowame. Ena ne yokamai inokore munmane eikeiyo!’ epe di ereye.* ²⁵ Ne yokamai moingi suna tei yai ta inokore enangua ena yaromi goikenamba aro kakom towane ama yo moiro goramo? Tamanume. ²⁶ Ena ne yokamai tai gawo ta i epe beikenainga ena tai koropane inokore munmane eikeiyo! ²⁷ Te ne yokama kurei kuwom sungua i inokore eiyo! Kurei kokonan beikeimie. Te kurei gai finga wara gaikeimba na epe di erowaiye: ‘Koma yai ori Soromon eken bengua tarom nokapu wom emba yaromi kurei kuwom sunguamere epe eken beikemie,’ di ereiye.* ²⁸ Te Yai Gumam tai woi neingi suna tei kui faingua tarom epena dungoro te ongo ari kupa sire fiasi e donguari deinga kui i Yai Gumam eken bemie. Epe eken benangua ena iran yaromi ne yokamai gai firainga erowamba ne yokama gawo gera fi kun daimie. ²⁹⁻³⁰ Te ari mangi tawa moinga yokamai mangi tai ta ta muruwo ‘Wandou napune,’ diro inokore munmane eimba ne yokamai nenom mora kanungua ne yokama tai i epe inaimie. Ena iran ne yokamai ‘Nonon tora tai nowapune? Te tora nuwi nowapune,’ di fire inokore munmane eikeiyo! ³¹ Ena ne yokama Yai Gumam ari kiapanom bei erowangua akaiyom wandou naingere ena Yai Gumam ne yokama ‘Tai ta i narowame,’ di firainga tarom ama erowamie. ³² Ena ne yokamai kuri fikeiyo! Nongam sip-sip munmane moikeingamere ne yokamai ama

* **12:24:** Sam 147:9; Lk 12:7 * **12:27:** 1 Kin 10:23-25

epe munmane moikeimba ne yokama nenom kiapanom bei eronguamere epe ne yokamai kiapanom bei erowangua mun firame.* ³³ Ena ne yokama guwai gainom meina beiro kongo mukom ire ari tai ta ta ako nekenainga yokamai ereiyo! Ne epe benainga ne meinanom kamundi dungua mokonaro beme. Kamundi meinanom i niki dere goukename. Te meinanom i kunei nowangua yaromi teina kunamie. Te gunako i ne yokamai meinanom bei niki dekenamie.* ³⁴ Ena ne yokamai meinanom nokapu nokapu duwangui tei ne yokamai nomanenom ama morangua iran kamundi meinanom inainga kokonanom beiyo!” Yesu epe di erome.

Yesu gama yokama kokonan nokapu beiro unangua kakom kiapam moraimie

Mt 24:45-51

³⁵ Ena Yesu akai nere ka ta di erome. “Ena ne yokama ‘Ari Wanopanom uname,’ di firo gainom fire kewanom gaire kenom beire moiyo! *

³⁶ Ena ari yokamai bei moiro yai ta kiapanom bei erongua yaromi furo opai ire kopuna kei neingi tei furo inako dero unangua kenom beire moi teingamere epe ne yokamai ama kenom beire moiyo! Yokamai yaromi kenom bei moi teingoro ena yaromi uro kori gumamdi gure duwangoro boromdi yokamai kori iraunaimie.* ³⁷ Ena kiapanom bengua yai uro kanungua nuwi kokonan gan yokamai kiapam bei morainga mun

* **12:32:** Lk 22:29; Rew 1:6 * **12:33:** Lk 18:22 * **12:35:** Mt 25:1-13; Mk 13:32-37 * **12:36:** 1 Pi 1:13

fi erowame. Ena fiyo! ‘Kiapanom yai kokonan gaiyom fire nuwi kokonan gan “Ne yokamai boiri tei moiro kopuna neiyo!” di erere ena nenen uro kopuna nowainga erowamie,’ di er-eye.* ³⁸ Te kiapanom yai giruwangua ono suna unambo te koroware komawom dungua kakom tei unambo beiro kanungua nuwi kokonan gan yokamai kenom bei morainga mun fi erowame. ³⁹ Te ne yokamai inokore ei fiyo! Iki kapakom yaromi firangua kunei yai ta kakom i unangoro ena kapakom yaromi kenom beire kunei neinga yai ta ikom guwo duwaro unanguai kan dowan-goro ikom ikai kinaro bemie.* ⁴⁰ Ena ne yokama ama epe kenom beiyo! Na ari gaunom wam un-aika kakom ne yokamai fikeinga iran ne yokamai kenom beiyo!” epe di erome. Kokonan gan nokapu te kokonan gan niki dongua kam Yesu di boiro dume

⁴¹ Ena Pita ka epe di tome: “Ari Wanopanomyo, ne ka eke dere dingai no yokamai towane di norenbore ari yokamai muruwo ama di erene?” di tongoro ⁴² Ari Wanopanom ka mokom bairo “Na ka ta duwaiya fiyo! Kokonan kiapam yai ta moime. Yaromi yo tongua yai moiro te mapunom fingua yai ama moime. Ena yaromi wanopa ure kokonan kiapam yai ka epe di tome: ‘Yae, ne na kokonan arinam i kiapanom bei moro! Ne kakom kakom ari kopuna nowainga ero!’ di tero fume. ⁴³ Ena okome yaromi wanopa inako dero uro kanungua kokonan kiapanom yai koma ka di tero funguamere epe bengoro ena yaromi

* **12:37:** Yo 13:4 * **12:39:** Mt 24:43-44; 1 Te 5:2

wanopa mun fi tomie. ⁴⁴ Na kawom di towaiye. ‘Yaromi wanopa yai bei moiro kokonan kiapam yai “Ne na tainam muruwo kiapam beyo!” epe di towamie,’ di teye.* ⁴⁵ Dumba kokonan kiapam yai nomaneyomdi ‘Na yai wanopanam epena kene kene eire kunamie,’ di firo ena kokonan ari yai bo opai kupa eiro te kua kopuna nere nuwi nero du di morangoro ⁴⁶ ena yaromi wanopa kakom ta kokonan kiapam gan inokore ei fi tekembo beiro kiapanom moikengoro ure bei niki de tere te akiro furo ari fi kun daikeinga yokamai moingi tei de towamie. ⁴⁷ Te kokonan gan yai wanopa ka dungua firo kenom beikenangua te ka dungua gore dikanangua ena iran yai wanopa kupa munmane suwame.* ⁴⁸ Te kokonan gan ta yai wanopa ka dungua fikemba gam kupa suwainga tarom be-nangua ena iran yai wanopa kupa suwo suwame. Te Yai Gumam ari yokamai tai ta ta munmane erowangua ena Yai Gumam ‘Ne yokama tai ta ta munmane mokom bai naro!’ di erowamba Yai Gumam nenta tai ta ta suwo towangua ena Yai Gumam ‘Ne tai ta ta suwo mokom bai naro!’ di towame,” epe di erome.

Yesu ako mangi ungua ari yai opai ipu si erowaro ume

Mt 10:24-36

⁴⁹ Ena Yesu ka ta di erome. “Ena te na e dongua fiasi mansinomdi dowaro wiye. Te na e dongua dowaika i kene kene eire dowangua mun firaiye. ⁵⁰ Te ari nuwi bui ereingamere epe Yai Gumam na ganam kipi narowangoro goraiye.

* **12:44:** Mt 25:21, 23 * **12:47:** Yem 4:17

Epena yaromi narekengoro na nomanenam ipun ori wom domie. Ena na ganam kipi karangua mapunom i gounangero na mun firaiye.* ⁵¹ Ne yokamai di finga ‘Na uka kura boinga bei gounaro ume,’ di fimo? Ma deiyo! ‘Na ari yai opai ipu si erowaro wiye,’ di ereiye. ⁵² Te epena te okome ama ari yai opai okonom koro muruwo iki towane moire bon te surai dere ena ari suraiye yokamai bei moiro ari surai kianom bei erowaimie. Te surai bei moiro ari suraiye yokamai kianom bei erowaimie. ⁵³ Yokamai bon tere yai ta wam kiam bei towangoro te wam nem kiam bei towangore te opai ta apom kiam bei towangoro te apom mam kiam bei towangoro imam biyai efem biyai kiam bei towangore te opai auwam biyai kiam bei towame,” di erome.*

Yesu tai okome fanangua kam di boiro dume

Mt 16:2-3; 5:25-26

⁵⁴ Ena Yesu ari yai opai moinga “Ne yokama aro ako bengui ime kuwokauwo kengua kanere kakom tei ‘Nimi suwaro bemie,’ dingoro ena nimi sume. ⁵⁵ Te ne yokama kamun kai sungoro kanere ‘Aro dowamie,’ dingoro ena aro domie. ⁵⁶ Te ne yokama man te kamun bengua mapunom mora fimba tai ta ta epena fuka duwangua mapunom fikeinga ena ne yokama ka kasu dinga yokama moimie. ⁵⁷ Ena iran ne yokamai kon yo tongua nainga kaniyo! ⁵⁸ Na ka duwaika epe beiyo! Yai ta ne ka kori di erowaro benangua ena ne surai kon mori tei wan moipika kakom tei ka kori gounangua kam di to! Di tekeroy naipika ena yaromi

* **12:50:** Mk 10:38-39; Lk 9:22 * **12:53:** Mai 7:6

ne endiro ka kori kiapam yai morangui tei nangoro te kiapam yai ne endiro kiminem okonomdi enangoro ena kiminem ne endiro furo kan iki de erowamie. ⁵⁹ ‘Ena ne kan iki moranga kene kene eire ewi dekenamie. Koma ne kongo ori gawo fai erowangua muruwo mokom bai gounanga u mena unanie,’ na epe di ereiye,” di erome.

13

Ari yokama nomanenom si awa tekenainga goraimie

¹ Ena Yesu ka di erongua kakom tei ari suwo moire “Yae, Gariri ari yokamai fure non sipsip Yai Gumam fi mun ei teinga kakom tei yai ori Pairoti kiminem di erongoro yokamai ei goimie. Ena yokamai akinom te non akiyom i towane deime,” di teingoro ² ena Yesu ka mokom bairo “Ne yokamai ‘Gariri ari yokamai epe ei goinga ena yokamai bianom faingua ari suwo bianom faingua bire ereimie,’ epe di fikeiyo!”* ³ Te na ‘Ne yokamai nomanenom si awa tekenainga ena ne yokamai muruwo ama goraimie,’ epe di ereiye.*

⁴ Te ne yokamai ‘Ari okonom koro koro muruwo te kaunom koro muruwo te koro suraiye yokamai koma iki arari wom i kam Sairom mapunomdi tei moinga gui diro ako mangi sungoro ari goinga yokamai bianom faingua i Yerusarem ari bianom faingua bire ereimie,’ epe di fikeiyo! ⁵ Ena na ‘Ne yokamai nomanenom si awa tekenainga ena ne yokama muruwo ama goraimie,’ di ereiye,” epe

* **13:2:** Yo 9:2 * **13:3:** Sam 7:12

di erere* ⁶ ena ka eke dere diro “Yai ta eri mukom koingua tai woi nongui tei woire okome mukom korangua kanaro uro kanungua mukom koiken-
goro ⁷ ena yaromi tai woi nongui akaiyom kiapam bengua yai ‘Firo! Na non iki suraiye moiro uro “Eri mukom korame,” diro uka mukom koikemia. Ena iran ne woi do! Eri i man nurom yo bei gounangua faikenamie,’ di tongoro* ⁸ ena ‘Yae, ne eri kan do! Non iki epena toka i duwangoro na mapunomdi man gura boiro te non dem mauro dowaiye. ⁹ Te non iki epena mukom korangua fanamie. Te mukom koikenangore ena ne ure eri woi dowanie,’ epe di tomie,” Yesu epe dume.*

Yura ari iron kakom tei Yesu bei moiro opai bei nokapu de tome

¹⁰ Ena okome Yura ari iron kakom Yesu fu ka nuwi si ereinga ikom fure ari yai opai ka nuwi si erongoro ¹¹ opai ta moimie. Murom niki dongua ta oparomi dem miriyom ikai tei moiro bei moingoro oparomi mouwom gurom dou dungoro ena arowaro bengua faikengoro ena non iki okonom koro koro muruwo te kaunom koro muruwo te koro suraiye fume. ¹² Ena Yesu kanero uwom boiro “Opaiyo, ne nupinum bei dowaiye,” di tere ¹³ okom opai gam akongoro ena kene kene eire opai arire Yai Gumam kam akire dume.

¹⁴ Ena Yura ari iron kakom Yesu opai bei nokapu de tongua ena ka nuwi si ereinga iki kiapanom yai niki de firo ari yai opai “No aro kakom okonom koro muruwo te koro towane kokonan bepune. Iran i ne yokama ‘Nupi fanainga yai ta bei de

* **13:5:** Yo 8:24 * **13:7:** Lk 3:9 * **13:9:** 2 Pi 3:9, 15

norowame,' di firaingai ena ne yokama kokonan bepunga kakom wingoro bei de erowame. Ne yokama no iron kakom kuiyo!" di erongoro*¹⁵ ena Ari Wanopanom ka mokom bairo "Ne yokama kasu ari moimie. Iron kakom kakom ne yokama fu non ikomdi fure non kan koinga gui dere 'Non i nuwi nowame,' diro akire fime. ¹⁶Ena opai ya oparomi Aparam ariyom moingua iran non yokamai bire ime de erome. Te Satan bei moiro ena non iki okonom koro koro muruwo te kaunom koro muruwo te koro suraiye kan si tongoro oparomi nupi fai moimie. Ena iran iron kakom nupi faingua na bei dowaika faimie," di tongoro * * ¹⁷ ena ka epe dungua ari kiama yokama gai goingoro te ari yai opai muruwo yaromi tai bau boingua tarom benguai muruwo kanere mun fi teimie.

Yesu ka di boiro dume
Mt 13:31-33; Mk 4:30-32

¹⁸ Ena Yesu ka tokoi dume. "Yai Gumam kiapanom bei erongua akaiyom i toramere dume? Na tamere di boiro duwaiye? Ena na ka epe duwaiye. ¹⁹ Yai Gumam kiapanom bei erongua akaiyom i dunguamere eri mastari mukom epe dume. Yai ta mastari mukom ire tai woi nongui suna tei woingoro te okome eri mokonguamere epe mokongoro ena kapuka yokamdi eiro moimie," diro ²⁰ ena "Na Yai Gumam kiapanom bei erongua akaiyom i tora mere ama duwaiye? Na ka epe duwaiye. ²¹ Yai Gumam kiapanom bei erongua akaiyom i dunguamere

* **13:14:** Eks 20:9-10 * **13:16:** Lk 6:1-6; 14:1-6 * **13:16:** Lk 19:9

bum boingua tarom epe dume. Ena opai ta bum boingua tarom ire ei kaime dori munmane ikai tei dere nokonongoro tarom i u koro koro furo bum boime,” ka epe tokoi dume.

Ari fu kori gumam gawo ikai nainga kam

Mt 7:13-14, 21-23

²² Ena Yesu akai tei ma dere “Yerusarem naro fuiye,” diro fu iki birom ori te gawo fure ari yai opai ka nuwi si erongoro ²³ te yai ta moiro “Ari Wanopanomyo, Yai Gumam ari suwo koropane akire di erowambore?” di tongoro ena Yesu ari yokamai ²⁴ “Ne yokamai ‘Kori gumam gawo ikai napune,’ diro benainga yoporam ori boiyo! Te ‘Ari yai opai munmane “Kori gumam gawo ikai napune,” diro beimba ikai nainga faikename,’ di ereiye. ²⁵ Ena okome iki kapakom ariro kori kenangoro ne yokama ure mena moire kori gure dire ‘Ari Wanopanomyo, ne no yokama kori irau noro!’ yana di towaimba yaromi ‘Ne yokama amairi wime? Na ne yokama ekankeiye,’ di erowangoro * ²⁶ ena ne yokama ‘No yokama kua kopuna te nuwi ne gere ama moiro nopune. Te ne no yokama ikinom akai tei moiro ka di norene,’ di teimba ²⁷ yaromi tokoi ‘Na ne yokama ekankeye. Ne yokama amairi wime? Ena ne yokama tai niki dongua beinga muruwo na moiki tei fakai fiyo!’ epe di erowame. ²⁸ Te ne yokama kanainga ena yai Aparam te yai Aisaki te yai Yakopo te ka mapunom di mari dinga ari muruwo fu Yai Gumam kiapanom bei erongua akaiyom fure ikai moraimba ne yokamai nenen mena tei arire

* **13:25:** Mt 25:10-12

moraimie. Ena ne yokamai kai ori wom meire kinom buno diro moraimie.* ²⁹ Te ari yai opai ikinom akainom koro koro dungui tei ma dere fu Yai Gumam kiapanom bei erowangua akaiyom ikai koi fure kua kopuna nowaimie.* ³⁰ Kawom, ari kanom epena mokongua yokamai kanom suwo okome ako namie. Te ari kanom epena akongua yokamai kanom suwo okome mokonamie,” epe di erome.*

Yesu bei moiro Yerusarem ari kanom fi erome

Mt 23:37-39

³¹ Ena kakom tei Feresi ari suwo ure “Yae, yai ori Eroti ‘Ne ei goraiye,’ dungoro ena ne akai tei ma dere akai ta fo!” epe di teingoro ³² ena Yesu “Eroti yaromi ari gumanom bawi erongua yai moimba ne yokama fu yaromi moingui tei fure ‘Ne firo! Epena te ongo ama na murom niki deinga yokamai ewi mena de erero te ari nupi fainga bei nokapu de erowaiye. Ena kamun tai kakom na Yai Gumam kokonan narongua mora bei gounaiye. Epe dume,’ di teiyo! ³³ Ena epena aro kakom te ongo te kamun tai kakom na kon naiye. Yerusarem ari yokamai bei moiro ka mapunom di mari deinga yokamai ei goinga mapunom finga iran i na akai bam ta goraika faikenname. Ena na ‘Yerusarem ari nai goraimie,’ diro Yerusarem tei naiye. ³⁴ Yerusarem ariyo, fi goi iyo! Ne yokamai ka mapunom di mari dinga yokamai ei goi moimie. Te Yai Gumam ari ewi ne moingi tei dongoro ne yokama kongo ire

* **13:28:** Mt 8:11-12 * **13:29:** Sam 107:3; Lk 14:15 * **13:30:** Mt 19:30

fiasi de ereime. Te koroware mam gam kuku boi koiyomdi donguamere epe na kakom munmane ne yokama ganoma epe kuku boi erowaro beika te ‘Epe benaro beme,’ di fi narekeimie. ³⁵ Ena fiyo! Ne yokama ikinom akainom Yai Gumam mora ma domie. ‘Ne yokama na tokoi na kankenaimie,’ epe di ereiye. Te okome ne yokamai bei moire ‘No yokamai yai ta Ari Wanopanom yoporam boingua ire ungua yaromi kam akire duwapune,’ duwaingoro ena na nakanaimie,” Yesu epe di erome.

14

Iron kakom ta Yesu bei moiro yai ta nupi faingua bei nokapu de tome

¹ Ena iron kakom ta Yesu fu Feresi yai ori ikomdi tei furo kopuna ne moingoro te yokamai “Yesu tai gawo ta benangua ka kori di towapune,” diro toren kan te moimie.* ² Te yai ta gam yaungua yaromi u Yesu gumamdi teina tei ungoro ³ ena Yesu yaromi kanere ka di guwo dungua nuwi si ereinga yokamai te Feresi ari “Mose ka di guwo dungua kanom i tora dume? No iron kakom moipungi yai ta nupi faingua bei nokapu de towapunbore de tekenapune?” diro mina wakore di erongoro * ⁴ yokamai ka mokom bai tekeingoro ena Yesu yai ta gam akore bei nokapu de tere awi dere ⁵ ena mina wakore di erere “Ne yokama ari moingi suna tei nenta gan kui enangua bo non burumakau kui nowangua ena iron kakom nuwi diandi ikai koi nangoro ena yaromi fure

* **14:1:** Lk 11:37 * **14:3:** Lk 6:9; 13:10-16

gure kopu dekenamo? Oro?” epe di erongoro *
 6 te ari yokamai ka i mokom bairo duwaro beinga faikemie.

Yesu yaromi “Ne yokamai nenen kanom fi akoiyu!” di erome

7 Ena Yesu kanungua ari kopuna nowaro wingai yokamai “No koma nowapune,” diro “Fu boi biromdi iwawo fure ame dowapune. Uwo!” diro beingoro ena iran Yesu ka eke dere di erome. 8 “Ena yai ta ‘Ne yai opai inangui kopuna kenainga nowana uwo!’ di erowangore ne fure boi biromdi iwa ame dere moikeyo! Ne epe morangere ena yai ta kam wanungua yaromi uwom boinga unangua * 9 ena iran yai ta ne surai unom borangua yaromi uro ‘Ne boi biromdi iwa yai i to!’ di erowangoro ena ne gai ori wom goire fure onamdi ime moranie. 10 Ena yai ta ne unum borangore kopuna nowaro nanga ne fure boi onamdi ime ame dere moro! Ne epe moranga yai ta unum boingua yaromi uro ‘Ari yokoinam yo, ne ure boi biromdi ya moro!’ epe di erowangoro ena ari yai opai kopuna ama neinga yokamai okonom muromdi ne kanum wanamie. 11 Kawom, yai ta nenen kam akire di morangua Yai Gumam bei moiro yaromi kam bire towame. Te yai ta nenen kam di ime de morangua Yai Gumam bei moiro yaromi kam akire di towamie,” epe di eromie.*

12 Ena Yesu awa tere “Kua kopuna nowaima wiyo!” dungua yaromi “Ne kua kopuna ta kenanga ena ne arinuma te yokoi ei nowanga

* 14:5: Mt 12:11; Lk 13:15

* 14:8: Mt 23:2-6

* 14:11: Mt 23:12; Lk 18:9-14

yokamai te arinuma kongo munmane ako neinga yokamai unom boikeyo! Ne unom boranga okome yokama kua kopuna keire ne unum boraingoro nangere yokamai mokom bairo ne erowaingere kounom beimie ¹³ Beimba ne kua kopuna ta kenanga ne ari kongo munmane ako nekenainga yokamai te ari ganom niki dowainga yokamai te ari kaunom niki dowainga yokamai te ari okonom murom gi dowainga yokamai unom boro! ¹⁴ Ne unom boranga Yai Gumam bei nokapu de erowame. Ari yokamai kua kopuna keire ne unum borainga nangere mokom bairo ne erekenaimba okome ari yo teinga yokamai tokoi are mokonainga kakom i Yai Gumam kopuna keire mokom bairo erowamie. Ena ne yokamai kawom kounom moraimie,” epe di tomie.* *

Yesu kua kopuna ori wom neinga kam di boiro dume

Mt 22:1-10

¹⁵ Ena yai ta ari kua kopuna neingi tei ama moingua yaromi Yesu ka dungua i firo “Nenta Yai Gumam kiapanom bei erowangua akaiyom tei moiro kua kopuna nero mun firamie,” epe di tongoro * ¹⁶ ena Yesu ka epe di tomie. “Yai ta kopuna ori kenaro benangua ari munmane ‘Kopuna keika i nowaima wiyo!’ di erome. ¹⁷ Ena yaromi kopuna nowainga mora kenom beire nuwi kokonan gan awi dongoro fu ari koma ‘Wiyo!’ di erongua moingi tei fure ‘Ne yokama wiyo! Tai muruwo mora kenom bepune,’ di eromba ¹⁸ ari muruwo

* **14:14:** Lk 6:32-35 * **14:14:** Yo 5:29 * **14:15:** Lk 13:29;
Rew 19:9

towane towane ‘Kinapune,’ dime. Yai ta ‘Tai woi neinga akaiyom na epena meina beiye. Iran na furo kanaro beiye. Ena na kunaika niki de fi narekeyo!’ dume. ¹⁹ Te yai ta ‘Na non burumakau okonom koro koro muruwo epena meina beiye. Ena iran na furo non kokonan beinga kanaro naro beiye. Na kunaika niki de fi narekeyo!’ epe dume. ²⁰ Te yai ta ‘Na opai epena go di nareimie. Ena na unaika faikeme,’ dume.* ²¹ Ena nuwi kokonan gan inako dere kiapam yai ari dinga kam di tongoro ena yaromi nomanem niki de firo nuwi kokonan gan ‘Ne bu dire fu iki iki birom ori tei fure kon ori bo gawo fure ena ari kongo munmane ako nekeinga yokamai te ari ganom niki deinga yokamai te ari kaunom niki deinga yokamai te ari okonom murom gi dinga yokamai endire na ikinamdi ikai tei uwo,’ di tongoro ²² ena okome nuwi kokonan gan ‘Ari Wanopanomyo, na ne giranumdi mora gore diye. Te akai si dikeme,’ di tongoro ²³ ena kiapam yai nuwi kokonan gan ‘Ne mena fure te ari tai woi nowaingi suna tei ama fure ari yai opai endire ikai uwo! “Ari na ikinam ikai ure moraingoro si duwame,” di fiye. ²⁴ Te ari muruwo koma na unom boika yokamairai na kopunanam i nekenaimie,’ epe di tomie,” Yesu epe di tomie.

Ari yokamai nenen fi goi ire Yesu dourom bo-raine

Mt 10:37-38; 5:13; Mk 9:50

²⁵ Ena ari yai opai munmane wom Yesu wanongui ama waneinga Yesu awa tero ²⁶ “Ne

* **14:20:** 1 Ko 7:33

yokama ‘Na ganama morapune,’ di firainga na moraiki tei unainga yokamai nenom manom te efenom biyai te ganoma te emenoma kepenoma te yokori morainga mounom wako erekenainga ne yokamai na ganama moikenaimie.* ²⁷ Te na eri yoro bakomdi goraikamere epe ne yokamai ‘No eri yoro bakomdi epe gorapunga faname,’ di fire dowinam ama boikenaina ena ne yokamai na ganama moikenaimie.*

²⁸ Ena ne yokama moingi suna tei yai ta ‘Iki arari wom kenaiye,’ dungua kam duwaika i fiyo! Ena koma yaromi ame dero moiro ‘Iki kenaika kongo tora mina ma dowaiye?’ diro firangua ena iki kenangua kongom ako moimbo ako moikembo firame. ²⁹ Te yaromi koma epe fikenangua ena okome iki kowiri suwamba iki i kei goukenangoro ena ari muruwo kanero yaromi kam ka siro ³⁰ ‘Yai iki mapunom boiro kengua i ama kei goukenamie,’ epe duwaimie. ³¹ Bo te yai ori ta furo te yai ori ta kura boi towaro nangua i kam duwaika i fiyo! Ena yaromi ame dero inokore eiro ‘Na kiminem ari ten tousan kui neika te yai ta kiminem ari twenti tousan kui nongua ena kura borainga fanambo faikename?’ di firo ³² ena ‘Faikename,’ di firangua ena yaromi kiam yo fakai moraingoro ari suwo ewi dowangoro fure ‘Kura borapunga di gouname,’ di moraimie. ³³ Ena epemere yai ta ne yokama moingi suna tei yaromi guwai gaiyom muruwo mouwom wako tekenangua yaromi na ganam moikenamie. ³⁴ Te fui tai nokapu dumba dorimin tekenangore no

* **14:26:** Lk 18:28-30 * **14:27:** Lk 9:23

dorimin tokoi towaro bepunga i faikeme. ³⁵ Fui dorimin tekenangua tai woi nowapungi suna tei dekenapunie. Te fui dorimin tekenangua tai woi nowapungi akire di towangua faikenangua non dem ama dekenapunie. Nonon fui i yo mena ma dowapune. Nenta kinam ka firaro korangua na ka dikai firo!” epe di erome.

15

Yesu non sipsip ta ako sungua kam di boiro dume

Mt 18:12-14

¹ Ena kakom ta ari kongo takis inga yokamai te bianom beinga ari yokama u Yesu moingui teina tei ure ka duwangua firaro wingoro ² te Feresi ari yokama te ka di guwo dungua nuwi si ereinga ari yokamai kura kam epe dime. “Yaromi ari bianom faingua yokamai ekukurere te kua kopuna ama ne moimie,” dingoro* ³ ena Yesu ka eke dere yokamai epe di erome: ⁴ “Ena ne yokama moingi suna tei yai ta non sipsip 100 kui nowamba non ta i moikenangoro ena yaromi non 99 ekire fure mare kira suna dere ‘Kui ne moiyo!’ di erero furo non ta moikenanguai wandouro furo moranguai akiro * ⁵ ena akire di kipamdi kopu kauro mun firo u ⁶ ikomdi tei uro ariyoma te yokoi ei nongua yokama unom borangoro ure kuku boiro morangoro ‘Na nonam sipsip ta moikenguairai na wandouro iro wiye. Ena ne yokama na mun fi nareiyo!’ di erowame. ⁷ Ena na ne yokama ka epe di erowaiye: ‘Yai ta non i wandouro uro

* 15:2: Lk 5:29-30 * 15:4: Esi 34:11-16; Lk 19:10

ungua yaromi mun finguamere epe yai ta biam faingua yaromi nomaneyom si awa towangua ari kamundi moinga yokamai mun ori wom fi towaimie. Te ari 99 yokamai “No yo tongua ari moipunga nomanenom si awa tekenapune,” di finga ena ari kamundi moinga yokamai mun ori wom fi erekenaimie,’ epe di ereiye,” Yesu epe di erome.

Yesu kongo ako sungua kam di boiro dume

⁸ Yesu ka ta epe di erome. “Ka ta duwaiya fiyo! Ena opai ta kongo okonom koro koro muruwo ako nongore ena kongo ta ako suwangua oparomi kewa gairo iki ikai moro duwi si dero wandouro kanero iro ⁹ kongom mora iro ena ariyoma te yokoi ei nongua yokamai unom borangoro yokamai ure kuku boraingoro ‘Na kongonam ta ako sungua epena na wandouro kanere iye. Ena ne yokama na mun fi nareiyo!’ epe di erome. ¹⁰ ‘Ena oparomi mun finguamere epe Yai Gumam nuwi kokonan gan yokamai yai ta biam faingua nomaneyom si awa tongua mun fi teimie,’ epe di ereiye,” di erome.

Yesu yai ta wam suwo kui engua kam di boiro dume

¹¹ Ena Yesu ka akai nere tokoi di erome: “Na ka ta duwaiye. Yai ta wam surai kui eme. ¹² Te wam ta okome kui engua ure ‘Auwo, ne guwai gainum ipu sire koro koro eyo! Ena koro na tainam duwangua na inaiye. Epena na naro!’ epe di tongoro ena auwom tarom ipu siro surai erongoro ¹³ ena kakom gurom arari moiro wam okome kui engua guwaiyom gaiyom kuku boiro fu akai ta

fakai wom furo moiro kou kou eiro kongom muruwo fiasi koro koro de ma dongoro * 14 muruwo de ma dongoro ena okome akai moingui tei meran ori wom goinga fuka dungoro yaromi tai ta dikengoro 15 ena iran yaromi furo yai ta mansinom kapakom yai kokonan bei tongoro yaromi awi akaiyomdi dero ‘Non kuika kiapam beyo!’ di tongoro 16 yaromi non yokamai eri mukom ta neinga ‘Ama na nowaikoro maranam mokoname,’ di fimba te yai ta eri mukom i tekeme.* 17 Ena yaromi inokore ei firo ‘Na aunam kokonan ari yokamai kua kopuna munmane wom neinga dumba na tawa moiro meran goiro niki ori wom de fiye. 18 I faikengoro ena na ariro aunam moingui tei furo uro “Auwo, na bianam Yai Gumam te ne moingi bei ereye.* 19 Ena epena na ne wanum moraika faikeme. Ena ne kokonan gan moingamere na ama epe moraiye,” di towaiye,’ diro 20 ena ariro auwom moingui tei fumba yaromi fakai iwa moingua auwom gumam kanero ena miriyom kipi ori wom kai tongoro yaromi bu di furo wam kukurero fanam mu dungoro 21 ena wamirai bei moiro ‘Auwo, na Yai Gumam te ne moingi bianam bei ereiye. Ena ne “Wanamyoy,” di narowanga faikename,’ epe di tomba 22 auwom nuwi kokonan ari ‘Ne yokama bu dire na gainam towane wom ararirai iro ure fi tere te rin ta okom bei tere te kauwom tou de tere 23 te non burumakau gam orirai iro ure si kei teiyo! Ena nonon nere yaromi mun fi towapunie. 24 Tora bengoro mun fi towa-

* 15:13: Pro 29:3 * 15:16: Pro 23:21 * 15:18: Sam 51:4;
Yer 3:12-13

pune? “Na wanam i mora goimie,” di fika tokoi yokori moiro umie. Te “Yaromi moikema,” di fika tokoi nonon kanopunie,’ epe di erongoro ena ari yokamai mun fi teinga kua kopuna mapunom boire ne moingoro* ²⁵ te wam koma kui engua tai woi nongui suna tei moiro okome inako dero uro iki teina tei uro ari nowi ire wi dinga nokonom fire ²⁶ ena kokonan gan ta uwom boiro ‘Yokamai tora bei moime?’ epe di tongoro ²⁷ ‘Ne emenum irai ure nokapu moingoro gam bei niki dero kungoro ena ne aunum non burumakau gam orirai si kei tongoro ne moimie,’ epe di tongoro* ²⁸ ena wam koma kui engua nomanem niki de firo ikai koi naro kam fikengoro ena auwom mena koi uro ‘Ne ikai uwo!’ diro wam yana di tongoro* ²⁹ ena wam ka mokom bairo ‘Kano! Na noniki kakom munmane ne kokonanum akoro epe kokonan gan tokomere moi ereiye. Te ne kanum kakom kakom gore di ereiye. Na epe beipa na ari yokoinama mun firo kua kopuna nowaro bepunga ne nonum burumakau bo te meme gam ta narekenie. ³⁰ Te ne wanum i ne tainum mora muruwo opai ganom boromdi muruwo ma de goungua yaromi tokoi ungua ne nonum burumakau gam orirai si kei tenie,’ di tongoro ³¹ ena auwom bei moiro ‘Wanamy, kakom kakom ne na gere ama moipunie. Te na tainam dunguai ne tainum muruwo dumie. ³² Dumba ne emenum i “Mora goima,” dupungairai tokoi yokori moiro umie. Te “Yaromi moikema,” dupungairai te epena nonon tokoi kanopunie. Ena iran nonon

* 15:24: Ef 2:1, 5; 5:14 * 15:27: Lk 15:2 * 15:28: Yona 4:1

mun fi tero kopuna si gai nopunga faimie,' epe di tome," Yesu epe di eromie.*

16

Yesu kokonan yai ta nomanem fai tongua yaromi kam di boiro dume

¹ Ena Yesu awa tere gama yokama ka eke dere epe di erome: "Yai ta bei moiro yai ta guwai gaiyom munmane ako nongua tarom i kiapam bei moimie. Te ari suwo u yai guwai gai munmane ako nongua yaromi moingui tei ure 'Ne guwai gainum kiapam bengua yai ne guwai gainum fiasi koro koro domie,' di teingoro ² ena yaromi kiapam bengua yai 'Uwo!' di tere 'Ari "Ne na tainam fiasi koro koro domie," di nareinga i kawom dimbo kasu dime? Ena ne na guwai gainam kiapam benga kokonan benga opom di naro! Ne na tainam tokoi kiapam benanga faikenamie,' epe di tongoro ³ ena kiapam bengua yai nomanemdi ka epe dume: 'Na epena toramere benaiye? Na yai orinam kiapam beika kokonan ma dere nawi dowaro bemie. Na man baraika yoporanam dikemia. Te na ari kopunanom yana duwaika gai goiye. ⁴ Ena na "Tai epe benaiye," di fiye. Epe benaikere ena na yai orinam kiapam beika kokonan ma dere nawi dowangua kakom ari yokamai naikire ikinomdi naimie,' epe diro ⁵ ena iran kiapam yai ari towane towane yai oriyom kongo dinau bei teinga yokamai unom boingoro ari yokamai kiapam yai moingui tei wingoro yaromi

* 15:32: Mar 3:17

yai ta koma ungua ‘Ne na yai orinam tarom tora-
mena dinau bene?’ epe diro mina wako ton-
goro ⁶ ‘Na eri nurom kopuna kei neinga tarom
kowiyoum i 100 yai orinom i dinau bei teiye,’ epe
di tongoro ena kiapam yai ‘Ne dinau bengapapa i
ire ame dere pepa koi “Na eri nurom kowiyoum i 50
dinau bei eromie,” diro boro!’ epe di tongoro ⁷ ena
okome yai ta ungoro kiapam yai ‘Ne dinau tora-
mena bene?’ epe diro mina wako tongoro ‘Na kui
mukom gai 1000 dinau bei teiye,’ epe di tongoro
ena ‘Ne dinau bengapapa i ire pepa koi “Na kui
mukom gai 800 dinau bei erome,” diro boro!’ epe
di tome. ⁸ Ena okome yai oriyom ure kanongua
kiapam yai ‘Okome yokamai kurere narowaime,’
diro yokamai dinau suwo bei erongua kanere
bei moiro ‘Ari nomanenom fai eronguamere epe
yaromi beme,’ diro kam akire di tome. Ka-
wom, ari mena moinga yokamai bei moiro kongo
mukom kokonan beinga kakom tei ari noma-
nenom fai erongua mapunom dourom boimba
ari bau borangui akaiyoum tei nainga yokamai bei
moiro kongo mukom kokonan beinga kakom tei
ari nomanenom fai erongua mapunom i dourom
boikeimie.* ⁹ Ena ne yokama kongo mangi
tawa dungua ire ari yai opai bei nokapu de
erere yokoinom ei nowainga beiyo! Te okome
kongo ako nowainga gounangua kakom yoka-
mai ne yokama ekiro akai moi derewo morainga
akaiyoum naimie.* ¹⁰ Ena nenta tai gawo kenom
nokapu benangua yaromi tai ori ama kenom be-
namie. Te nenta tai gawo gera kunei nowangua

* **16:8:** Ef 5:8; 1 Te 5:5 * **16:9:** Mt 6:20; Lk 12:33

yaromi tai ori ama kunei nowame. * 11 Ena iran ne yokama mangi tei kongonom kenom nokapu beikenainga ena yai ta meina nokapu wom ki-apam benangua kokonan erekename. 12 Te ne yokama yai ta tarom kenom nokapu beikenainga ena yai ta ne yokama nenen tainum ako nowainga erekename. 13 Te kokonan gan towane yai ori surai kokonanom ama bei erekenamie. Yaromi yai ori surai kokonan bei erowangua ena yai ta niki de fi tero te yai ta mun fi towambo yai ta kuiam boi tere te yai ta kuiam boi tekenamie. Kawom, ne yokama Yai Gumam kokonan bei tere te kongo kokonan ama benainga faikename,” epe di erome.*

Yesu bei moiro Yai Gumam ari kipanom bei erongua kam di mari dome

14 Ena Feresi ari kongo ako noware mun finga yokamai moire Yesu ka dungua muruwo fire ena kam ka singoro 15 ena Yesu “Ne yokama ‘Ari no kanom akire dowaimie,’ diro ari moinga okonom muromdi tai nokapu beimba Yai Gumam ne yokama nomanenomdi kanomie. Te ari mangi tei moinga yokamai tai ta ta mun fingai tarom i Yai Gumam mun fikeme.* 16 Te Mose ka di guwo dungua kam te ka mapunom ari kanom kakom kakom di mari deingoro ena okome Yoane nuwi bui erongua yaromi ume. Ena Yoane moi ungua kakom tei Yai Gumam ari kipanom bei erongua kam man man muruwo di mari deimie. Ena ari muruwo yoporam boiro Yai Gumam kipanom

* **16:10:** Mt 25:21; Lk 19:17-26 * **16:13:** Mt 6:24 * **16:15:** Mt 23:28; Lk 18:9-14

bei erongua akaiyom ikai naro beimie.* 17 Ena okome man kamun gounamba Mose ka di guwo dungua muruwo goukenamie. Kam ori te gawo yo duwame.* 18 Te ari nenta efem biyai ma dere opai ta inanguai yaromi yai opai kau einga bei niki dome. Te yai ta opai ta wiyom biyai koma ma de tongua oparomi kau enanguai yaromi yai opai kau einga bei niki dome,” Yesu epe di erome.*

Yai kongo munmane fai tongua te yai ta Lasarusi kanom

19 Ena Yesu akai nere ka epe di erome. “Ena ka ta duwaiye. Koma guwai gai ako nongua yai ta moime. Kakom kakom yaromi suna gai nokapu kou daingua fire kopuna nokapu wom nome. 20 Te yai kuwanom yai ta yai ori ikom kori gumamdi tei moime. Yaromi kam Lasarusi. Yaromi okom kauwom gamdi muruwo numon dome. 21 Te yaromi ‘Na guwai gai ako nongua yaromi kopuna nowangua ako boi berere koi suwangua nowaikore maranam mokoname,’ epe di fingua ena ari akire kori gumamdi tei eime. Te kei yokama ure yaromi numon donguai girawinom dori boi teime.* 22 Ena okome yaromi goingoro Yai Gumam nuwi kokonan gan yokamai ure yaromi akire diro iro furo Aparam moingui tei de teingoro moime. Te guwai gai ako nongua yarom irai ama goingoro man sime. 23 Ena yarom irai guwom akai moiro gam kipi ori wom kaingoro ena yaromi toren kan teme iwa dero kanungua Aparam fakai iwa moingoro te Lasarusi gere ama

* 16:16: Mt 11:12-13 * 16:17: Mt 5:18 * 16:18: 1 Ko 7:10-11

* 16:21: Mt 15:27

moipire. ²⁴ Ena guwai gai ako nongua yaromi u boiro ‘Auwo Aparamyo, ne na kanam firo! Fire Lasarusi awi dengoro ure nuwi ta okom su guire na girawinamdi enangoro girawinam goikename. Na e dongua boromdi tawa moiro ganam kipi ori wom kaimie,’ epe di tongoro ²⁵ te Aparam bei moiro ‘Wanamyo, ne firo! Koma ne yokori moinga kakom tei ne tai nokapu inga dumba Lasarusi tai niki dongua ingua dumie. Te epena akai tawa yaromi nomanem akai nokapu morangoro te ne gan kipi kokonan inie. ²⁶ Te tai ta ama kano! No yokama moipungi te ne yokama moingi suna tei Yai Gumam nuwi komo ori wom bai domie. Ena ari iwa moipunga komo i si morere ne yokamai moingi ime unaro benapunga faikename. Te ne yokamai koro ime moingai komo i si morere no yokama moipungi iwa unaro benainga ama faikename,’ epe di tongoro ²⁷ ena guwai gai ako nongua yaromi ‘Ena iran auwo, na ne yana di erowaiye. Ne Lasarusi awi dengero na aunam ikomdi fure ²⁸ fu na emenama okonom koro muruwo moingi tei fure ka yoporam boiro di erowangoro yokamai ama akai tawa ure ganom kipi kokonan ori in- ainga fanamia,’ epe di tongoro ²⁹ ena Aparam ‘Ne emenama yokama Mose kam boingua te ka mapunom ari kanom boinga i kerere firainga ena guwom akai kunaimie,’ epe di tongoro ³⁰ ‘E e, auwo Aparamyo, ka i fikenaimba yai ta goingua yaromi arire emenama moingi tei nangoro yokamai nomanenom si awa towaimie,’ epe di tongoro ³¹ ‘Te yokamai Mose ka boingua te ka mapunom ari kanom boinga i kerere waiyom beire fikenainga ena yai ta goingua tokoi arire ka di erowangua

yokamai nomanenom ama si awa tekenaimie,' epe di tome," epe di erome.*

17

Biam bengua kore de towangua kam

Mt 18:6-7, 21-22; Mk 9:42

¹ Ena Yesu gama yokama ka epe di erome: "Tai mapunom mapunom ari fuka di erongoro ena ari yai opai bianom benaimba te yai ta uro ari akire di erowangua ena yokamai bianom benainga ena Yai Gumam yaromi bei niki de towame. ² Te ari yokamai kongo ori wom ire yaromi nokom kan koire fiasi nuwi diandi suna ime dowainga faimba yaromi uro na ganama kuwanom moinga ari akire di erowangua ena yokamai bianom benainga i faikenamie. ³ Ena ne yokama kenom beiyo! Te ne emenum biam fanangua ne 'Bianum i bekeyo!' di to! Te yaromi nomaneyom si awa te firangoro ne yokamai biam kore de to!*" ⁴ Te yaromi aro kakom towane bianom okonom koro muruwo te koro surai ne bei erowangua te yaromi kakom okonom koro muruwo te koro surai u nen moingi tei ure 'Na nomanenam si awa teiye,' di erowangua ena ne yaromi biam kore de to!" epe di erome.

Ari fi ki suwainga kam

⁵ Ena ari ewi dongua finga yokamai ure Ari Wanopanom "No yokamai ne fi ki si eropunga mapunom i moko iwa naro benangua ne akire di noro!" epe di teingoro * ⁶ ena yaromi "Ne yokama

* 16:31: Yo 11:44-48 * 17:3: Mt 18:15 * 17:5: Mk 9:24

fi ki gawo gera suwaingamere epe eri mastari mukom i gawo duwangua ena ne yokama eri ta dunguai ‘Ne douranom gere girere fu fui nuwi ikai koi fure moko!’ di towainga ena erirai ne yokama ka duwainga epemere giranom gore duwame,” epe di erome.*

Yai Gumam kokonom beinga mapunom

⁷ Ena Yesu akai nere ka ta de erome. “Ena ne yokama moingi suna tei yai ta moingua yaromi kokonan gan kui nongua kam di erowaiye. Yaromi nuwi kokonan gan tai woi nongui man gura borambo non sipsip kurangua okome dere iki unangoro yaromi ‘Ne kene kene eire ure ame dere kua no!’ epe di towamo? ⁸ Ma deiyo! Di tekenamba epe di towame: ‘Ne na kopunanam kenom beyo! Te ne gai dinepe dongua kui si dere gai nokapu wom fire na kopunanam ire ure naro! Na kopuna nero nuwi nero koma benaika ena okome ne kua kopuna te nuwi nowanie,’ epe di towame. ⁹ Te nuwi kokonan gan yai i giram gore duwangua kiapam yai kokonan gan ‘Mun fi ereiye,’ di towamo? Ma deiyo! ¹⁰ Ena iran nuwi kokonan gan benguamere ne yokama ama epe beiyo! Te ne yokama tai ta ta Yai Gumam di erowangua bei gounainga ena ‘No yokama nuwi kokonan gan towane moipune. No yokama kokonan benapunga i kokonan towane bepunie,’ diyo!” Yesu gama yokamai epe di erome.

Yesu ari 10 mantai gainga yokamai bei nokapu de erome

* 17:6: Mt 17:20; 21:21

¹¹ Ena Yesu Gariri man tei ma dere “Yerusarem naiye,” diro Samaria man bunamdi tei furo ¹² iki birom ori ikai tei fungoro ena ari okonom koro koro muruwo mantai gainga yokamai Yesu gumam boi teimie. Yokamai fakai tei moire* ¹³ u ori wom boire “Yesu, kiapanom yaiyo, ne no yokama kanom fi noro!” epe di teingoro ¹⁴ ekanere “Ena ne yokama fu ari fi mun ei teinga yokama moingi tei fure ganom i opom di ereiyo!” di erongoro ena yokamai kon fu moingoro ganom i tokoi nokapu koime.* ¹⁵ Ena yokamai fingi yai ta kanungua gam i tokoi nokapu fungoro ena yaromi awa tere inako dero furo u ori wom boiro Yai Gumam kam akire diro ¹⁶ furo Yesu kauwomdi tei gumam kiki ako faingoro ena Yesu “Mun fi ereiye,” di tome. Te yaromi Samaria yai moime.* ¹⁷ Ena Yesu “Na di fika ari okonom koro koro muruwo ganom i tokoi nokapu koime. Te ari okonom koro muruwo te koro suwo suwo amai moime? ¹⁸ Yai ta Yura yai moikengua yaromi towane ure Yai Gumam kam akire di towangua i faikeme,” diro ¹⁹ ena yaromi “Ne fi ki si narenga ena ne tokoi nokapu moinia ena arire fo!” epe di tomie.*

*Yesu dere ako mangi unangua kam di mari dome
Mt 24:23-28, 37-44*

²⁰ Ena kakom ta Feresi ari Yesu mina wako tere “Tora kakom Yai Gumam kiapanom bei norowangua kakom fuka duwame?” epe di teingoro Yesu ka mokom bairo “Yai Gumam kiapanom bei erowangua kakom fuka duwangua ari yai opai

* **17:12:** Lew 13:45-46 * **17:14:** Lew 14:1-4; Lk 5:14 * **17:16:**

Yo 4:9 * **17:19:** Lk 7:50

kankenaimie.* ²¹ Te yokamai ‘Kano! Yaromi i tawa moimie.’ dikenaimbo ‘Yaromi koro ipo moimie,’ ama dikenaimie. Fiyo! Yai Gumam ari kiapanom bei erowangua i ne yokama moingi suna tei moimie,” epe di erome.

²² Ena di erere awa tere gama yokama “Ena okome kakom fuka duwangua ne yokama denom minom kipi ori wom karaingoro te ‘No yokama na ari gaunom wam uro morangua kakom towane kanapune,’ duwainga i kankenaimie. ²³ Te ari ‘Kano! Yaromi koro ipo moime,’ di erowaingoro ‘Kano! Yaromi tawa moime’ di erowaingoro te ne yokama gore dire mounomdi kiyo! * ²⁴ Ne yokama fiyo! Kamun dungua kakom kamun napare dongua kamundi koro koro muruwo fungoro ari muruwo kanningamere ena na ari gaunom wam unaro benaika kakom i ari man man muruwo epe nakanaimie. Nakanaimba ²⁵ na ganam kipi kokonan ori wom koma inaiye. Te ari epena mangi tei moinga yokamai na mounom wako narowaimie.* ²⁶ Te komariki Noa mangi moingua kakom ari yai opai mapunom beingamere ena na ari gaunom wam unaika kakom ari epe benaimie. ²⁷ Yokamai kopuna nere te nuwi nere te opai ire te opai erere bei fingoro ena Noa nuwi kopareyom minomdi ikai tei fungoro ena yokamai moingi nuwi kou siro ari yai opai muruwo bei niki de erongoro goime. ²⁸ Te Lot yaromi mangi moingua kakom ari yokamai ama epe beimie. Yokama kopuna nere te nuwi nere te tai meina sire te tai meina baire

* **17:20:** Yo 3:3; 18:36 * **17:23:** Lk 21:7-8 * **17:25:** Lk 9:22

te tai woi nere te iki kei faimba * 29 Lot yaromi iki birom ori Sorom ma dere fungua kakom tei e dongua te kongo kamundi tei ako mangi uro ari yai opai muruwo mora ei goimie. 30 Ena ari yokamai epe beingamere epe na ari gaunom wam ure imari dowaika kakom i ari yokamai mapunom epe ama benaime. 31 Kakom tei yai ta ikom birom kopu morangoro te guwaiyom gaiyom ikai ime duwangua yaromi u oropo ime fure guwai gaiyom ikenamba kuri fire ma dere tongi namie. Epe-wom yai ta tai woi nowanguai suna tei morangua ‘Na fu ikinam tei furo tainam inaiye,’ diro inako dero ikomdi kinamie. Tamanume. Yaromi kuri firo ma dero tongi namie.* 32 Ena ne yokama Lot efem biyai fuka di tongua inokore ei fiyo! Oparomi awa tere ‘Na inako dere guwai gainam inaiye,’ dungoro ena Yai Gumam si goime.* 33 Te nenta ‘Na yokori moraiye,’ diro yoporam boingua yaromi goraimba nenta ‘Na yokori moraipe goraipo,’ diro inokore eikenangua yaromi yokori morame.* 34 Ena na tokoi unaika giruwangua kakom yai surai boiri towane wi fanaipika ena Yai Gumam towane ta akiro furo te yai ta ma de towangoro yo morame. 35 Te opai surai kaime dori tou suwaro bei moraipika ena Yai Gumam opai ta akiro furo te opai ta ma de towangore yo moramie. 36 Te yai surai kopuna woi nowaingi suna tei wan moraipika ena Yai Gumam yai ta akiro furo te yai ta ma de towangore yo moramie,” epe di erongoro 37 ena gama yokama Yesu ka

* 17:28: Yen 19:1-28

* 17:31: Mt 24:17-18; Mk 13:15-16

* 17:32: Yen 19:17, 26

* 17:33: Lk 9:24

epe di teime: “Ari Wanopanomyo, tai i amai fuka duwame?” epe di teingoro Yesu ka mokom bairo “Ari goinga einga akaiyom tei kapu yakori yokama ure kuku boraingamere epe ari yokamai fure Yai Gumam ipu si erowangua akaiyom tei kuku boraime,” di erome.

18

Ka make yoporam boiro enainga kam

¹Ena ari yokamai kakom kakom ka make enaro beinga te ka make enainga faikenaro benangua Yesu ka kuiam ta di erome: * ²“Ena iki birom ori ta ka ipu sungua yai ta moime. Yaromi Yai Gumam kuri fi tekero te ari ama fi erekeme. ³Te opai werai ta iki birom ori tei ama moime. Kakom kakom oparomi ka ipu sungua yai moingui tei ure ‘Na kianam uro na bei niki de narongua ka kori di towaika ne akire di naro,’ epe di tomba ⁴kakom arari yaromi akire di towaro kam fikemba okome yaromi nomanemdi koi ‘Na Yai Gumam kuriyom fi tekere te ari ama fi erekeipa ⁵opai werairai na kokonan ori narongua kam kori duwangua akire di towaiye. Na akire di tekenaika oparomi kakom kakom unangore ena okome na ganam kipi firaika niki de firaiye,’ epe di fime,” diro * ⁶ena Ari Wanopanom tokoi dume “Ena ne yokama ka ipu sungua yo tekengua yaromi ka dungua fiyo! ⁷Yaromi opai akire di tonguamere Yai Gumam ari yai opai nou kei engua te yokamai aro kakom kakom te kama sungua kakom kakom kai mei teinga yokamai ka kori dinga epe akire

* **18:1:** Ro 12:12; Kor 4:2; 1 Te 5:17 * **18:5:** Lk 11:5-9

di erowame. Yaromi wira diro akire di ereke-name.* ⁸ Ma deiyo! ‘Yai Gumam kene kene eire ari yokamai akire di erowame,’ na epe di ereiye. Ena okome na ari gaunom wam tokoi unaika na mangi ari fi ki si nareinga yokamai kanaipore ekankenaiye?” epe di erome.

Yai Feresi te yai kongo takis ingua yai surai kanom di boire dume

⁹ Ena ari “No yokamai yo tongua moipunie,” di fire ari suwo kanom ka singa yokamai Yesu ka kuiam ta epe di erome:* ¹⁰ “Yai surai ka make enaro fi mun ei teinga ikom fipire. Yai ta i Feresi yai moime. Te yai ta i kongo takis ingua yai moime. ¹¹ Ena Feresi yai nenen ariro ka make eiro ‘O Yai Gumam, na ari ta moingamere na epe moikeye. Ari suwo tai kunei neimie. Te suwo tai niki dongua beimie. Te suwo opai kunei neimie. Yokama beingamere na epe beikeika ena na ne mun fi ereiye. Te yai ta tawa moingua kongo takis ingua yaromi moinguamere na ama epe moikeye. ¹² Te Sarere kakom kakom na aro kakom surai kopuna moi tere moiye. Te na tainam muruwo ako neika onam okonom koro koro muruwo ipu sire ena onam towane ne ereiye,’ epe di tomba * ¹³ yai ta kongo takis ingua yaromi ariro fakai moiro kan kamundi dowaro kam fikero deiyom munmane si moiro ‘O Yai Gumam, na bianam beika yai moiya ena na kanam fi naro!’ di tome.* ¹⁴ Ena ‘Yai Gumam yai ta kongo takis ingua “Yaromi yo tongua yai moime,” dungoro

* **18:7:** Rew 6:9-11 * **18:9:** Lk 16:15 * **18:12:** Mt 23:23

* **18:13:** Sam 51:1

yaromi inako dero ikomdi fumba Yai Gumam Feresi yai kam fi tekeme,' na epe di ereiye. Ena yai ta nenen kam akire duwaro bengua Yai Gumam kam bire ime dowame. Te yai ta nenen kam bire ime dowangua Yai Gumam yaromi kam akire di towame," epe di erome.*

Yesu "Gan yokamai ekan deingoro na moiki tei unaimie," dume

Mt 19:13-15; Mk 10:13-16

¹⁵ Ena ari gan gawo gawo endire "Yesu okom gan ganom akoname," diro yaromi moingui tei wingoro te gama yokamai ekanere kura kam di ereingoro ¹⁶ te Yesu gan gawo gawo unom boire "Teina wiyo!" di erero "Ne yokamai gan gawo gawo ekan deingoro na moiki tei unaimie. Ne yokamai si fere de erekeiyo! Ari gan gawo gawo moingamere epe morainga yokamai Yai Gumam kiapanom bei erowangua akaiyom ikai naimie. ¹⁷ Na kawom di erowaiye: 'Gan gawo ta Yai Gumam kiapanom bei erongua akaiyom ikai funguamere nenta ikai epe kinangua ena yaromi kakom kakom kawom ikai kinamie,' epe di ereiye," Yesu epe di erome.*

Yai ta tai ta munmane fai tonguayaromi Yesu ka di fi tome

Mt 19:16-30; Mk 10:17-31

¹⁸ Ena yai mokongua ta ure Yesu ka epe di tome: "Ka nuwi si norenga yai nokapu yo, na toramere beire kakom kakom moi kuwom suwaika inaiye" epe di tongoro* ¹⁹ ena Yesu ka mokom bairo "Ne

* **18:14:** Mt 23:12 * **18:17:** Mt 18:3 * **18:18:** Lk 10:25

tora bengoro ‘Na yai nokapuyo,’ di narene? Yai Gumam towane nokapu moime. ²⁰ Ena ne nonon di guwo dungua kanom mora finie. I epemere: Ne yai opai kau einga bei niki dekeyo! Te ne yai ta si goikeyo! Te ne tai kunei nekeyo! Te ne yai ta kasu di tekeyo! Te ne nenum manum kiapanom nokapu bei ero!” di tongoro* ²¹ ena yai mokongua “Na gan gawo moiro moi uka epena kakom moika na ka di guwo dungua kam muruwo gore diye,” dungoro ²² Yesu ka i firo epe di tome: “Ne tai ta benanga yo dumie. Ena ne tainum muruwo ari meina bei ero! Ne kongonum inga ipu sire ari kuwanom tei morainga ero! Erowanga ena ne kamundi meina nokapu inanie. Te ne na mounamdi ama uwo!” di tomba * ²³ yaromi ka dungua i firo guwai gai kongo munmane fai tongua iran nomanem ipun ori wom dongoro ²⁴ Yesu yaromi kanero “Yai ta guwai gai kongo fai tongua yaromi Yai Gumam ari kiapanom bei erongua akaiyom ikai nangua i ipun dowamie. ²⁵ Te non ori i kam kame bei moiro kai kun engui ikai naro bengua i kokonan ori dumba yai ta guwai gai kongo fai tongua yaromi bei moiro Yai Gumam kiapanom bei erongua akaiyom ikai nangua i kokonan ori nan dume,” dungoro ²⁶ ari yokamai ka dunguairai fire “Ena iran eramom Yai Gumam akire di towangoro kakom kakom moi kuwom suwangua akaiyom iname?” dingoro ²⁷ Yesu “Tai ta ari benainga kounom moikenainga tarom i Yai Gumam benamie,” dungoro* ²⁸ ena Pita bei moiro “Yae,

* **18:20:** Eks 20:12-16 * **18:22:** Lk 12:33 * **18:27:** Mk 14:36

no yokama ikinom akainom te guwai gainom muruwo ma dero ne mounumdi upunia kano!” di tongoro ²⁹ ena Yesu “Na ne yokama kawom di erowaiye: ‘Ari muruwo “Yai Gumam ari kiampanom bei norongua akaiyom ikai napune,” diro ena ikinom te efenom biyai te aunoma emenoma te nenom manom te gan kui einga ma dowainga ³⁰ ena epena kakom Yai Gumam tai munmane mokom bai erowame. Te okome kakom ta fuka duwangua yokamai kakom kakom moi kuwom suwainga akaiyomdi tei moraima,’ diro di ereiye,” di erome.

Yesu gorangua kam kipin suraiye kakom di mari de erome

Mt 20:17-19; Mk 10:32-34

³¹ Ena Yesu gama okonom koro koro muruwo te kaunom suwo endiro koro tei furo “Fiyo! Epena nonon Yerusarem tei napune. Ena koma ka mapunom ari na ari gaunom wam kanam wayom boingamere no Yerusarem moipunga kakom tei epe na fuka di narowame.* ³² Ari yokamai nandiro furo ari Yura ari moikeinga yokamai okonomdi enaingoro ena yokamai na kanam ka sire bei niki de narere wepi supa si narere durange naire te nai goraimba* ³³ na aro kakom suraiye moiro tokoi arowaiye,” epe di erongoro ³⁴ te gama yokama Yesu ka dunguai fikeime. Kam mapunom i eke de erongoro ena ka dunguai inokore eikeime.*

* **18:31:** Lk 24:44 * **18:32:** Lk 9:22, 44 * **18:34:** Mk 9:32; Lk 9:45

Yesu bei moiro yai ta okom murom gi dungua bei nokapu de tome

Mt 20:29-34; Mk 10:46-52

³⁵ Ena Yesu Yeriko teina tei fungoro yai okom murom gi dungua yaromi kon mori bunamdi tei moiro ari yai opai wingai unom boiro “Kongo ta nareiyolo!” diro yana di moingoro ³⁶ ena ari yai opai munmane wan wingoro ena yaromi “Ari yokamai tora beime?” diro mina wakoro di erongoro ³⁷ te ari yokamai “Yesu, Nasareti nem, umie,” di teingoro * ³⁸ ena yaromi u boiro “Dawiri gauwom Yesuyo, ne na kanam fi naro!” dume.* ³⁹ Ena ari suwo koma winga kura kam yaromi di tere “Ne ka dikeyo!” di teimba yaromi u yoporam boiro “Ne Dawiri gauwomyo, ne na kanam fi naro!” diro u boingoro ⁴⁰ ena Yesu ure arire moiro ari “Yaromi akiro na moiki tei wiyo!” di erongoro ena yaromi teina ungoro Yesu ⁴¹ “Na ne tora bei erowaiye?” diro mina wako tongoro “Ari Wanopanomyo, na kon tokoi kanaiye,” di tongoro ⁴² Yesu “Ne na fi ki si narengai ena ne okonum murom tokoi fura dowamie,” di tongoro * ⁴³ ena kene kene eire kon kanere Yesu mouwomdi furo Yai Gumam kam bawom diro akire dume. Te ari yai opai muruwo tai i kanere yokamai Yai Gumam kam ama akire dime.

19

Yesu fu Sakiya ikomdi tei furo moime

¹ Ena Yesu fu iki birom ori Yeriko ikai furo “Mena naiye,” diro bengoro ² ena yai ta moime.

* **18:37:** Mt 2:23 * **18:38:** Mt 15:22 * **18:42:** Lk 7:50

Yaromi kam Sakiya. Yaromi ari kongo takis ingua yai ori moiro ena iran kongo munmane ako nomie. ³ Ena yaromi “Yesu eramom umie?” diro kanaro bengua ena ari yai opai munmane moinga te Sakiya yaromi gurom towane toka moingua iran Yesu kanaro bengua faikengoro ⁴ ena yaromi bu dire koma furo “Yesu kon mori tei unangoro kanaiye,” diro ena eri ta mokongoro ⁵ Yesu koro ipo uro kan iwa dero “Sakiyao, ne kene kene eire ako mangi suwo! Epena na ne ikinumdi moraiye,” di tongoro ⁶ ena iran yaromi kenekene eire ako mangi uro mun ori wom firo Yesu akiro ikomdi fume. ⁷ Te ari muruwo i kanere kura kam diro “Yesu furo yai ta biam faingua yaromi ikomdi fanaro bemie,” diro niki de fime.* ⁸ Ena Sakiya ariro “Ari Wanopanomyo, ne firo! Epena wom na guwainam gainam muruwo ipu siro koro ari kuwanom moinga erowaro beiyeye. Te koma na yai ta kasu di tere tai kunei nero beika ena na tai kunei neika tarom suwo iro suwo iro yaromi mokom bai towaiye,” epe di tongoro* ⁹ ena Yesu “Ne yai Aparam wam moinga ena epena Yai Gumam ne te ne efenom biyai te ganuma yokamai akire di eromie.* ¹⁰ Te na ari gaunom wam ‘Na ari Yai Gumam konom kankeinga yokamai ekanero akire di erowaiye,’ diro mangi uka ena iran Yai Gumam ne akire di eromie,” epe di tome.*

*Yesu kongo kiapam benainga kam di boiro dume
Mt 25:14-30*

* **19:7:** Lk 15:2 * **19:8:** Eks 22:1 * **19:9:** Ap 16:31; Lk 13:16
* **19:10:** Lk 15:4; Yo 3:17; 1 Ti 1:15

11 Ena ari yokama ka i firo “Yesu yaromi Yerusalem teina tei ungoro ena Yai Gumam no kiapanom bei norowangua kakom epena wom unaro bemie,” di finga ena Yesu ka ta eke dere ama epe di erome: 12 “Yai ori ta ‘Yokamai na kiapanom yai bei narowaingere okome inako dere unaiye,’ diro ena akai fakai koi naro bename.* 13 Ena koma yaromi kokonan gan okonom koro koro muruwo unom boingoro wingoro kongo okonom koro koro muruwo ari towane towane erero ‘Ne yokama kongo i iro fure kokonan ta akire dire beiyo! Ena bei moraingoro na okome unaiye,’ di erome. 14 Te yaromi ariyoma niki ori wom de fi tere ena yaromi mora fungua ari suwo yaromi mouwomdi fure ‘No yokama “Yaromi no yokamai kiapanom bei norowame,” kam di fikepune,’ dimba * 15 ari akai fakai tei moinga yokama yaromi kiapanom yai bei teingoro ena yaromi inako dere ure ena ‘Kokonan gan na koma kongo ereika yokamai mokom baire tora meina inainga na kanaro beiya ena unom boiyo!’ di erongoro 16 ena yai ta koma uro ‘Ari Wanopanomyo, ne kongonum towanerai narengai na bei furo ena kongo okonom koro koro muruwo iye,’ epe di tongoro 17 ena yai ori ‘Ne kokonan gan nokapu moinga te ne kokonan nokapu benie. Ena ne tai gawo tai kenom nokapu benga ena ne iki birom ori okonom koro koro muruwo kiapanom beyo!’ epe di tome. 18 Ena yai ta uro ‘Ari Wanopanomyo, ne kongonum towanerai narengai na kokonan bei furo ena kongo okonom

* 19:12: Mk 13:34 * 19:14: Yo 1:11

koro muruwo iye,' epe di tongoro ¹⁹ ena yai ori 'Ena ne fure iki birom ori okonom koro muruwo kiapanom beyo!' epe di tome. ²⁰ Ena kokonan gan ta uro 'Ari Wanopanomyo, ne kongonum towan-erai narengai i yo dumie. Na gai ire tou sire eika yo dumie. ²¹ Te na nekanika ne yai erowai tenie. Yai ta tai engua dunguai tarom i ne inie. Te kopuna nenta woingua ne fure inie. Ne epe benga ena na ne kurinum fiye,' di tongoro ²² 'Ne kokonan gan niki denie. Nenen ka dingamere na ne ka kori epe di erowaiye. Na yai erowai teika mora kaneno? Oro? Te tai ta yai ta engua dungua tarom i na ika kaneno? Oro? Te kopuna nenta woingua na furo ika kaneno? Oro? ²³ Ena iran ne na kongonam ire fu kongo ikom beng fure enanga ena na inako dero unaika kongo mukom i gam kurangua inaika faname,' epe di tere ²⁴ ena ari teina tei moinga 'Ne yokama yaromi kongom towane iro fure yai ta kongo okonom koro koro muruwo engua yaromi teiyo!' epe di erongoro* ²⁵ yokama bei moiro 'Ari Wanopanomyo, yaromi kongo okonom koro koro muruwo mora ako moimie,' di teingoro ²⁶ yai ori ka mokom bairo 'Na ari tai ta mora ako moinga yokama tai suwo tokoi erowaiye. Te yai ta tai ako moikenangua ena tai gawo gera akonangua tarom i na i mena de towaiye.* ²⁷ Te ne yokama na kianama yokama " 'Na no kiapanom bei norowame,' diro kam di fikepune," dinga yokama endire tawa ure na okonom muromdi tei eingoro goraimie,' epe di erome," Yesu epe di erome.

* **19:24:** Lk 16:10-11 * **19:26:** Mt 13:12; 25:29; Lk 8:18

Yesu non donki boromdi tei moiro yai ori epe mere Yerusarem tei fume

Mt 21:1-11; Mk 11:1-11; Yo 12:12-19

²⁸ Ena Yesu ka i di gouro ena u koma furo kon dourom boi Yerusarem fungui tei fure ²⁹ fu iki birom ori surai Betafake te Betani teina tei ume. Iki birom ori surai kopu ta i kam Oriwa teina tei dume. Ena Yesu teina tei fungua gama yokama surai “Ewi dowaiye,” diro ka koma epe di erome: ³⁰ “Ne surai fu iki birom ori ta koro dungui tei fure ikai tei fure ena kaniyo! Non donki gam ta kan koi einga tei moranguai koma yai ta boromdi kopu ame dekenguamere ena kan forau siro non ire wiro! ³¹ Te yai ta ne surai ‘Tora bengoro ne surai non kanom i forau sipire?’ diro mina wako erowangoro ka mokom bairo ‘Ari Wanopanom bei moiro kokonanom towame,’ di teiro!” epe di erere ewi dongoro ³² surai fure Yesu ka di eronguamere epe kanipire.* ³³ Ena surai non donki kanom forau si moipikoro non kapakom yokamai ure “Tora bengoro ne surai ure non donki gam i kanom forau sipire?” diro mina wako erongoro ³⁴ “Ari Wanopanom bei moiro kokonanom towamie,” di erepire. ³⁵ Ena surai non i akire Yesu moingui tei upikoro te ari yokamai gainom non donki gam boromdi kopu tei eire Yesu boromdi kopu ame dongua akire dire ei teingoro ³⁶ ena Yesu non boromdi kopu moire fungoro ari yai opai gainom fura dere kon mori fuingoro* ³⁷ ena yaromi Yerusarem teina tei ure kon i kopu Oriwa bonan gi dungui tei ako ungoro

* **19:32:** Lk 22:13 * **19:36:** 2 Kin 9:13

ena gama ari yokamai muruwo mun fire tai mapunom mapunom ori Yesu bengua kaninga ena u ori wom boiro Yai Gumam kam akire di tere

³⁸ “Nonon Yai Gumam kiapanom bei norowangua awi dongua yaromi kam akire duwapunie. Yai Gumam nonon denom minom towane ei norome. Te no yokamai Yai Gumam kamundi teme iwa moingua yaromi kam akire duwapune,”

epe diro u boime.* ³⁹ Ena Feresi ari yokama ari yai opai moingi suna tei moire “Ka nuwi si norenga yaiyo, ne ganuma ‘Ka dikeiyo!’ dire kura kam di ero!” epe di teingoro* ⁴⁰ te Yesu ka mokom bairo “Na ‘Yokamai ka u boiro dikenainga ena kongo yokamai bei moiro uwom boraimie,’ di ereiye,” di erome.

Yesu Yerusarem ari nomanenom si awa tekeinga kanero kai mei erome

⁴¹ Ena Yesu Yerusarem teina uro iki birom ori kanero “Ari tei moinga yokamai nomanenom si awa tekeimie,” diro kai mei erero* ⁴² “Nenta bei moingua epena kakom ne yokamai nenen denom minom towane ei erowangua yaromi firainga fanamba epena yaromi eke dongoro kankeime.*

⁴³ Ena fiyo! Okome kakom ta fuka duwangoro ne yokama kianoma ure kura boi erere te wayapo dere yupui suna suna de erere mansinom gura boire kirari tei boi mokore ari ikai naro beimie.

⁴⁴ Ena yokamai ne yokama te ganoma iki birom ori ikai tei moinga eire ako fiasi mangi dowaimie. Te ne yokamai Yai Gumam ‘Akire di norowaye,’

* **19:38:** Sam 118:26; Lk 2:14 * **19:39:** Mt 21:14-16 * **19:41:** Yo 11:35
 * **19:42:** Mt 13:14; Ro 11:8

dire ungua fikeinga iran kianom yokama ne yokama ikinom kongo ikirai ako dou diro fiasi koro koro dowaimie. Tokoi iro geu duwainga faikenname,” epe dume.*

Yesu fi mun ei teinga ikom fumie

Mt 21:12-17; Mk 11:15-19

⁴⁵ Ena Yesu fi mun ei teinga ikom ikai fure ari ikai koi moinga tai meina si neinga yokamai ewi mena dere ⁴⁶ “Ne yokamai kam mapunom dungua i fiyo! Yai Gumam ‘Na ikinam i ka make einga ikom duwamba ne yokama epe bei moingoro ena ikinam i kunei neinga ikom dume,’ epe dume,” Yesu epe di erome.

⁴⁷ Ena aro kakom kakom Yesu fi mun ei teinga ikom fure ari ka nuwi si erome. Te Yura ari mokoinga te fi mun ei teinga ari ori te ka di guwo dungua nuwi si ereinga yokamai Yesu si gorainga konom wandouimba * ⁴⁸ ari yai opai “Yesu kam dungua muruwo firapune. Towane wom firapunga faikeme,” dinga ena iran ari mokoinga yaromi si gorainga konom i mari dekeime.*

20

Ari yokamai bei moiro Yesu yoporam boingua mina wako di teime

Mt 21:23-27; Mk 11:27-33

¹ Ena aro ta kakom Yesu fu fi mun ei teinga ikom ikai fure ari ka nuwi si erere te gunom kam ama di mari de erongoro ena ari mokoinga yokamai te ari ka di guwo dungua nuwi si ereinga

* **19:44:** Lk 21:6 * **19:47:** Lk 21:37; 22:53; Yo 18:20 * **19:48:** Mt 21:46; Mk 14:1-2; Lk 20:19

yokamai te fi mun ei teinga ari ori u Yesu moin-gui tei ure ² “Ne tora yoporam boingua ire kokonan bene? Te eramom yoporam boingua erome? Di mari de noro!” di teingoro ³ ena Yesu ka mokom bairo “Na ama ne yokama ka mina wako erowaro beiya di nareiyo! ⁴ Yai Gumam Yoane nuwi buingua yaromi yoporam boingua tombore ari yokamai teime?” di erongoro ⁵ ena yokamai nenen diro “Nonon ‘Yai Gumam yoporam boingua Yoane tome,’ duwapunga ena yaromi ‘Ta bengoro ne yokamai yaromi fi kun dai tekeimie?’ di norowame. ⁶ Te nonon ‘Ari yokama yoporam boingua Yoane teime,’ duwapunga ena ari yai opai ‘Yoane ka mapunom yai moime,’ dire fi kun dainga ena yokamai kongo fiasi iro dere noinaime,” epe dire ⁷ ena ka mokom bairo epe dime: “No yokamai eramom Yoane yoporam boingua tongua fikepunie,” di teingoro ⁸ ena “Epe wom na yaromi yoporam boingua narongua tai ta ta beika kam i ne yokamai di erekenaiye,” epe di erome.

Kokonan gan niki deinga yokamai yai ta kan wain woingua kiapam beinga kam di boiro dume

Mt 21:33-46; Mk 12:1-12

⁹ Ena Yesu awa tero ari yai opai ka eke dero di erome: “Yai ta kan wain mukom woiro te tai woinguai ari kiapam beinga yokamai okonomdi erero fu akai ta fakai wom furo moiro* ¹⁰ ena tai woingua kure engua kakom i nuwi kokonan gan ta awi kiapam beinga ari moingi tei dero ‘Na tai mukom irai suwo i naro!’ di erongoro te kiapam beinga ari gan irai siro yo awi deingoro fungoro

* 20:9: Ais 5:1-7

¹¹ ena yaromi bei moiro nuwi kokonan gan ta awi dongoro te yokamai gan irai ama siro bei niki de tere yo awi deingoro fungoro ¹² ena yaromi tokoi nuwi kokonan gan ta awi dongoro te ari yokamai ama sire fiasi mena deingoro fungoro ¹³ ena iran tai woi nongua yaromi ‘Na tora benaiye? Ena na wanam mun fi teika yaromi awi dowaiye. Ari yokamai yaromi giramdi firaimbo?’ diro awi domba ¹⁴ kiapam beinga ari yokamai yaromi wam ungua kaninga yokamai nenen diro ‘Yaromi wam karam moingua epena umie. Ena nonon yaromi si gorapunga tai woi nongua i ako morapune,’ diro ¹⁵ ena wam i fiasi mena de tere si goimie. Ena tai woi nongua yaromi ari yokamai tora bei erowame? ¹⁶ Yaromi uro kiapam beinga ari yokamai ei goiro ena tai woingua ari ta erowamie,” epe di erongoro ena ari yokamai ka i fire “Yaromi epe benangua faikename,” epe di teingoro ¹⁷ ena Yesu ari yokamai toren ekanero “Ne yokama kam mapunom boingua mapunom i fiyo! Kam mapunom i epe:

Kongo i iki keinga ari bei deinga yai ta ire iki kowiri kauwom towane beme.

Kam mapunom epe dungua* ¹⁸ ena ari yokamai muruwo kongori tei ako fanaingai dou dire kuwai karaimba kongo i ako yai ta birom kopu suwangua boi dai diro deine waine benamie,” epe di erome.*

¹⁹ Ena ka di guwo dungua nuwi si ereinga yokamai te fi mun ei teinga ari ori ka i fire “Ka dunguai niki de fi norero di noromie,” di finga ena kakom

* **20:17:** Sam 118:22 * **20:18:** Ais 8:14-15

tei “Yesu akonapune,” diro beinga konom i wandou fimba yokamai ari yai opai yokamai kurinom fimie.*

Ari kongo takis yai ori Sisa towaimbo teke-naimbo kam mina wako di teime

Mt 22:15-22; Mk 12:13-17

²⁰ Ena ari mokoinga yokamai Yesu akonaro beinga konom wandouro ena ari suwo “Ne yokama Yesu ka duwangua faikenangua kanaimia fiyo!” di erere kongo erere “Ne yokama Yesu moingui tei fure kasu mapunom beimba yaromi ‘Kawom mapunom beimie,’ di firame,” di erere ewi moingui tei deingoro ena yokamai “No yaromi ka mina wako towapungoro yaromi ka duwangua faikenaro benangua ena akiro fu kiapanom yai ori moingui tei fure okomdi towapune,” diro furo* ²¹ mina wako tero “Ka nuwi si norenga yaiyo, no yokama mora fipunga ne ka dinga te ne ari yai opai ka nuwi si erenga i faimie. Te ne ‘Yai ori moimbo yai kuwanom moimbo?’ epe di fikenba ne ari yai opai Yai Gumam kam mapunom faingui kawom di erenie. ²² Ena ‘No di guwo dungua kanom i tora dume?’ di fine. Nonon kongo takis Roma yai ori Sisa towapunbore tekenapune?” di teingoro ²³ ena Yesu ari yokama kasu beinga mapunom fire ena ²⁴ “Kongo mukom ta opom di nareiyo! Ena kongo mukomdi koi yai ta kuiam te kam dunguai eramom tarom dume?” di erongoro ena yokamai “I Sisa tarom dume,” dingoro ²⁵ “Ena Sisa tarom duwanguai Sisa teiyo! Te Yai Gumam tarom

* **20:19:** Lk 19:47-48 * **20:20:** Lk 11:54

duwanguai Yai Gumam teiyo!” di erome. ²⁶ Ena iran yokamai Yesu ka faikenangua duwangua ari yai opai okonom muromdi kankeimie. Te Yesu ka mokom bairo di erongua yokamai inokore ei moire ka tokoi dikeime.

Ari yokamai bei moire goiro arowainga kam i Yesu mina wako teime

Mt 22:23-33; Mk 12:18-27

²⁷ Ena Sarusi ari suwo u Yesu moingui tei wime. Yokama “Ari goinga yokamai tokoi arekenaimie,” epe di fime. ²⁸ Ena yokamai ure “Ka nuwi si norenga yaiyo, Mose ka ta nonon epe boi noromie: ‘Yai ta opai iro ena gan kui nekero gorangoro ena yaromi emerom oparomi ire auwom gan kui enanguamere epe kui towamie,’ boi noromie.*” ²⁹ Ena yai ta gan okonom koro muruwo te koro suwo kui engoro ena yai koma kui engua opai ire te gan kui nekero goingoro ³⁰ ena emerom suna tei oparomirai ire ama gan kui nekero goingoro ³¹ te emerom ta tokoi oparomi ire gan kui nekero goingoro te emeroma koro moinga oparomirai ire gan kui nekero goingoro ³² ena okome oparomirai ama goimie. ³³ Te ari okonom koro muruwo te koro suwo yokamai opai towane inga ena ari goinga are mokonainga kakom opai eramom efem biyai morame?” di teingoro ³⁴ ena Yesu bei moiro “Ari yai opai epena mangi moinga kau eimba ³⁵ te ari yai opai goinga okome Yai Gumam ‘Ne yokama nokapu moinga ena arere moko fuka diyo! Fuka duwangua kakom ne yokama moraimie,’ di erowangua yokama kau

* **20:28:** Diu 25:5

eikenaimie. ³⁶ Te yokamai Yai Gumam nuwi kokonan gan moingamere epe morainga ena tokoi goikenaimie. Te yokamai goinga tokoi areinga ena Yai Gumam gama moraimie.* ³⁷ Te Mose ari goinga are mokoinga ama opon di noromie. E dongua gawo ta dongua kanungua akaiyom Mose yaromi ‘Ari Wanopanomyo, ne Aparam Yai Gumam moinga te Aisaki Yai Gumam moinga te Yakopo Yai Gumam moine,’ dume.* ³⁸ Iran i Yai Gumam okom muromdi ari muruwo goinga yokamai yokori moinga ena Yai Gumam i ari goinga Yai Gumanom moikeme. Ma deiyo! Ari yokori moinga Yai Gumanom moimie,” epe di erongoro* ³⁹ ena ka di guwo dungua nuwi si ereinga ari suwo “Ka nuwi si norenga yaiyo, ne ka nokapu dinie,” dingoro ⁴⁰ ena ari yokamai “Ka tokoi mina wako towapune,” diro kuri fimie.

Yesu bei moiro Yai Gumam awi dowangua yaromi, Mesia, kam ari mina wako erome

Mt 22:41-46; Mk 12:35-37

⁴¹ Ena Yesu ari yokamai “Tora bengoro yokamai bei moiro ‘Yai ta Yai Gumam awi dongua, Mesia yaromi, Dawiri gauwom moime,’ dime? ⁴² Kam mapunom wi dungua pepa ikai tei Dawiri nenen epe dume:

Ari Wanopanom bei moiro na Ari Wanopanam ‘Ne na okonam womdi tei ame dero moro!’* ⁴³ Okome ne kianuma yokamai na endiro furo ne kaunumdi oropo ipo de erowaiye,’ di tome.

* **20:36:** 1 Yo 3:1-2 * **20:37:** Eks 3:6 * **20:38:** Ro 14:8-9

* **20:42:** Sam 110:1

⁴⁴ Dawiri epe dungua ena yaromi bei moiro Mesia ‘Na Ari Wanopanam,’ di tome. Ena Mesia tora beire Dawiri gauwom te ari wanopam ama moime?” epe di erome.

Ka di guwo dungua nuwi si ereinga yokamai mapunom niki dongua beime

Mt 23:1-36; Mk 12:38-40; Lk 11:37-54

⁴⁵ Ena ari yai opai muruwo yo moire Yesu ka dungua fi moingoro Yesu gama yokamai epe di erome: ⁴⁶ “Ena ne yokama ka di guwo dungua nuwi si ereinga ari kan kenom beiyo! Yokamai kou kou beinga mapunom epe beimie. Yokamai gai arari firo wan furo te maket akaiyom wan finga yokamai ‘Ne moi deimio?’ di ereinga mun fime. Te yokamai ka nuwi si ereinga ikom furo boi biromdi iwa moraro mun fimie. Te kopuna kuku boiro nowaingi tei ame deinga boi biromdi iwa moraro mun fimie. ⁴⁷ Te yokamai opai werai ikinom guwai gainom kunei neimie. Ari yai opai yokamai ekanaro beinga yokamai ka make arari wom ei teimie. Ena Yai Gumam ari ipu si eroware benangua kakom Yai Gumam bei niki ori wom de erowamie,” epe di erome.

21

Opai werai kongo towane fai tongua kawomye diro Yai Gumam tome

Mk 12:41-44

¹ Ena Yesu kan koro koro dere kanungua ari guwai gai kongo ako neinga yokamai fu fi mun ei teinga ikomdi tei fure kongo mukom Yai Gumam teinga akaiyom tei fure Yai Gumam mun

fire kongo mukom teingoro ² te ama kanungua opai werai guwai gai munmane ako neken-gua oparomi kongo mukom gawo toka surai Yai Gumam tongoro ³ ena Yesu “Na ne yokama ‘Opai werai guwai gai munmane ako nekengua oparomi kongo gawo gera tomba oparomi kongom irai ari yokamai kongo teinga kongomom ime de eromie,’ kawom di ereye.* ⁴ Arirai muruwo kongo munmane fai erongua moimba kongo suwo Yai Gumam teimba opai werai irai kongo munmane fai tekengua oparomi kongom muruwo Yai Gumam tongoro ena kopuna meina barangua dikeme,” di erome.

Ipun mapunom mapunom mangi tei u mari name

Mt 24:1-14; Mk 13:1-13

⁵ Ena gama yokamai suwo “Ne fi mun ei teinga iki ori kano! Ari yokamai kongo nokapu ire kongo iki i keime. Te ari yai opai Yai Gumam mun fire tai teinga tarom ire eken bei teimie,” di teimba Yesu ⁶ “Ikirai ne yokama epena kaninga kakom fuka duwangua kongo ta fure kongo ta boromdi kopu tei dikenamie. Kongo muruwo si dou dire fiasi mangi dowaimie,” di erome.* ⁷ Ena yokamai “Ka nuwi si norenga yaiyo, tora kakom ari kongo irai fiasi mangi dowainga fuka duwame? Te tora tai koma fuka duwangoro ena no yokama kanapunga tai muruwo teina fuka duwaro bemie?” di teingoro ⁸ ena Yesu ka mokom bairo “Ena ne yokama ari kasu beinga yokamai mounomdi narō beikenainga kan kenom beiyo!

* **21:3:** 2 Ko 8:12 * **21:6:** Lk 19:43-44

Te ari munmane ure na kanam dairo ‘Na yai Mesia wiye,’ duwaime. Te yokamai ure ‘Yai Gumam ipu suwangua kakom teina fuka dumie,’ ama duwaimie. Ena ne yokama ari ka duwaingai mounomdi gore dikeiyo! ⁹ Te okome ne yokama firainga ‘Ari koro koi kura kamui boimie. Te ari tawa kura kamui boimie,’ duwainga kuri fikeiyo! Tai kan i koma fuka duwamba kakom gounangua ama fuka dikenamie,” diro ¹⁰ akai nero tokoi di erome: “Ari iki ta ure ari ta kura boi erowaimie. Te yai ori ariyoma ure yai ori ta ariyoma kura boi erowaimie. ¹¹ Te imimi ori wom mangi tawa unangoro te ari akai koro koro moinga meran ori wom goire te nupi ori wom fanaingere te ne yokama kan kamundi dowainga tai mapunom mapunom ori wom fuka duwangoro ena ari fi ki si tekenainga yokamai kanere kuri ori wom firaimie. ¹² Te tai kan i ama fuka dikenagore yokamai ure ne yokama okonom akore bei niki de erere ena ekire fu ka nuwi si ereinga ikomdi tei fure ka kori di erere kan si erowaime. Te yokamai na kanam niki de fi teinga ena yokamai ne yokamai endire fu ari ori moinga bo kiapanom ari moinga naime. ¹³ Ena iran kakom tei ne yokamai na gunam kanam ari di erowaimie. ¹⁴ Te kakom tei ne yokama nomanenom fi ki sire ‘No yokamai tora ka mokom bai erowapune,’ epe di fikeiyo!*” ¹⁵ Ena na nanan ka iro uro ne yokama giranomdi eiro te inokore nokapu einga erowaikoro ena ne yokama ari kianoma na ka erowaika si dowaro beinga bo bire erowaro

* **21:14:** Lk 12:11-12

benainga faikename.* 16 Te ne yokama nenom manom te emenoma te ari yokoinoma te arinoma yokamai ama kianom okonomdi de erowaingoro ena kianom yokamai ne yokama suwo koropane ei goraimie.* 17 Te ne yokamai fi ki si nareinga iran ari yokamai muruwo ne yokama nomanenom niki de fi erowaimba 18 ne yokama nokapu moraimie. Kawom, ne yokama binom wiyom towane wom ta ako mangi sikenamie.* 19 Ena ne yokama yoporam boire moire yokori morainga i inako dero unaimie,” epe di erome.*

Yesu Yerusalem iki akai niki dowangua kam di mari dome

Mt 24:15-21; Mk 13:14-19

20 Ena Yesu ka ta di erome. “Ne yokama kanainga kiminem yokama ure Yerusalem akai tei waiyapo de suna dowaingoro ena ne yokama fiyo! Iki birom ori bei niki dowainga kakom i teina fumie.* 21 Ena kakom tei ari Yuria man tei morainga yokamai tongi kopu mokongui tei naingere te ari Yerusalem tei morainga akai ma dere tongi akai ta naimie. Te ari mena morainga yokamai tokoi iki birom ori ikai tei kinaimie. 22 Kakom i Yura ari Yai Gumam bei niki de teinga mokom bai erowamie. Ena iran ka mapunom boinga i muruwo mukom fanamie.* 23 Te kakom tei opai gan gan maranomdi morainga yokamai te opai gan gan ami te morainga yokamai kanom fiye. Te ari mansinomdi koro koro moinga tai

* 21:15: Ap 6:10 * 21:16: Mt 10:21-22 * 21:18: Lk 12:7

* 21:19: Ip 10:36 * 21:20: Lk 19:44 * 21:22: Yer 5:29;

46:10; Os 9:7

ipun ori wom de erowamie. Te Yai Gumam niki de fingua Yura ari yai opai i mari de erowamie. ²⁴ Yokamai Yura ari suwo sanupui ei goraimie. Te ari kianoma yokamai ure Yura ari suwo kan si erere ekire fure ari ta koro koro moraingi suna de erowaimie. Te ari Yura ari moikeinga yokamai Yerusalem akai tei kiapam bei moraingoro ena yokamai kiapanom beinga kakom i mora gounangua kiapanom beinainga i ama gouname,” epe di erome.*

*Ari gaunom wam ako mangi unangua kam
Mt 24:29-31; Mk 13:24-27*

²⁵ Ena Yesu akai nero ka ta di erome. “Ena aro te kapa te kui mokome boromdi tei tai ori mapunom mapunom fuka duwame. Te fui nuwi nokom ori diro si fu duwangua ena ari yai opai mangi moraingua yokamai nomanenom niki ori wom dowangoro te inokore munmane enaime.* ²⁶ Te ari yai opai muruwo tai fuka dowaro bei erowangua te kui mokome yoporam boingua kamundi iwa koka towangua ena yokama nomanenom kuri ori wom fire te okonom murom wanangoro ako mangi fanaime. ²⁷ Ena tai i fuka duwangua kakom tei ari yai opai kanainga na ari gaunom wam uro kuwokawo boromdi tei ako unaiye. Te na yoporanam ori fai narongua te bau boiro keranom ori si narongua akiro unaiye.* ²⁸ Ena tai i mapunom boiro fuka duwaro benangoro ena kakom tei Yai Gumam ne yokama nenen akire di

* **21:24:** Sam 79:1; Ais 5:5; 63:18; Ro 11:25; Rew 11:2
Ais 13:6-13; Rew 6:12-14

* **21:25:**

* **21:27:** Mt 16:27

erowangua kakom teina fungua iran i ne yokama arere kan iwa deiyo!” epe di erome.

Yesu “Ne yokamai na tokoi unaika kakom kan kenom beiyo!” di erome

Mt 24:32-36; Mk 13:28-31

²⁹ Ena Yesu ka eke dere ari yokamai di erere dume. “Ne yokama eri sukuro te eri suwo kopopane mapunom kaniyo! ³⁰ Kaninga eri arom tokoi nokapu sunguai ena ne yokamai ‘Aro dero kamun nokapu takoname,’ mora fimie. ³¹ Ena epe wom ne yokama di ereika tarom fuka duwangua kanaingere ena Yai Gumam ne yokamai kipanom bei erowangua kakom fuka duwangoro mora firaimie. ³² Te ne yokama na ka duwaika fiyo! Ari yai opai epena moinga yokama goikenaingero ena ka di ereika tarom i fuka duwamie. ³³ Te man kamun gounamba te na kanam dika i kakom kakom goukename.* ³⁴⁻³⁵ Ena ne yokama nenen kenom beiyo! Ne yokama kua kopuna munmane nere te kakom kakom nuwi nere du dire te mangi tai ta ta inainga ena na tokoi unaika kakom kene kene eire imari de erowamie. Te ari yai opai kenom beikenaingai ena kapu kin koinga sungoro gam nouro dinguamere epe na unaika kakom yokamai muruwo mangi tei moinga epe fikere ganom nouro duwaimie.* ³⁶ Ena ne yokama kan kenom beire moiyo! Te kakom kakom ne yokama “Tai ta ta muruwo no yokama moipungi tei fuka di norowangua i no bire norekenaro bamba te no yokama na Ari

* **21:33:** Mt 5:18; Lk 16:17 * **21:34-35:** Mt 24:48-50; Mk 4:19; 1 Te 5:2-7

Gaunom Wam gumanumdi arowaro benapunga yoporam boi noro!’ dire ka make ei teiyo!” Yesu ka epe diro di erome.*

³⁷Ena aro kakom kakom Yesu fu fi mun ei teinga ikom fure ari yai opai ka nuwi si erome. Ena kama sungoro yaromi fure kopu ta kam Oriwa dingi tei furo faime.* ³⁸Te koimoiri wom ari yai opai muruwo arere “Yesu kam firapune,” diro fu fi mun ei teinga iki tei fime.

22

Yurasi “Yesu kiama yokamai okonomdi ei erowaiye,” dume

Mt 26:1-5, 14-16; Mk 14:1-2, 10-11; Yo 11:45-53

¹Ena komariki Yai Gumam Yura ari eikeme. Ena epena kakom aro kakom suwo koropane kakom gounangoro Yura ari “Kaime dori si bum boikengua nowapune,” diro Yai Gumam eikengua kakom i inokore ei firaimie.* ²Ena kakom tei fi mun ei teinga ari ori te ka di guwo dungua nuwi si ereinga ari yokamai ari yai opai yokamai kurinom fire “Nonon ‘Ari yokamai kankenaimie,’ diro toramere beire Yesu si gorapune?” dime.*

³Ena kakom tei Satan yaromi u Yurasi dem miriyom ikai fume. Yaromi kam ta i Isakarioti. Te yaromi Yesu gama okonom koro koro muruwo te kaunom surai moingi suna tei ama moimie.*

⁴Satan yaromi u Yurasi dem miriyomdi ikai fungoro ena Yurasi fu fi mun ei teinga ari ori moingi

* **21:36:** Mk 13:33; Rew 6:17
12:21-27

* **22:2:** Lk 20:19

* **21:37:** Lk 19:47

* **22:3:** Yo 13:2, 27

* **22:1:** Eks

te fi mun ei teinga ikom kiapam beinga ari ori moingi tei fure Yesu akiro furo ari yokamai i mari de erowangua kam di erongoro ⁵ ena iran yokamai mun fire “No yokama ne kongo erowapune,” di teingoro ⁶ Yurasi “O” diro ena kakom ta ari yai opai moikenainga kakom tei Yesu iro furo yokamai i mari de erowangua konom wandou moime.

Yesu gama surai kopuna beipire

Mt 26:17-25; Mk 14:12-21; Yo 13:21-30

⁷ Ena Yura ari kaime dori si bum boikengua neinga kakom ume. Kakom tei yokamai non sip-sip gam si kei nero Yai Gumam yokamai awanom yokama eikengua firaimé.* ⁸ Ena Yesu u boiro Pita te Yoane surai upikoro ka epe di erome: “Ne surai fure nonon firainga kopuna nowapunga kenom beiyo! Nonon nowapunie,” di erongoro ⁹ te surai “Ne no surai amai fure benaipire di fi norene?” di teipikoro ¹⁰ ena “Firo! Ne surai iki birom ori ikai furo kanaipika yai ta nuwi kowi sin ori koiro iro uro ne surai kon mori tei gumanom boi erowangua ena yaromi nangui mouwomdi fure ikai nangui tei ne surai ama fure ¹¹ ena iki kapam epe di teiro! ‘Yae, no ka nuwi si norongua yai ka epe di erome: “Na ganama yokama ama moiro firainga kopuna nowapunga akaiyom i amai dume?” di erome,’ di teiro! ¹² Ena yaromi akai ori ta wauna teme koi opom di erowangoro kopuna neinga tarom i muruwo tei duwamia ena ne surai akai tei kopuna kenom beiro!” di erere ewi dongoro ¹³ ena surai furo Yesu di eronguamere epe kanere ena surai kopuna kenom beipire.*

* **22:7:** Eks 12:1-27

* **22:13:** Lk 19:32

Yesu yaromi gama yokamai kopuna mum erongua kam

Mt 26:26-30; Mk 14:22-26; 1 Ko 11:23-25

¹⁴ Ena eikengua inokore ei firainga kakom ungoro Yesu ure kopuna neinga boiri tei ame dongoro te Yesu ewi dongua finga ari ama ure ame deime. ¹⁵ Ena Yesu “Koma na ‘Ne yokama kopuna irai ama nowapune,’ di fikai epena nonon ama nopunga na mun fiye. Te okome na ganam kipi karamie. ¹⁶ Ena ‘Na uro Yai Gumam no awanoma yokamai eikengua fipunga kopuna i tokoi epena nekenaipa okome Yai Gumam ari kiapanom bei erowangua kakom unangoro kopuna i mukom fanangua ena na tokoi nowaiye,’ na di ereika ena epena kopuna irai ama nopunga mun fiye,” di erome.* ¹⁷ Ena yaromi nuwi muku ta iro Yai Gumam “Mun fi ereye,” di tero “Ne yokama nuwi i ire ipu si neiyoy!” ¹⁸ Ena ‘Epena te okome ama na nuwi wain i nekenaipa okome Yai Gumam ari kiapanom bei erowangua kakom unangua tokoi nowaiye,’ epe di ereye,” di erome. ¹⁹ Ena kaime dori iro Yai Gumam “Mun fi ereye,” di tero dou diro ari yokamai erero “Tai i na mionam dumie. Ena na ‘Ne yokamai akire di erowaiye,’ diro na ganam erowaika nai goraimie. Ena ne yokama kaime dori nowainga inako dere na fi nareiyoy!” di erome. ²⁰ Ena okome kopuna ne gouingoro kaime dori inguamere epe yaromi nuwi wain muku iro yokamai erero “Nuwi wain muku ikai koi dunguai na akinam dumie. Ena iran na goiro akinam fera di dowaike Yai Gumam ka koi gowa si engua i

* **22:16:** Lk 13:29

ne yokama di erowame.* 21 Dumba kaniyo! Yai ta okomdi na nandiro furo ari kianama i mari de erowangua yaromi na gere ama boiri tawa no gere ama moipunie.* 22 Koma Yai Gumam ka di enguamere kawom na ari gaunom wam epe goraipa Yai Gumam yai ta imari de narero iro furo ari kianama erowangua yaromi bei niki de towame,” di erongoro * 23 ena ari yokamai ka di ipo ka dero “Eramom imari de towaro beme?” dime.

Yesu gama yokamai “No yokama moipungi tei eramom moi koma dero morame,” dime

24 Ena Yesu gama yokamai kura ka di ipo ka dero “Nonon yokamai moipungi suna tei eramom kam mokongua moime?” dingoro* 25 Yesu “Ari ori mangi tei moinga yoporam boiro arinama yokamai kiapanom beimie. Te ari yai opai ‘Ari ori kiapanom beinga yokamai bei nokapu de nor-eimie,’ dime.* 26 Te ne yokama ari kiapanom epe bei erekeiyo! Ma deiyo! Ne yokama moingi suna tei yai ta mokonaro benanguai yaromi yai gawo moinguamere epe morame. Bo te yai ta ari kiapanom bei erowangua yaromi nuwi kokonan gan moinguamere epe morame.* 27 Ena eramom yai ori moime? Yai ta kopuna nowaro ame donguai yai ori moimbore nuwi kokonan gan ta kopuna keiro siro iro uro yai ta tonguai yai ori moime? Kopuna nowaro ame donguai yaromi towane yai ori moimie. Moimba na ne yokama

* 22:20: Yer 31:31-34 * 22:21: Sam 41:9; Yo 13:21-22

* 22:22: Ap 2:23 * 22:24: Lk 9:46 * 22:25: Mt 20:25-28;

Mk 10:42-45 * 22:26: Mt 23:11; Mk 9:35; 1 Pi 5:1-5

moingi suna tei moiro nuwi kokonan beiro ne yokama akire di ereye.* ²⁸ Te koma tai ta ta ure bei niki de noromba ne yokama na gere moipunie. Ne yokama na ma dekeinga na ganam kipi kaingua fikamere epe ne yokama ama kipi kaingua fimie. ²⁹ Ena iran na aunam yoporam boi narongua na ari kipanom bei erowaikamere na epe ne yokama erowaiye.* ³⁰ Ena okome na ari yai opai kiapanom bei erowaika kakom unangua na kopuna neinga boi kenom benaika ne yokama ure ama kopuna nere nuwi nowaime. Te ne yokama yai ori boiyomdi ame dere Yura ari gama okonom koro koro muruwo te kaunom surai ari yokamai ka kori ipu si erowaime,” epe di erome.*

Pita yaromi bei moiro Yesu mouwom wako towame

Mt 26:31-35; Mk 14:27-31; Yo 13:36-38

³¹ Yesu di erere ena Saimon ka ta epe di tome. “Saimonyo, yae, ne firo! Yai Gumam ‘O’ dungoro ena Satan yaromi ne yokamai muruwo ipu suwaro bemie. Kawom, Satan ne yokama muruwo kinanom suwamba* ³² na ne, Saimon, Yai Gumam ka make ei ereye. Na Yai Gumam ‘Saimon fi ki si erowaro bengua ne akire di to!’ epe ka make ei teye. Ena okome ne nomane si awa tere tokoi fi ki si narowanga ne arinuma yoporam boi erere akire di erowanie,” di tongoro* ³³ ena Pita ka mokom bairo “Ari Wanopanomyo, na ne gere kan iki ama napunga fanamie. Te na ne

* **22:27:** Yo 13:12-15 * **22:29:** Lk 12:32; 2 Ti 2:12 * **22:30:**

Mt 19:28 * **22:31:** 2 Ko 2:11; Yop 1:6-12 * **22:32:** Yo 17:11,

gere ama gorapunga ama faname,” di tongoro³⁴ ena Yesu bei moiro “Pitayo, ‘Epena giruwangua kakom koroware ama gokoro dikenangore ne kakom suraiye “Na Yesu kankeye,” duwanie,’ epe di ereye,” di tome.

Yesu bei moiro “Ne yokamai gainom te sanupui ire fiyo!” di erome

³⁵ Ena Yesu ka ta ari yokamai di erome. “Koma na ne yokama ewi deika ne yokama kongo mukom gaiyom te gai ware neinga te kaunom tou iro kimie. Te tai iro kinga kakom tai ta wandowimbore wandoukeime?” epe di erongoro ena yokamai “No tai ta ta wandoukepune,” dime.* ³⁶ Ena epe dingoro ena Yesu “Epena yai ta kongo mukom gaiyom ako nowangua iyo! Te yaromi gai ware nowaingai ama epe iyo! Bo te yai ta sanupui ako nekenangua yaromi gai suna iro furo meina benangua ena meina iro sanupui meina beiro ako! ³⁷ Tora bengoro ne yokama tai epe inaimie? Yai Gumam kam mapunom epe dume: ‘Yaromi te ari niki deinga yokamai gere ama moimie,’ dungua ka i na moiki fuka duwangua kawom fanamie. Te kam mapunom muruwo na di narongua epena kawom fai narowangua iran na mangi tawa moikenaika ne yokamai tai epe inaimie,” epe di erongoro * ³⁸ yokamai “Ari Wanopanomyo, no yokamai sanupui surai ako moipunie,” di teingoro “I mora,” di erome.

Yesu Oriwa kopu tei moiro ka make eme
Mt 26:36-46; Mk 14:32-42

* **22:35:** Lk 9:3; 10:4 * **22:37:** Ais 53:12; Lk 23:32-33

³⁹ Ena koma Yesu kakom kakom epe bengua yaromi tokoi mena furo Oriwa kopu tei fungoro ena gama yokamai mouwomdi fingoro* ⁴⁰ akai koro tei fuka diro gama yokama “Satan ne yokamai ka kea ei erekenaro benangua ka make eiyo!” di erero ⁴¹ ari yokamai ma dero ari kongo kupa singa fakai wom funguamere epe fakai wom furo kauwom gurom boiro ka make eiro ⁴² “Auwo, ne epe firanga na ganam kipi karangua firaikamom i ma do! Dumba ne na firaikamere epe beikeyo! Ma do! Ne nenen firangamere epe beyo!” epe di tongoro* ⁴³ ena kamun nuwi kokonan gan ta uro Yesu yoporam boi tongoro ⁴⁴ te Yesu ipun ori wom goiro ena ka make yoporam boiro ei tongoro ena akiyom ako mangi sunguamere epe yaromi foran boimie. ⁴⁵ Ena ka make ei gouro arero fu gama ari yokamai moingi tei furo ekanungua yokamai nomanenom ipun ori wom dongoro ena iran yokamai wi fai moingoro ⁴⁶ “Tora bengoro ne yokama wi faime? Ne yokamai bei moiro ‘Satan no yokama ka kea ei norekename,’ diro arere ka make eiyo!” di erome.

Ari yokamai ure Yesu akoime

Mt 26:47-56; Mk 14:43-50; Yo 18:3-12

⁴⁷ Ena Yesu ka epe di ere moingoro te ari yokama munmane wime. Yai ta kam Yurasi yaromi Yesu gama okonom koro koro muruwo kaunom koro surai moinga suna tei ama moimie. Ena yaromi ari yokama wingi koma uro “Yesu fanam mu duwaiye,” diro u Yesu moingui tei

* **22:39:** Lk 21:37; Yo 18:1 * **22:42:** Mt 6:10

ungoro ⁴⁸ te Yesu “Yurasiyo, ‘Ne na ari gaunom wam fananam mu dire te iro furo na kianama i mari de erowaiye,’ di finga i faikename,” epe di tome.

⁴⁹ Ena Yesu gama yokamai moiro tai epe fuka duwaro bengua kanere “Ari Wanopanomyo, ‘No yokama sanupui iro ari wingai einapune,’ di fino?” epe di teingoro* ⁵⁰ ena yai ta bei moiro fi mun ei teinga yai ori nuwi kokonan gan ta kinam okom womdi dungui gamdi tei si guwo dungoro ako sungoro ⁵¹ Yesu gama ari beinga kanero “Tai beingai epena ma deiyo!” epe diro ena kinam ako sungui iro geu di tongoro tokoi nokapu fungoro ⁵² ena Yesu kanungoro fi mun ei teinga ari ori wingai te fi mun ei teinga ikom kiapam beinga ari ori wingai te ari mokoinga wingai ena Yesu “Ari yokamai fu yai ta kunei nongua yaromi suwaro wingamere ne yokama sanupui te kupa ori iro epe nainaro benainga faikeme.* ⁵³ Kakom kakom na te ne yokama gere fi mun ei teinga ikom tei moipunba na okonam ta epe akokeimie. Dumba epena ne yokama tai beinga kakonom dumie. Te epena kakom yai ta si boingui akaiyom tei moin-guai yaromi yoporam boingua u teme fungua iran ne yokamai tai niki dongua bei narowaimie,” epe di erome.

Pita bei moiro “Yesu na kankeiye,” epe dume

Mt 26:57-58, 69-75; Mk 14:53-54, 66-72; Yo 18:12-18, 25-27

⁵⁴ Ena Yesu ka epe di erongoro ari yokamai Yesu okom akore akiro fi mun ei teinga yai ori

* **22:49:** Lk 22:36 * **22:52:** Yo 7:30; 8:20

ta ikom ikai fingoro te Pita mounomdi fakaimere tei fu moime. ⁵⁵ Ena ari yokamai kira suna tei eri gairo ame de moingoro te Pita yaromi uro ama ame dome. ⁵⁶ Ena kokonan opai ta kanungua Pita e donguai tei moingoro oparomi kan de tere “Yai moinguai Yesu gere ama wanungua moipire,” dungoro ⁵⁷ te Pita “Opaiyo, na yaromi na kankeiye!” dume.

⁵⁸ Ena kakom suwo moi fungoro yai ta Pita ekanero “Ne ama Yesu ariyom moinie,” epe di tongoro te Pita “Yaiyo, na moikeye,” dume.

⁵⁹ Ena tokoi kakom gurom ararimere moi fungoro ena yai ta ka yoporam boiro diro “Yaromi ama Gariri yai moingua ena yaromi ama Yesu gere moingui tei kawom ama moipire,” dumba ⁶⁰ Pita bei moiwo “Yae, na ne ka dingai fik-eye,” epe di moingoro ena kakom tei koroware gokoro dungoro ⁶¹ ena Ari Wanopanom awa tero Pita kanungoro te Pita Ari Wanopanom kam koma di tonguairai inokore ei fime. Koma Yesu Pita “Epena giruwangua kakom koroware gokoro dikenangoro ne ka eken suraiye ‘Na Yesu kankeiye,’ duwanie,” epe di tongoro* ⁶² ena Pita inokore ei fire mena fure kai ori wom meime.

Ari yokamai Yesu siro wia goi teime

Mt 26:67-68; Mk 14:65

⁶³ Ena ari yokamai Yesu akore kam ka sire gam kupa sire ⁶⁴ okom murom gai yupui tere ena “Er-amom eime? Ne kan kenom beikenba yaromi eingua kam di noro!” di tere ⁶⁵ te ka niki dongua suwo munmane di teime.

* **22:61:** Lk 22:34

Ari kaunsel yokamai Yesu ka kori di teime

Mt 26:59-66; Mk 14:55-64; Yo 18:19-24

⁶⁶ Ena okome aro dongoro Yura ari mokoinga yokamai te fi mun ei teinga ari ori yokamai te ka di guwo dungua nuwi si ereinga ari yokamai kuku boingoro ena Yesu akire ari kuku boi moingi tei fingoro ⁶⁷ ena “Ne Yai Gumam awi dungua ure akire di norenga yaromi Mesia moinbore moikene? Di noro!” di teingoro te Yesu ka epe dume: “Na ne yokama di erowaika fi ki si narekenaimie.* ⁶⁸ Te na ne yokama ka mina wako erowaika ka mokom baire di narekenaimie. ⁶⁹ Ena epena te okome kakom kakom muruwo na ari gaunom wam Yai Gumam yoporam boingua yaromi okom womdi ame dero moraiye,” di erongoro* ⁷⁰ ena ari muruwo “Ena iran i ne nenen Yai Gumam wam moino?” di teingoro ena Yesu ka epe di erome: “Ne yokama nenen dingamere epe na moiye,” di erongoro* ⁷¹ ena “No yokamai kokonan ori beiro kam wayom tokoi firapunga i faikeme. Yaromi nenen giramdi ka dungua no nonon mora fipunga iran ka kori di towapune,” epe dime.

23

Yesu kiam yokamai Yesu akire fure Pairoti te Eroti moipiki tei fure ka kori di teime

Mt 27:1-2, 11-26; Mk 15:1-15; Yo 18:26–19:16

¹ Ena iran ari yokamai muruwo arere Yesu akire Pairoti moingui tei fure ² ena mapunom boire

* **22:67:** Yo 3:12; 8:45; 10:24

* **22:69:** Ap 7:56

* **22:70:** Lk 4:3, 9

ka kori di tere “No yokamai kanopunga no arinoma nomanenom bei niki de eromie. Yaromi no yokama arinoma ‘Ne yokama Roma yai ori Sisa kongo takis erekeiyo!’ di erome. Te yaromi ‘Na Yai Gumam awi dongua akire di erongua yai moiro ena na Sisa kokonanom iro ari kiapanom moraiye,’ ama epe dume,” di teingoro* ³ ena Pairoti “Ne Yura ari kiapanom yai moino?” diro Yesu mina wakore di tongoro Yesu ka mokom bairo “Ne ka dingamere epe na moiye,” di tongoro* ⁴ ena Pairoti fi mun ei teinga ari ori te ari yai opai muruwo “Na yaromi tai ta bei niki dongua ta imari dekeiye,” di erongoro ⁵ te ari yokamai ka yoporam boiro diro “Yaromi Yuria ari yai opai ka nuwi si erongua yokamai ka di ipo ka dire kura kamui boimie. Koma yaromi Gariri akai tei mapunom boiro ka di erere te epena u tawa ure ka di erome,” di teingoro ⁶ ena Pairoti ka i fingu “Yaromi Gariri yai moimbore?” diro mina wako erongoro ⁷ yokamai “Yaromi Eroti man kiapam bengui koro tei nem moimie,” dingoro ena Pairoti firo Eroti kakom tei Yerusalem ama moingua iran Yesu awi Eroti moingui tei dongoro ⁸ ena Eroti Yesu kanero mun ori wom fime. Koma Eroti Yesu kam wayom firo ena kakom arari “Yesu kanaiye. Yaromi ari ganom nouro dinga tarom benangua kanaiye,” diro moime. Ena epena Yesu kanero mun ori wom fime.* ⁹ Ena iran Eroti Yesu ka munmane mina wako tomba Yesu ka mokom bairo di tekeme. ¹⁰ Te fi mun ei teinga ari ori te ka di guwo dungua nuwi si ereinga ari yokama ure

* 23:2: Lk 20:20-26 * 23:3: 1 Ti 6:13 * 23:8: Lk 9:9

teina tei arero moire Yesu ka kori yoporam boire di teingoro ¹¹ te Eroti te yaromi kiminem ari yokamai Yesu kam fikere te kam ka sire gai nokapu ta iro ure fi tere ena tokoi awi Pairoti moingui tei deime. ¹² Ena koma Eroti te Pairoti surai kiam bei teipika te epena kakomirai surai irai tokoi yokoi ei neipire.

¹³ Ena Pairoti fi mun ei teinga ari ori yokamai te ari mokoinga yokamai te ari yai opai ama unom boingoro ure kuku boingoro ¹⁴ ena Pairoti “Ne yokama yaromi akiro na moiki tei ure ‘Yaromi ari yai opai nomanenom bei du dumie,’ dimie. Ena na ne yokama moingi gumanomdi yaromi ka di fi tere ne yokama yaromi ka kori di teinga tarom imari dekeiye. ¹⁵ Te Eroti yaromi tokoi awi nonon moipungi tei dongua ena ka kori di teinga tarom ama imari dekeme. Te yaromi tai ta niki dongua bengua nonon si gorapunga yaromi beikeme. ¹⁶ Ena iran na yaromi kupa siro awi mena dowaro beiye,” di erome. ¹⁷ Te mapunom i epe dumie: Yura ari Yai Gumam eikengua inokore ei finga kakom kakom Pairoti ari kan fainga yai ta ewi mena dero dero bemie. ¹⁸ Ena ari yai opai muruwo u ori wom boire “Yaromi si goro! Ne Banapasi awi nonon moipungi tei deiyo!” di teime. ¹⁹ Te Banapasi yaromi iki birom ori tei gaman gere kura boire ena yai ta si goingoro ena kan si teingoro faima. ²⁰ Ena Pairoti “Yesu awi mena dowaiye,” di firo ena ari yokamai tokoi ka u boi erongoro ²¹ te ari yai opai au diro “Ne yaromi akire eri yoro bakomdi tei si goro! Eri yoro bakomdi tei si goro!” dingoro ²² ena Pairoti

ka tokoi diro “Yaromi tora tai bei niki dongoro si goraiye? Yaromi tai ta bei niki dongua nonon si gorapunga na imari dekeiye. Ena iran na yaromi gam kupa siro awi mena dowaro beiye,” di erongoro ²³ te ari yokama yoporam boiro au ori wom dire “Yaromi eri yoro bakomdi tei si goro!” dime. Ena yokamai au dinga Pairoti ka dungua ako ime sungoro ²⁴ ena iran Pairoti kam ma dero ari yokamai ka dingi gore di erere “Yesu si gorapune,” dume. ²⁵ Te Pairoti ari yokamai giranomdi gore diro yai ta iki birom ori tei gaman gere kura boire te yai ta si goingua ena kan si teinga faingua yaromi awi mena dere te Yesu akiro furo kiminem yokamai okonomdi erongoro akire fimie.

Yesu eri yoro bakomdi sime

Mt 27:32-44; Mk 15:21-32; Yo 19:17-27

²⁶ Ena ari yokamai kon fingi yai ta gumam boime. Yaromi Sairini yai kam Saimon. Yaromi epena toka tai woingui tei ma dere ure iki birom ori ikai naro bengoro ena kiminem yokamai eri yoro ire Saimon yaromi kipamdi kau teingoro ena eri yoro iro Yesu mouwomdi fungoro ²⁷ te ari yai opai munmane yaromi mouwomdi fure te opai munmane kai mei teingoro ²⁸ ena Yesu awa tero “Yerusarem opai yokamao, na kainam meikeiyo! Te ne yokama nenen kainom meire te gan kui einga yokamai kainom meiyoy! ²⁹ Te fiyo! Okome kakom ta fuka duwangoro ena ari epe duwaime: ‘Opai gan kui einga faikengua yokamai te opai gan kukeinga yokamai te opai gan ami gan tekeinga yokamai mun firaimie,’ epe duwaime. ³⁰ Kakom tei ari yokama di towaro benaimie: ‘Kopu ori no

yokama no birongoro gorapunga faname. Bo te kopu gawo gere no yokama no birongoro gorapunga ama fanamie,' epe duwaime.* ³¹ Te epenai ari yokamai eri goikenguamere epe na moika bei niki de nareinga ena iran okome Yai Gumam ne yokama eri goinguamere epe moinga bei niki ori wom de erowame," epe di erome.*

³² Ena kiminem ari yokamai yai surai ama endiro wime. Te surai kan faipika yai surai moipire. Ena yokamai Yesu suwaingi "Yai surai ama ei gorapune," dime. ³³ Ena yokamai fure akai ta fuka dime. Akaiyom i kam Birom Yoporam Kopu. Ena akai tei Yesu te yai surai kan faipika ama eri yoro bakom i wako eime. Yai ta Yesu okom womdi sire te yai ta okom korari sime. ³⁴ Ena Yesu ka epe dume: "Auwo, ne ari yokamai bianom fai erowangua i kore de ero! Yokamai tai bei nareingai kankeimie," dungoro te ari yokamai sandu sire Yesu gaiyom ako boi bai di teime.* ³⁵ Te ari yai opai arere kan moingoro Yura ari mokoinga yokamai Yesu kam ka sire "Koma yaromi ari suwo munmane akire di erongua ena Yai Gumam yaromi gunom boi tere awi de norongua yaromi morangua ena iran yaromi nenen gam akire duwamie," dingoro* ³⁶ te kiminem ari yokamai yaromi kam ka ama sire moingui teina tei ure nuwi gikengua towaro beire* ³⁷ "Ena ne Yura ari kiapanom bei erongua yai kawom moranga iran ne nenen ganum akire duo!" di teime. ³⁸ Te

* **23:30:** Os 10:8; Rew 6:16 * **23:31:** 1 Pi 4:17 * **23:34:**
 Sam 22:18; Ais 53:12; Mt 5:44; Ap 7:60 * **23:35:** Sam 22:7-8
 * **23:36:** Sam 69:21

yokamai ka ta boire Yesu moingui biromdi teme eime. Boingua i epe: “Yaromi Yura ari kiapanom bei erongua yai ori moimie,” epe boime. ³⁹ Te yai surai kan faipika ei goinga yai ta Yesu kam ka ama sire “Ne Yai Gumam awi dongua akire di norongua yaromi moino? Oro? Ena ne nenen ganum akire dire te no surai ama akire di noro!” di tomba ⁴⁰ yai ta ka dunguai firo yaromi kura kam di tero “Ne Yai Gumam kuriyom fikeno? No surai te yaromi ama noi goraro beimba ⁴¹ no yokamai tai niki dongua beipikamere yokamai noi gorainga fanamie. Te yaromi tai ta bei niki dekemie,” dire ⁴² ena “Yesuyo, ne okome ari kiapanom bei erowanga kakom i ne na inokore ei naro!” di tongoro ⁴³ ena Yesu ka mokom bairo “‘Epena ne na gere Pararasi akai tei morapunie,’ na ne kawom di ereye,” epe di tome.

Yesu goime

Mt 27:45-56; Mk 15:33-41; Yo 19:28-30

⁴⁴ Ena epena oromene kakom tei ungua aro dekengoro te mangi koro koro muruwo tei kamun si boingoro ena aro u oropo suna tei fungoro aro tokoi dome. * ⁴⁵ Te kakom tei fi mun ei teinga ikom tei gai ta bai diro u suwo fungoro* ⁴⁶ te Yesu u yoporam boiro “Auwo, na kuianam ne okonumdi eiye,” diro epe diro mora goingoro* ⁴⁷ te kiminem kiapanom bei erongua yai ta tai i kanero ena Yai Gumam kam akire diro “Yaromi yai yo wom tongua moimie,” dume.

* **23:44:** Lk 18:31; Eim 8:9

* **23:45:** Eks 36:35; Ip 9:2-3, 6-8

* **23:46:** Sam 31:5; Ap 7:59

48 Te ari yai opai muruwo tai kanaro winga yokamai tai i kanero niki de finga ena deinom mere siro ma dero ikinom fime.* 49 Te Yesu ariyoma muruwo te opai yokamai Gariri tei arere Yesu mouwomdi fure Gariri tei ma dere tawa winga yokamai fakai tei moire ari tai beinga muruwo kanime.*

Yesu goingua yonom ire fure kongo minomdi tei eime

Mt 27:57-61; Mk 15:42-47; Yo 19:38-42

50-51 Ena yai ta ama moime. Yaromi kam Yosefe. Yaromi Yura ari iki birom ori ta i kam Arimatia dingi nem moimie. Te yaromi yai nokapu moiro te Yai Gumam okom muromdi tei nokapu moimie. Te yaromi Yura ari kaunsel moimba yokamai Yesu ka kori di tere tai bei teinga fi erekeme. Te yaromi Yai Gumam ari kiapanom bei erowangua akaiyom kan moimie. 52 Ena yaromi fu Pairoti moingui tei furo “Yesu yonom iro naro wiye,” di tongoro Pairoti “O” di tongoro 53 ena furo Yesu yonom iro gai feke yupuire yono akai ta eme. Yono akai i kongo minom ikai man waure einga akaiyom i ari ta koma goinga eikeime. 54 Kakom i kopuna ori kenom beinga kakom moinga ena ongo Yura ari iron kakom fuka duwaro beme. 55 Te opai gan yokama Gariri tei arere Yesu mouwomdi fure dere tawa winga yokamai Yosefe funguai ama furo yono akai kanere te Yosefe yono ire epemere man sungua ama kanere* 56 ena inako dere ikinomdi fure eri nurom kipom sungua tarom te nuwi kipom sungua tarom “Yonom i bui

* 23:48: Lk 18:13

* 23:49: Sam 38:11; Lk 8:2-3

* 23:55:

Lk 23:49

towapune,” dire kenom beime. Ena ka mapunom di guwo dunguamere epe iron kakom i yokamai iron moimie.*

24

Yesu yono eingi tei tokoi arome

Mt 28:1-10; Mk 16:1-8; Yo 20:1-10

¹ Ena Yura ari iron kakom fungoro Sande ori kakom koimoi ongo suna opai yokamai “Yono manomdi napune,” diro tai kipom sungua koma kenom beiro einga iro fure ² kaninga kongo ta yono kongo minom giram fere de einga opa boi fakai deinga kanere ³ ena ikai furo Ari Wanopanom Yesu yonom kankere ⁴ ena inokore munmane ei moiro kaninga yai surai arere teina tei moipire. Te surai gainom keranom ori wom sume.* ⁵⁻⁷ Ena opai yokamai kuri fire kaunom gurom boiro gumanom gome dero kan mansinomdi de moingoro te yai surai “Tora bengoro ne yokama ari goinga akai yai yokori moingua wandouime? Yaromi ‘Yai ta na ari gaunom wam nandiro furo ari bianom fainga yokamai okonomdi erowamie. Ena yokamai na nandiro furo eri yoro bakomdi nai goraimba aro suraiye kakom gounangoro na tokoi arowaiye,’ epe di erome. Ena yaromi tawa moikemie. Yaromirai aromie. Ena ne yokamai koma Gariri tei yo moingarai yaromi ka di eronguarai inokore ei fiyo!” di ereipikoro* ⁸ ena opai yokamai ka koma di erongua inokore eire ⁹ ena yono manomdi tei

* **23:56:** Eks 20:10 * **24:4:** Ap 1:10 * **24:5-7:** Lk 9:22; 18:31-33

ma dere fure Yesu gama ari okonom koro koro muruwo te kaunom towane tai kaninga di erere te ari suwo tei moinga ama di ereime. ¹⁰ Opai gan Yesu ewi dongua finga ari ka di ereinga yokama kanom i epe: Makarara opai Maria te opai Yoana te Yemesi mam Maria dom. Te opai suwo ama moimie.* ¹¹ Ena Yesu awi dongua finga ari “Opai yokamai ka kamun kai kaungua kasu dimie,” di firo ena fi kun dai erekeimba ¹² Pita arero bu diro fu yono manomdi tei furo te gome dero kan ikai dere yono gaiyom towane dungua kanere ena inako dero ikomdi furo tai epe beinga inokore munmane eme.

Yesu Emesia akai kon bakom tei fungoro yai surai kanipire

Mk 16:12-13

¹³ Ena aro kakom tei yokamai moingi tei yai surai wan fure iki birom ori ta kam Emesia tei naro fipire. Te kon mori tei Yerusarem finga konom ma dere te Emesia finga konom i ararimere dungoro ¹⁴ ena surai kon mori tei fure tai fuka dungua tarom i kam wayom ka di ipo ka dero ¹⁵ di fipikoro ena Yesu yai surai fipiki teina tei furo yokamai gere ama fingoro ¹⁶ te surai okonom murom si boingoro ena surai “Yaromi Yesu ume,” di kankeipire. ¹⁷ Ena Yesu yai surai “Ne surai tora ka di ipo ka dere wan fipire?” di erongoro te surai arere nomanenom ipun de erongoro te yai surai gumanom yororo dipikoro ¹⁸ te yai ta kam Kiopasi yaromi ka mokom bairo “Ari iki ta iki ta epena Yerusarem moimie. Te ne towane tai ta Yerusarem fuka dunguai kankenie?” di tongoro

* **24:10:** Lk 8:2-3

19 Yesu bei moiro “Tora tai ta fuka dumie?” dungoro te surai “Tai ta Yesu Nasareti nem moingui tei fuka di tome. Yaromi ka mapunom yai moingoro te Yai Gumam te ari yai opai muruwo ‘Yaromi ka dungua te tai ta ta bengua yoporam boiro dumie,’ epe dime.* 20 Te nonon fi mun ei teinga ari orinom te arinoma mokoinga yokamai yaromi akire fure kianoma ari okonomdi ereingoro te yokamai ‘Yaromi si gorapune,’ diro eri yoro bakomdi tei si goimie. 21 Te koma no yokama ‘Yaromi ure no Yura ari yokamai meina bai norowame,’ epe diro fi kun daipunie. Te tai kan i fuka dungua epena aro suraiye moipune.* 22 Ena epena koimoiri wom no yokamai manom kapanom fu yono manomdi fure* 23 te Yesu yonom kankeimie. Ena inako dere ure ‘No yokamai kamundi nuwi kokonan ari suwo kanopungoro te “Yaromi yokori moimie,” di noreimie,’ epe di noreingoro ganom nouro dupune. 24 Ena no surai arinoma suwo yono minomdi fure ena kanninga opai yokama dingamere epe kanere te yaromi kankeimie,” di teipikoro* 25 ena Yesu “Aiye, ne surai nomanenom fai erekemie. Te ne surai ‘Ka mapunom ari ka di ereinga firapune,’ diro beipika nomanenom wira wira dumie. 26 Te ne surai ‘Mesia yaromi koma gam kipi karangoro te okome yaromi bau boinguamom inamie,’ di fikeipiro? Oro?” di erere* 27 ena Mose ka boingua mapunom boiro nenen kam wayom mapunom di erere ena fu

* 24:19: Mt 21:11 * 24:21: Lk 1:68; 2:38; 19:11; Ap 1:6

* 24:22: Lk 24:1-10 * 24:24: Yo 20:3-10 * 24:26: Lk 9:22; 24:44

fure ka mapunom ari kanom boinga nenen kam wayom muruwo diro mapunom di erome.* ²⁸ Ena yokamai fure yai surai naro winga akaiyom teina tei fuka dipikoro Yesu epe beire “Fakai naiye,” dungoro ²⁹ te yai surai “Kinane,” diro “Aro mora oropo naro bengoro te kama suwaro bengua ena ne no surai morapungi ama morapunie,” epe di teipikoro ena iran Yesu ikai furo yai surai moipiki tei ama moimie. ³⁰ Ena okome kopuna nowaro beingoro Yesu yai surai boiri ama moingi yaromi kaime dori iro Yai Gumam “Mun fi ereye,” di tere dou diro yai surai erongoro ³¹ ena surai okonom murom fura dongoro Yesu kanere “Yaromi Yesu moime,” di fipikoro ena Yesu arero fungoro Yesu tokoi kankeipire.* ³² Ena surai “Nonon surai konmori upikoro yaromi ka di norere te kam mapunom mapunom di norongua kakom i no minom mokome,” dire ³³ ena boromdi arere inako dere fu Yerusarem tei fure kanipika Yesu gama okonom koro koro muruwo te kaunom towane yokamai te arinama suwo kuku boire ³⁴ “Kawom, Ari Wanopanom aromie. Saimon yaromi kanomie,” di moingoro* ³⁵ ena yai surai ure kon mori fipiki tei tai fuka di erongua tarom i muruwo ari yokamai di erere te “Yesu kaime dori dou dungoro no surai kanere ‘Yaromi Ari Wanopanom moimie,’ di fipuiye,” di ereipire.

Yesu gama yokamai Yesu kanime

Mt 28:16-20; Mk 16:14-18; Yo 20:19-23

* **24:27:** Diu 18:15; Sam 22:1-21; Sam 69:21; Ais 53:1-12 * **24:31:**
Lk 24:16 * **24:34:** 1 Ko 15:4-5

³⁶ Ena surai ka epe di moingoro Yesu kene kene eire yokamai moingi suna tei arere moiro “Ne yokamai nomanenom wira diro duwamie,” epe di erongoro* ³⁷ ena ari yokamai ganom nouro diro kuri firo te “No yokamai kuiam kanupune,” di fimie.* ³⁸ Ena Yesu “Tora bengoro ne yokama ganom nouro dime? Te tora bengoro ne yokama inokore ei unanan deime? ³⁹ Ena na okonam kuanam kaniyo! Te na ganam miyom akore kaniyo! Kuianam miyom te yoporam dikemie. Ena ne kanainga na nanan moiye,” epe dire ⁴⁰ ena okom kauwom ari yokamai opom di eromie. ⁴¹ Te yokamai mun ori wom fire te inokore munmane eimba fi kun daikemie. Ena yaromi “Ne yokama kua kopuna nowainga tawa dumo?” di erongoro* ⁴² yokamai nuwi kapu ta gainga teingoro ⁴³ iro nongoro ari yokamai kaningoro ⁴⁴ ena yaromi yokamai “Koma na ne yokama ama moire na ka epe di ereye: ‘Mose na kanam wayom boingua te ka mapunom ari na kanam wayom boingua te Yura ari wi dungua pepa na kanam wayom boingua muruwo mukom fanamie,’ di ereye,” di erere* ⁴⁵ ena yokamai nomanenom akire di erongoro ena Yai Gumam kam boinga mapunom fingoro* ⁴⁶ ena yaromi “Ka mapunom ari epe boimie: ‘Na Yai Gumam nawi dongua akire di ereika Mesia ganam kipi karangore te aro suraiye moiro yono manomdi inako dero arowaiye. ⁴⁷ Ena ne yokama na kanamdi ari yai opai muruwo koro koro moinga ka epe di mari de erowaimie: “Ne

* **24:36:** 1 Ko 15:5 * **24:37:** Mt 14:26 * **24:41:** Yo 21:5

* **24:44:** Lk 9:22 * **24:45:** Lk 24:27

yokama nomanenom si awa towainga ena Yai Gumam ne yokamai bianom beinga kore duwamie,” epe di erowaimie. Ena ne yokama kokonan i Yerusarem tei mapunom boire ire furo ena koro koro ama naimie,’ ari epe boime.* ⁴⁸ Ena ne yokamai tai fuka dungua kaningai ari di mari de ereiyo!* ⁴⁹ Ena fiyo! Tai koma aunam ka di koi eiro ‘Ne yokama erowaiye,’ di erongua taromirai na epena erowaro beiye. Te ne yokama iki birom ori tei moiro ena kamun yoporam boingua ne yokama erowaika kakom ne yokama ire koro koro naimie,” epe di eromie.*

Yesu dere kamundi iwa fume

Mk 16:19-20; Ap 1:9-12

⁵⁰ Ena Yesu ari yokamai endire iki birom ori tei ma dere fu Betani tei fure okom koro koro akire dire boware guwo di erome. ⁵¹ Boware guwo di erere moiro ema dere kamundi fungoro ⁵² ena ari yokamai Yesu kam akire dire inako dere Yerusarem fure mun ori wom fire* ⁵³ ena kakom kakom koimoi taroma fu fi mun ei teinga ikom tei moire Yai Gumam kam bawom di te moime. Mora epe.

* **24:47:** 1 Ti 3:16 * **24:48:** Yo 15:27; Ap 1:8 * **24:49:** Yo 14:16; 15:26; 16:7; Ap 1:4 * **24:52:** Yo 14:28; 16:22

clix

YAI GUMAN GUNOM KAM
The New Testament in the Chuave Language of Papua
New Guinea
Nupela Testamen long tokples Chuave long Niugini

copyright © 1992 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Chuave

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2012-01-13

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020

dddc66cb-936b-5d6e-aad1-2ac02bcce702